

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc

revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Acest roman a fost digitizat în cadrul proiectului Muzeul Digital al Romanului Românesc 1901-1932, inițiat de Revista Transilvania, organizat de Complexul Național Muzeal ASTRA și co-finanțat de Administrația Fondului Cultural Național.

Sugestie de citare a arhivei:

Baghiu, Ștefan, Vlad Pojoga, Cosmin Borza, Andreea Coroian Goldiș, Denisa Frătean, Daiana Gârdan, Alex Goldiș, Emanuel Modoc, Iunis Minculete, David Morariu, Ovio Olaru, Teodora Susarenco, Andrei Terian, Radu Vancu, Dragoș Varga. *Muzeul Digital al Romanului Românesc: 1901-1932*. Sibiu: Complexul Național Muzeal ASTRA, 2020. https://revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932.

This novel was digitized for the project The Digital Museum of the Romanian Novel 1901-1932, initiated by Revista Transilvania, organized by ASTRA National Museum Complex and co-financed by The National Cultural Fund Administration.

Citation suggestion:

Baghiu, Ștefan, Vlad Pojoga, Cosmin Borza, Andreea Coroian Goldiș, Denisa Frătean, Daiana Gârdan, Alex Goldiș, Emanuel Modoc, Iunis Minculete, David Morariu, Ovio Olaru, Teodora Susarenco, Andrei Terian, Radu Vancu, Dragoș Varga. *The Digital Museum of the Romanian Novel: 1901-1932*. Sibiu: Complexul Național Muzeal ASTRA, 2020. https://revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932.

MOȘ ANGHEL

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr:1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistaviata.ro/arhiva1931-1932

14 SEP 2012

PANAIT ISTRATI

POVESTIRILE LUI ADRIAN ZOGRAFI

* *

MOŞ ANGHEL

BIBLIOTECA „ASTREI"
(Asociația pentru ...)
Centrala Sibiiu.
Nr. 24874

„RENAŞTEREA"
STR. PICTOR GRIGORESCU No. 3
BUCUREŞTI

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

1964

1984

91

Tous droits de traduction, de reproduction et d'adoption reservés pour tous pays.

Rieder et C-ie
Editeurs, Paris

Muzeul Digital al Romanului Românesc

Dedic prelucrarea de față
amicului meu

Iacob Rosenthal

cărua i se datorește, în întregime,
apariția mea în literatura română

Panait Istrati

Maserraux. Iunie 1925

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Cititorilor mei din România

Moș Anghel *nu e o traducere, ci o scriere românească: o consider egală celei franțuzești. Aci, grăesc în limba* mea.

Nu e graiul săltăreț al directei compuneri în românește. Încătușarea primei creații, — pe care am ținut s'o respect cât mai mult, din cinste profesională și ca să dau un exemplu de traducere acelora cari mi-au schilodit pe Chira, — *încătușarea aceasta m'a strâns și pe mine, amarnic. Și dacă uneori am slăbit'o, dacă pe ici, pe colo, am dat drumul strânsorilor, sau dacă pe alocurea am făcut chiar mici complectări cu înțeles în limba noastră, acestea sunt abateri îngăduite autorului, dar cari nu condiționează o bună traducere. Licențele mele neînsemnate rămân înăuntrul atât al cunoștinții limbei franceze cât și al celei românești, așa cum aceste două limbi au rămas pe de-a 'ntregul în afara balamucului cuprins în traducerea* Chirei, *care nu e nici franțuzească, nici românească, ci șoltică!*

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Şi să nu vie aceşti şoltici să-mi vorbească cu ifos despre „gramatica" din **Moş Anghel,** *decât atunci când vreunul dintre ei va fi intrat la stăpân, ca mine, la vârsta de treisprezece ani, şi va fi izbutit, totuşi, după un sfert de veac de „hamalâc", să scrie franţuzeşte şi să traducă în româneşte mai bine de cum am răuşit ori de cum n'am răuşit eu.*

Cu acest prilej ţin să mă achit de două datorii: întâia, către criticul Sanielevici, care, singurul până azi în critica internaţională, a afirmat cu aprigă tărie că sunt *un scriitor al Proletariatului.*

Că sunt, *chiar de pe acum, asta nu ştiu cum a putut dânsul s'o vadă, dar că* voi fi *pe curând, de aşa ceva pot să încredinţez atât pe d. Sanielevici, cât şi lumea muncitoare, ori unde s'ar afla ea grupată politiceşte. Prin asta nu trebue să se înţeleagă că voi fi un trâmbiţaş al virtuţilor acestei lumi, ci un* om *care o va arăta aşa cum este şi îşi va spune gândul fără înconjur: astfel înţeleg eu prietenia.*

A doua datorie o am către Mihail Sadoveanu. In articolul pe care mi-l consacră d-sa afirmă, cu riscul de a supăra pe anumiţi colegi ai d-sale din Academie, — că autorul franţuzescului **Moş Anghel** „e un fiu al acestui pământ". *A spus'o*

Muzeul Digital al Romanului Românesc
romanulromanesc.ro/#/ro/1901-1932

cu vorbă caldă de frate, şi vorba lui mi-a mers la inimă, mi-a făcut bine.

N'am să-l dau de ruşine.

Ori cari ne-or fi drumurile hărăzite de soartă, îmi voi aduce totdeauna aminte că scriitorul Mihail Sadoveanu, uitând că e academician, a întins mâna înstrăinatului şi i-a recunoscut dreptul de a lua loc lângă mormântul mamei lui.

Panait Istrati

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901 1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/indir1901-1932

I

MOŞ ANGHEL

IN seara aceia de început de April, cătunul Baldovineşti, din apropierea Brăilei, sărbătoarea întâia zi a Paştelui. Prin toate ogrăzile, ţăranii aprindeau glugi de stuf uscat; de peste tot răsunau focuri de puşcă,—închinăciuni creştin-ortodoxe aduse de sătenii noştri pomenirii aceluia care fu cel mai bun dintre oameni.

In căsuţa lui moş Dumitru, — mezin între doi fraţi şi două surori, — veniseră de la oraşul vecin mama Joiţa şi fiul ei unic Adrian, ca să petreacă împreună sfintele sărbători.

Mama lui Adrian era întâia născută în familie, rămăsese văduvă încă de pe când îşi purta pruncul în braţe, şi acum, când acesta împlinea optsprezece ani, tot văduvă se afla, trăind din munca braţelor sale.

Nu prea era loc de găzduit în fostul cămin

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

părintesc, căci fratele Dumitru, deşi tânăr, era înconjurat de o numeroasă familie. Buna soră se mulţumea însă şi cu un colţ al încăperei, în vreme ce Adrian,—bucuros să-şi revadă leagănul copilăriei,—se ducea să se culce cu unchiul său în fânul din podul grajdului, să-i asculte poveştile ca altă dată, şi să-i istorisească fapte de pe la oraş.

Dealtfel, chiar şi fără musafiri, unchiul Dumitru tot prin pod, pe câmpuri şi prin bălţi îşi petrecea nopţile de vară, ceia ce făcea pe Adrian uneori să se mire:

— Matale te culci în pod, iar nevasta, cu copiii: ce viaţă e asta!...

— De băete, sunt nevoit... Altmintrelea, cum să-ţi spun: *copchiii să 'mbulzesc prea repede!*

— Iaca vorbă! Şi când te dai jos din pod?!..

— ...Mă duc la baltă, să taiu stuf!...

— ...Şi când te 'ntorci dela tăiat stuf?!...

— ... Mă urc în pod!...

— Atunci de unde vin „copchiii?!...

— Dumnezeu îi trimete.

Deşi oameni săraci, se mai aflau la masa lor şi alte câteva neamuri din sat. Cina strămoşească, — cu borş de miel, cu miel fript, cu cozonaci şi ouă roşii,—fu veselă, plină de glume; la sfârşit, moş Dumitru ieşi afară ca să dea şi el foc glugei şi să sloboadă focurile de puşcă tradiţionale.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mon1901-1932

Toată laia de copii, ba chiar și cei mari, îl urmară.

Noaptea era înstelată. Dumitru trase cu urechia la sgomotul îndepărtat al trenului care se ducea spre Galați, și zise:

— Trece „ixpresu“ de opt....

Apoi dădu foc stufului. Numai decât, flăcări fumegânde se înălțară drept către cer, în mijlocul țipetelor asurzitoare ale copiilor, cari dănțuiau împrejurul glugei ca niște drăcușori cu fețe roșii. Zarva fu și mai mare când Dumitru descărcă cele două țevi cu fultuială oarbă ale puștei sale de vânătoare, zicând, cu credință creștină, după fiecare foc:

— Christos a 'nviat!

In clipa asta mama Joița își luă fiul de braț, îl trase mai la o parte, și-i zise pe un ton poruncitor și cam sugrumat:

— Dă fuga la părintele Ștefan, vărul nostru, și roagă-l din parte-mi să vie aci pe curând. Apoi, întinde-o până la moș'tu Anghel și adu-l cu tine!...

Adrian tresări ca și cum i s'ar fi cerut să ia un șarpe în mână:

— Ce spui, mamă!... Cum să-l aduc pe moș Anghel, când știi bine că el e supărat pe toată lumea și nu vrea să mai vadă om în ochi?!...

— Tocmai pentru asta trebue să vie aici... Spune-i că-l chem *eu,* sora lui mai mare. Aleargă iute!...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Adrian se supuse, luă un băţ, strigă pe Sultan, dulăul, şi dispăru în noapte fără ca cineva să-l fi văzut.

* * *

In această familie de desmoşteniţi, fratele Anghel era al doilea născut. O crâncenă soartă se abătuse peste capul lui şi făcuse, dintr'un om voios şi bun creştin, un învrăjbit şi un păgân.

Copii de ţărani iobagi pe pământul boieresc, cei doi fraţi şi cele două surori se pomeniseră la moartea tatălui lor, stăpâni doar pe grinzile căsuţei părinteşti, pe arborii din grădină şi pe butucii de viţă. Ţarina nu era a lor. Şi asta-i hotărî să se răspândească pe alte meleaguri, afară de Dumitru, mezinul, care rămase să poarte de grijă mamei văduve. Surorile plecară să trăiască cu doi greci înstăriţi, cari îşi rîdeau de căsătoria legitimă. Iar micuţul Anghel, în vârstă deabia de nouă ani, se duse la Brăila şi intră băiat de prăvălie la un crâşmar. El avea un adânc desgust pentru munca cu palmele pe ogorul altuia.

Timp de zece ani, „Angheluţă" stătu neclintit la acelaş stăpân, om de ispravă, care-l răsplăti cu mărinimie pentru slujbele aduse. Apoi, reîntors în satul lui, se îndrăgosti cu patimă de cea mai săracă fată din cătun, cu care se căsători

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

pe loc. Fiind scurt de vedere, fu reformat de ostășie, cumpără o bucată de pământ și deschise crâșmă pe drumul mare dintre Brăila și Galați, la ieșirea din sat.

Intreprinderea îi fu norocoasă, mai ales că vremurile de belșug cari urmară războiului cu turcii îl ajutară mult. După zece ani de crâșmărit, izbuti să agonisească o avere care îi îngădui să cumpere o altă bucată de pământ, între sat și crâșmă, sădi arbori altoiți și vie renumită, clădi acareturi mândre, cu grajd și pătule, aduse vaci de rasă, păsări, oi, porci și toate cele trebuincioase unei gospodării de om chiabur. In curând, „curtea lui Angheluță" avea să fie pizmuită nu numai de către iobagii cătunului, ci de însuși moșierul domeniului, Alexandru Vulioti, care deseori, oprindu-și brișca dinaintea cârciumei lui moș Anghel, îi spunea, acestuia, cu vădită pică:

— Tu, măi Angheluță, te iei la întrecere cu mine!... Ia te uită: vaci tărcate, cai cerchezești, ba până și bibilici bune de nimic, până și porumbei rotari, cum numai la curtea mea se văd! Ce-i cu tine mă?!...

— Ce să fie, „boerule": nimic nu-i de furat în tot ce vezi! — răspundea gospodarul cu semețle.

Dar dacă norocul îi fu mare în treburi bănoase, nefericirea îl păștea în căsnicie. Nevasta

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

lui era o femee trândavă, chiondorâşă, greoaie în tot ce făcea, murdară până la desgust şi cu totul nevrednică a conduce o astfel de gospodărie. Nepăsarea ei mergea până a lăsa toate nevoile curţii pe seama unui argat trudit, iar dânsa, lungită pe o ţoală la umbra unui nuc, dormea ceasuri întregi, cu gura căscată şi plină de muşte, în vreme ce pruncul se tăvălea, în scutece scârnave şi ţărână, bocind prin preajma-i. Vaci nemulse, vite neadăpate, sbierau de sete şi de neorânduială. Casa, ograda: vraişte; intra, ieşea, cine voia.

Anghel sângera, văzând cum i se prăpădeşte munca. Ţintuit la cârciumă, singur a lupta cu valurile de cărăuşi; ziua şi noaptea în picioare, el găsea cu greu clipa de răgaz când să dea o fugă pe la „curte". Adrian îşi aminti cum, într'o zi de vară, îl văzuse pe unchiul său spărgând toate geamurile casei din cauza scârnăviei de muscă, atât de gros depusă, că împiedica lumina de a pătrunde în odăi. Femeia dormea dusă şi nu se deşteptă tot timpul cât ţinu sfărâmatul geamurilor. Anghel trecu pe lângă dânsa, o privi cum sforăia, îi scuipă în obraz şi plecă. Ea îşi continuă somnul.

Crezând să facă din ea cu răul ceia ce n'a putut face cu binele, o bătu adesea. Nevrednica se tâmpi şi mai tare. Atunci, în neputinţă de a ţine piept la două întreprinderi, bietul om se văzu nevoit să vândă toate dobitoacele, părăsi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/?an=1901_1932

avutul în voia soartei și nu mai dădu pe la femeia lui decât odată pe lună. Iar ca să înlăture de sub ochii copiilor săi privelișteа unei astfel de mame, el îi ridica pe măsură ce atingeau vârsta de cinci ani și-i depunea la o rubedenie a sa dela Galați, unde se ducea de mai multe ori pe an, ca să urmărească de aproape creșterea ce li se da.

Cu chipul acesta, el rupse ultima legătură ce-l mai ținea de nevastă-sa. Căsnicia din dragoste, năzuințele omului cu stare, gospodăria care trebuia să fie cea mai înfloritoare din partea locului, căzură toate în ruină: „curtea lui Angheluță" deveni un mare grajd omenesc. In locul frumoasei crâșmărese cu poalele 'n brâu, zorind după treburi,—așa cum visase Anghel s'o vadă pe femeia sa, — o umbră mototolită zăcea acum pe un colț de prispă, ori se strecura cu pași tărăgănați de-a lungul pereților stropiți cu noroi și prin curtea pustie.

La început, neobositul soț mai speră să-și readucă nevasta în simțiri, înșelând'o pe față. N'o făcea din înclinare firească, ci așa: ca să-și răzbune dragostea batjocorită și poate, cine știe, să-și „trezească" femeia, pe care tot o mai iubea. Dânsa ascultă spusele, văzu cu ochii, și nu făcu nici un caz. Somnul îi era mai scump. Ba nu-și mai dădu nici osteneala de a se spăla pe obraz, și adormea mâncând.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

. Dar răutatea omenească atotpizmuitoare nu fu mulţumită numai cu durerea casnică a omului înstărit; nenorocirile soţului nu-i fură îndeajuns. Şi într'o noapte, cunoscând lipsa de pază, mâini nelegiuite dădură foc orăşeneştilor acareturi.

Din odaia crâşmei, Anghel privi printre obloane flacările cari mistuiau frumoasa-i locuinţă cu acoperiş de tablă galvanizată, şi rămase surd la strigătele celor ce-l chemau în ajutorul propriului său avut. Işi zicea, înghiţind amarul:

— Numai dacă ar arde şi *ea!*

Ea nu arse; şi continuă să doarmă la umbra celor scăpate dela pârjol de către vecini,— până în ziua când, înjunghiată de o aprigă răceală, Creatorul — care o trimesese pe pământ ca să arate bărbaţilor câte rele se pot ascunde dîndosul unor frumuseţi femeeşti, — o chemă la el, ca să înspăimânte cu dânsa pe ticăloşii din Purgatoriu.

Moartea ei neaşteptată, oricum, nu lăsă rece pe nefericitul Anghel. Adrian fusese adesea martor al înduioşărilor lui la amintirea celei plecate din lume tot aşa de mutește după cum trăise.

Nepoţelul iubit şi alintat, venea din când în când să citească unchiului minunăţii de prin cărţi: să-i explice „sistemul planetar", „facerea lumii", „ce e cerul", învăţături de cari bravul cârciumar era veşnic setos.

Şi de câte ori, pe frumoase nopţi cu lună, co-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/rdr1901-1932

lindând amândoi prîntre ruine, n'a văzut Adrian pe moș Anghel scoțând batista și ștergându-și lacrimile!

Pustiu înfiorător... Sub acoperișurile prăbușite: grinzi arse, lemnărie ciopârțită, sfărămături de mobile, putrezeau clae peste grămadă în băltoacele formate de ploi prin camere. Pe alocurea, nu se mai vedea decât bucăți de zidărie. Grajdul cel mare, rămas neatins de foc, părea că se tânguie după acele mândre vite cari prea fuseseră pizmuite de oameni pentru ca să fi putut dăinui. Cucuta, căprișorul, dracila, creșteau înalte cât un stat de om, în frumoasa curte de altădată.

— Vezi Adriene? — îi spunea bietul om, cu glasul sugrumat de durere, — vezi tu țintirimul ăsta? El se datorește pe jumătate oamenilor, iar cealaltă jumătate, soartei. Dacă aș fi moștenit acareturile astea dela părinți, aș fi îndrituit pe cojani să mi le prăpădească, deși ei nu se duc să dea foc conacelor boerești. Dar casa asta era ieșită din sudoarea frunței mele, după douăzeci de ani de trudă. Și nu era un lux, ci tocmai cât trebue unui om să trăiască omenește, el și familia lui, iar nu ca dobitoacele. Nu mi se poate nici imputa de a fi fost avar: flămândul găsea oricând la mine cu ce-și potoli foamea; și când veneau sfintele sărbători, gândul meu era totdeauna la văduva fără sprijin și împovărată de copii; la Paște, îi duceam ouă, cozonac, ciosvârta de miel; la Crăciun, bucata de slănină și halca

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

de porc. Nu făceam pomană, ci numai datoria mea; Dumnezeu mă ajutase; ajutam şi eu din ce aveam de prisos, şi fără să mă mândresc. Nici n'aveam dreptul, căci văzusem pe alţii întrecându-mă în bine: erau aceia cari îşi împărţeau bucata de pâine cu flămândul întâlnit pe drum.

„Putea-va oare cineva să mă învinovăţească de a fi despuiat pe muşteriii mei ca să mă îmbogăţesc? Nici atât. Dacă câştigul mi-a fost mare, a fost din cauză că mă duceam la podgorii să aduc vinul şi rachiul, când curgeau ca nişte râuri, în ani de belşug. Pe cărăuşul care intra iarna în prăvălie, cu mustaţa plină de chiciură, eu nu-l priveam ca pe un muşteriu, ci ca pe un frate trudit. Îi strângeam mâinile înmărmurite şi-i făceam loc lângă sobă. Pentru a-i adăposti vitele, am ridicat o perdea cum nu se mai află alta la cinci poştii împrejur; iar pentru braţul de fân ce li-l aruncam dinainte, nu primeam să fiu plătit. Vinurile şi rachiurile mele erau dintre cele mai bune, şi pot să jur pe lumina ochilor că nu le-am „botezat" niciodată, aşa cum se obişnueşte peste tot. Şi când vedeam că omul şi-a băut tainul şi că, luat de patimă, voia să treacă măsura, să-şi bea mintea şi să-şi uite de treburi, eu îi vărsam un pahar dela mine şi-l sfătuiam să-şi vază de drum. Adesea, eram nevoit să i-l arăt. Astfel, eram ca un fel de slujitor al lui, căci stăteam în picioare ca să-l aştept din zori şi până în miez de noapte. Ba nu pregetam

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/nori1901-1932

să mă scol din pat și să deschid cui bătea în ușă, chiar după închidere, uitând că aș fi putut să mă pomenesc în fața unui răufăcător.

„Dar pilda binelui nu servește la mare lucru, — și dacă pământul nu e locuit numai de nemernici, mâna unui singur ticălos între o sută de drepți, ajunge ca să-l prăpădească. Mâna asta mă pândea și pe mine în întuneric, gata să mă izbească. Ea nu putea să-mi ierte belșugul. Ea nu suferea ca eu să fiu altceva decât o mână râioasă, asemuitoare ei, bună să ceară de pomană ori gata să lovească pe furiș. Și ea mă lovi. Îi fu ușor: nevasta dormea.

„O, Adrian!... Aci, mâna ticălosului întâlni în ajutor, ca să pustiască, mâna mult mai ticăloasă a Soartei, — și amândouă se uniră în îndeplinirea faptei grozave!...

„Făcut-am un păcat îndrăgind pe cea mai frumoasă fată din sat? Îndrăgește cineva pe cea mai urîtă? Nu știu. Ceia-ce știu astăzi, e că am fost orb în dragostea mea, și că n'am căutat să văd dacă sub-patul dragei mele era măturat, dacă din dosul urechilor ei nu era murdar, și dacă picioarele îi erau spălate.

„Adriene, în ziua când ți-se va aprinde pieptul de focul sfânt care l-a ars pe-al meu, adu-ți aminte de cuvintele mele; și înainte de-a te arunca cu trupul și cu sufletul în brațele putreziciunei omenești, fă ce n'am făcut eu: uită-te sub-patul mândrei tale, cată dindosul urechilor ei,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mcm1901-1932

şi vezi-i picioarele ascunse în ghetişoare frumoase. Iar dacă cumva uiţi de vorbele mele, aminteşte-ţi de cimitirul ce-l vezi aci! umple-ţi ochii cu grozăvia acestui prăpăd; priveşte buruienele astea sălbatece cari cresc ca o blestemăţie aruncată pustiului omenesc; grajdul ăsta care-şi jeleşte vitele; zidurile astea afumate cari îşi strigă disperarea către cer; grămezile de tablă ruginită şi scâlciată, cari străluciau pe vremuri ca o oglindă în soare, de pe un acoperiş ce se ridica mândru de dreptul omului de-a trăi în curăţenie şi înlesnire, nu ca sobolul temător de lumină.

„Aminteşte-ţi. Şi dacă sângele tău pătimaş vrea să te târască la genunchii celei mai frumoase fete din partea locului, opune-te, chiamă în ajutorul tău aceste ruini, şi zi'ţi aşa:

— „Moş Anghel şi-a zdrobit viaţa fiindcă a iubit orbeşte pe cea mai frumoasă fată din satul lui, fără ca mai întâi să-i fi cătat sub-pat, nici dindărătul urechilor, nici la degetele picioarelor"!

„Şi înlătură dela tine mâna soartei nemiloase!..."

După moartea femeei sale, Anghel continuă timp de câţi-va ani să lase în părăsire o locuinţă nestrejuită. Îşi propusese să-i redea strălucirea cuvenită, doar în ziua când copiii săi vor fi în stare s'o stăpânească. Ridicându-i tot ce avea mai de preţ şi îngrămădindu-l în jurul dughenei, el începu să ducă o viaţă de pustnic, dar de un

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/rdr1931-1932

pustnic care lua obiceiul de-a gusta cam prea des din rachiul ce-l vindea mușteriilor.

Om voinic; înalt; bine făcut; mers mândru; barbă frumoasă, creață și căruntă ca și părul: unchiu Anghel impunea tuturora. Vederea-i scurtă, — care-l făcea să 'nainteze cu pieptul în pieptul celui ce intra pe ușă, pentru ca să-și dea seama cu cine avea de-aface, — impresiona și mai mult. El era om bun, dar nu prea suferea să fie sâcâit, cum nu suferă mai toți aceia cari „ajung" prin puterile lor. Conștient de ale sale, Anghel le înzeci ca să-și atingă scopul, care era, spunea el, „să prefacă ruinele într'un palat", în ziua când copiii vor fi demni de el. Astfel, cu toate nenorocirile, el trecea drept un om avut.

Dar adevărata lui avuție, fericirea și nădejdea lui, erau cei trei copii pe cari îi creștea la Galați: un băiat de șaptesprezece ani și două fetițe de opt și zece ani. Flăcăul urma să-și ia bacalaureatul peste un an, — apoi:

— Voi vedea, zicea el într'o zi mamei lui Adrian; după ce va ieși din gimnaziu, se va duce să-și facă stagiul de un an în armată. Dacă are gustul armelor, aș vrea să fac din el un ofițer, un braț voinic și priceput pentru apărarea țării; dacă nu, își va alege meseria care-i va plăcea.

Din fetele sale nu voia să facă altceva de cât „bune gospodine", să le înzestreze și să le mărite la oraș.

Omul își propune...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Intr'o zi de iarnă viforoasă, pe când sta cu gândurile sale şi privea la viscolul care mătura întinsa câmpie singuratică, patru oameni intrară în crâşmă, patru necunoscuţi.

Aşa cum avea obiceiul, el dădu cu pieptul înainte ca să-i recunoască, dar inima i-se strânse ca coarnele melcului când sunt atinse; mutrele nu-i plac:

— „Dacă oamenii ăştia sunt cum-se-cade, nu mai cred inimii mele!" îşi zise el, strângând în buzunarul cojoacei revolverul care nu-i lipsea nici odată.

— Bună ziua Angheluţă!... făcură cei intraţi; e cald la tine!...

— Bun venit, călători! Ger, hai?

Dar adăogă în gând:

— „Dracu m'a luat! Astea's glasuri de sugrumători"!...

— Ni e foame, Anghelache, şi-am vrea să bem... Să zice că vinul tău topeşte ghiaţa!...

— S'o fi zicând... Eu ştiu însă că este o ghiaţă pe care nici un vin nu poate s'o topească.

— Ha, ha!... Eşti şugubăţ, Angheluş!... Şi care-i ghiaţa asta?

— Ei bine, trebue s'o cunoaşteţi: i-se spune „inimă de câine", dar e greşit, căci se nedreptăţesc bietele animale astea, cari sunt nişte adevăraţi prieteni; — răspunse crâşmarul, arătând lângă dânsul doi câini ciobăneşti cari nu-l slăbeau de-un pas.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
www.romanulromanesc.ro/ro/1901-1932

— Ei..., ai gânduri negre! Nu-i lumea așa de rea...

— Se poate... Dar când cineva e, ca mine, crâșmar la drumu mare, vede câte alea, și doarme noaptea cu un ochiu deschis.

Această fățișă încunoștiințare făcu pe clienții noștri să simtă cu cine aveau afăce. Fură serviți: pâine, slănină, vin.

— N'ai vrea să ne scoți o lecuță de vin proaspăt, Anghelaș?... întrebă unul care făcea pe pisica blândă.

Unchiul rânji în sinea lui:

— „Aha! Mă poftiți la capcană"!...

Răspunse:

— Acuș scosei un urcior de cinci oca!.. Dacă cunoașteți la vin, o să-l simțiți pe limbă că-i proaspăt.

Asta le încurcă socotelile. Dar ei nu erau de geaba hoți. Ceva mai târziu, unul ieși afară pentru „o treabă mică". Anghel înțelese că acesta era semnalul de atac: banditul se ducea să facă de strajă. Ingălbeni și se ținu gata. Un moment, îi veni în gând să scoată arma și să strige: „Sus mâinele"! Își zise însă că poate să fie prada vr'unor închipuiri înșelătoare.

Câteva clipe în urmă, părerea sa de rău fu amarnică.

Cei trei mușterii vorbeau în dorul lelei de lucruri cari n'aveau nici cap nici coadă. Ei cerură chibriturile. Unchiul își zise:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— „Haiti! Acu 'i acu"!...

Dârz la inimă şi la pas, cu mâna dreaptă pe armă în fundul buzunarului, el se apropiă şi le întinse, cu stânga, cutia cu chibrituri. Cel mai ţeapăn dintre tâlhari dădu s'o ia, domol, tot vorbind înlături, dar când fu s'o atingă, dintr'o săritură înşfăcă pumnul crâşmarului ca într'o menghină; — şi dacă în aceiaş clipă nemernicul căzu trăznit de glontele plecat din buzunarul victimei sale, ceilalţi nu mai dădură timp lui Anghel să scoată arma: îi sfărmară pe loc ţeasta, cu reteveiurile, — în vreme ce dulăii le sfâşiau groaznic pulpele picioarelor. Amândoi fură culcaţi la pământ, unde zăcea şi stăpânul lor, într'un lac de sânge. După care ispravă hoţii luară în grabă banii ce se aflau în tejghea şi fugiră, lăsând în urmă-le mărturia netăgăuită a tâlhăriei lor: tovarăşul greu rănit.

Moş Anghel scăpă atunci dela o moarte sigură, datorită numai neputinţei ucigaşilor de-a lua cu dânşii pe soţul doborât de glonte. Ei fuseseră aşa de rău muşcaţi de câini în cât de-abia îşi mai putură târâ picioarele.

La vr'un ceas după crimă câţi-va cărăuşi trecură pe la cârciumă, ridicară din sângele lor pe victimă şi pe bandit, — ambii încă în viaţă, — şi-i transportară la Brăila, unde fură tămăduiţi amândoi.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/rdr1901-1932

După cincizeci de zile de spital, unchiul ieși slăbit, dar nu pierduse decât sângele. Șease luni mai târziu avea să piardă ceva ce-i era mai scump de cât viața: pierdu pe cele două fetițe, înecate în Dunăre, împreună cu altă lume, pe când se plimbau în bărci cari, surprinse de valuri, se răsturnară.

Aci el văzu de aproape mâna neagră a soartei nemiloase.

Dar omul acesta era menit să cunoască toată grozăvia cuvântului românesc: *Să nu dea Dumnezeu omului atâta cât poate să ducă pe umeri!* Și câte nenorociri nu poate un om să ducă pe umerii lui!

Intors dela biserică, unde dăduse o liturghie spre odihna sufletelor celor două copile rămase fără mormânt, moș Anghel se zăvori în crâșmă și, timp de câte-va ceasuri, se plimbă cu mâinile în buzunare. Apoi deschise larg ușa, se opri în prag și scuipă drept înainte, ca în obrazul cui-va, zicând:

— Na! Soartă ticăloasă!... Tu mă 'ncovoi, dar eu mă 'ndrept și te scuip în față: Na!

Și scuipă încă odată.

Îi rămăsese flăcăul, ultima flacără care să-i lumineze noaptea creerului său. răpus de durere și de rachiu.

Soarta suflă și în această flacără și-o stinse...

Unsprezece luni după angajarea fiului său într'un regiment de cavalerie, și adoua zi după primirea unei scrisori în care tânărul îi spunea că

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

dorește să rămâie în armată, cel mai nenorocit dintre oameni închidea prăvălia,— fericit de vestea primită, tot fericit! — și încăleca pe roibu ca să se ducă la târg să tocmească meșteri pentru reconstruirea caselor arse.

Nu făcu însă două sute de pași când, un poștar călare îl opri în drum și-i înmână o telegramă. Inima nu-i spuse nimic. Desfăcu hârtia, liniștit, și citi:

„Fiul d-tale Alexandru Anghel a căzut de pe cal într'o șarjă de cavalerie și a murit pe când...“

Foaia îi scăpă din mâini; un răget de tigru îi ieși din piept; se înălță în scări și se rostogoli la pământ ca un stâlp ce se prăbușește.

Astfel, moș Anghel își bău paharul până la drojdie.

S'ar crede că această culme a nenorocirii ar fi trebuit să-i aducă și sfârșitul. Da de unde! Ceia-ce putea să-i vie ca o ușurare, adică moartea, nu veni; și nimeni n'a știut de ce omul ăsta nu și-a pus capăt zilelor.

Nu s'a omorît. Dar se ucidea zilnic, înghițând fără întrerupere păhărușe din rachiul lui cel mai tare.

Procesul de descompunere al acestui om, tată duios, bun cetățean și creștin cu evlavie, e cea mai fioroasă dintre tragediile pe cari autorul acestor rânduri le cunoaște. Aci e descris numai

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mcrr1901-1932/

începutul. Sfârșitul ei,— tristețe care rupe inima,— va fi povestit mai departe.

Feciorul său mort, Anghel ceru ca înmormântarea să se facă în cătun. Ea fu urmată de toți locuitorii. Și când puștile traseră salvele, în momentul scoborîrei coșciugului, toată adunarea, în lacrămi, se aruncă în genunchi. Plângeau ostașii, plângea și ofițerul care comanda onorurile militare. Un singur om nu plângea: tatăl.

In picioare, descoperit, cu pălăria în mână, el sta pe marginea groapei și privea coșciugul în fund.

In clipa asta, un cojan se rupse din mulțime, se aruncă la picioarele sale, îi înlănțui genunchii și strigă:

— Anghel!.. Anghel!... iartă-mă: eu am dat foc caselor tale!... Fă-ți dreptate!.. Da' iartă-mă 'ntâi!...

Anghel întoarse capul și privi îndelung la omul care se tăvălea la picioarele sale, se frigărea ca pe cărbuni aprinși, și răcnea:

— Iartă-mă!... Și omoară-mă!... Aruncă-mă în temniță!...

El rosti:

— Iertat să fii...

Și plecă... Nimeni nu îndrăzni să-l urmeze.

Ajuns acasă, desprinse din pereți icoana împodobită cu busuioc a Sfintei Fecioare ținând în brațe pe Isus, precum și portretele regelui, reginei și al prințului moștenitor; luă un hârleț,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mcm1901-1932

făcu o groapă în grădină, le aşeză în fund şi le acoperi cu pământ.

Apoi se zidi în cârciumă şi se dădu cu trup şi suflet rachiului.

Din ziua aceia şi timp de un an, nimeni nu ştiu dacă se afla cineva înăuntru, ori de nu cumva prăvălia era pustie. Locuitorii treceau par'că temători, se smereau în faţa ferestrelor cu perdelele trase şi îşi căutau de drum. Moş Anghel ieşea noaptea, însoţit de-un câine, şi se ducea să rătăcească printre ruinele caselor arse. Ziua, împietrit cu coatele pe masă şi cu bărbia sprijinită în pumni, bea păhăruţ peste păhăruţ, fără să se 'mbete, şi printr'o crăpătură a obloanelor privea la dărâmăturile foastelor acareturi.

Când se împlini anul grozavului doliu, pustnicul redeschise crâşma, sau mai curând, tot ţinând-o închisă, dădea de băut unuia şi nu dădea altuia, fără ca cineva să fi înţeles vre-odată pe ce motiv se bazau atât refuzul cât şi preferinţele sale. Trecătorii îi respectau ciudăţenia voinţii, nenorocirile lui fiind cunoscute de toate satele megieşe. De altfel, el nu mai aducea nici un fel de băutură nouă, căci avea hruba plină de vinuri şi de rachiuri.

Adrian şi mama lui, fuseseră singurele făpturi omeneşti cărora Anghel consimţise să vorbească de două ori în cursul anului care urmă redeschiderei. Mereu aşezat la fereastră, cu sticla şi paharul dinainte, cu câinele lângă el, cu uşa zăr-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/marti1901-1932

vorită, unchiul privea neîncetat printre perdele. Adrian văzu un car oprindu-se și doi oameni venind să bată în obloane. Anghel stătu nemișcat; și cărăușii plecară. Un alt car trecu; fără să se dea jos, omul strigă din drum:

— Anghel!... aș vrea să beau un pahar!

Fu servit.

* * *

In seara aceia de Paște, ducându-se la unchiul său, după porunca mamei, Adrian se gândi la toate aceste nenorociri și 'și zise:

— „Mama se înșeală când 'și 'nchipuie c'am să răușesc să scot pe moș Anghel din vizunia lui!...“.

Intr'adevăr, însărcinarea nu prea era ușoară, căci nu era vorba numai de-o vizită, ci de-o împăcare. Cei doi frați, Anghel și Dumitru, se sfădiseră, — cu opt ani în urmă, la moartea mamei lor, — pe o ticăloasă chestie de moștenire. N'aveau de moștenit de cât bulendre, dar Anghel, — care era avut și gata ori-când să ajute pe fratele său, — o ținea morțiș cu împărțitul:

— Vreau să am un leu moștenire dela mama, ca să-mi cumpăr un șirag de mătănii pe cari să le spânzur la icoană și să știu că sunt de la mama!...

Dumitru predindea, cu drept cuvânt, să rămâie stăpân pe ale casei, ca unul care îngrijise pe bă-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

trână până la moarte. Mama lui Adrian se opunea din răsputeri la împărţire. Sora cealaltă însă, deşi înlesnită, şi mai ales Anghel, îşi cereau fiecare partea. Şi în focul certei, mezinul, aruncă o sudalmă fratelui său. Acesta îl pălmui. Atunci Dumitru săvârşi greşala de-a izbi cu băţul în frunte pe Anghel însângerându-l.

Lovitul ieşi din casa părintească zicând celuilalt:

— N'am să mai intru aici, şi nici tu la mine, până când nu mi-i săruta, în faţa lumii, talpa ciubotelor!...

De-atunci au rămas certaţi. Inainte ca Anghel să-şi fi pierdut copiii, Dumitru se opusese cu încăpăţânare la rugămintele sorei de-a se duce să ceară iertare fratelui supărat; iar după aceste morţi năprasnice, nimeni nu mai îndrăsni să-i turbure sihăstria cu un fleac.

Acum, mama lui Adrian voia cu stăruinţă să-şi împace fraţii. Chemând pe cel jignit, în loc să meargă cu toţii la dânsul, ea se bizuia pe durerea lui, — care trebuia să-i fi îmuiat mândria, — precum şi pe precăderea pe care, ca soră mai mare, o avusese întotdeauna în ochii fraţilor ei, mai ales în ochii aceluia care, deşi bogat, ceruse împărţirea împiedicată de dânsa, femee sărmană.

Erau ceasurile nouă seara când Adrian ajunse la crâşma unchiului. La fereastra dinspre miază-zi, care dă spre sat, se vedea lumină. Tânărul se

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr 901-1932

cutremură, gândind la omul de dindosul acelor perdele trase. El se apropiă de geam şi lipi urechea. Nici un semn de viaţă, afară doar lampa care arde. Sultan, nerăbdător, lătră. Câinele unchiului îi răspunse, dar perdeaua nu se mişcă. Adrian ştia că era zădarnic să bată. Işi sprijini fruntea de cercevea şi zise, cu sfială:

— Unchiule! Eu sunt!... Adrian... am să-ţi spun ceva...

O clipă de aşteptare, apoi perdeaua se dădu la oparte; mâna pustnicului făcu semn băiatului să treacă la uşa crâşmei. Moş Anghel veni cu lampa să deschidă. Adrian intră, urmat de Sultan.

Dela prima aruncătură de ochi înăuntrul slab luminat al prăvăliei, inima i-se strânse şi mai tare. Tristeţe a lucrurilor părăsite de mâna minunată a omului, ce puternic e graiul tău!... Nu mai erau pahare şi sticle pe tejghea; nici pâine pe masa mare; nici slănină spânzurată de tavan ca nişte bucăţi de scândură groasă; nici covrigi înşiraţi pe vergea... Pulbere, uitare, părăsire, pace ucigătoare...

In mijlocul acestui nou ţintirim, moş Anghel, cu gheba pe umeri, tot înalt, dar gârbovit, vai, încovoiat omul care mergea pe vremuri cu pieptul înainte şi cu capul sus, ca un leu, — moş Anghel îşi privea nepotul cu aer liniştit. Adrian îi apucă cu ambele mâini, mâna sa liberă şi i-o

Muzeul Digital al Romanului Românesc
rgvstatransilvania.ro/mdrr1901-1932

sărută, gata să plângă. Fără să scoată o vorbă, unchiul îl duse în odae.

Aci, aceiaşi părăsire. Pereţii, goi şi îngălbeniţi, nu mai răspândeau plăcutul miros de văruială proaspătă. Patul,— un adevărat culcuş de cerşetor, — murdar şi răvăşit, părea că se răzvrăteşte el însuşi împotriva unui trup greu de nenorociri. Soba rânjea prin toate crăpăturile-i negre de fum. Tavanul cu corzile lui afumate şi pline de case de păianjen: ai fi zis o potcovărie. Două scaune hodorogite, masa, o puşcă cu două ţevi spânzurată în cuiu de cureaua ei, precum şi alte câteva hârburi, era tot ce se putea vedea. Pe masă: clondirul cu rachiu şi paharul, Biblia, un catastiv cu plaivazul legat de sfoară, o pâine începută şi-un cuţit.

Adrian izbucni în plâns.

Moş Anghel, aşezat pe scaun, îl trase lângă dânsul şi-l sărută pentru întâia oară dela nenorocirea care puse vârf celorlalte. Cu glas bărbătesc, dar dogit, lipsit de sunetu-i de altădată, el îi zise, părinteşte:

— Sânt mulţumit că te văd, Adriene..., dar, ia spune-mi: de ce plângi?...

— Unchiule... e cu putinţă!... Să mănânci pâine goală..., în sfântă zi de Paşte, când până şi câinii gustă azi din cozonac!... Ce blestem!...

Adrian îşi şterse lacrămile, şi privind pe unchiul său în faţă, îl văzu surâzând cu bunătate, — bunătatea neîndurată a omului ucis de sufe-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mem1901-1932

rinţă. Capul începea să pleşuvească, obrajii erau palizi, barba şi părul albiseră cu totul; iar hainele şi cămaşa: murdare şi fără nasturi.

Răspunse nepotului, cu un graiu şi mai stins:

— Dacă numai de-atâta lucru plângi, linişteşte-te şi spune-mi de ce-ai venit la mine?...

— Am venit să te 'ntreb dacă mai duşmăneşti pe moş Dumitru...

— Nu mai duşmănesc pe nimeni...

— Ai vrea să-i ierţi greşala?...

— Nu mai am de iertat nimic şi nimănui...

Anghel răspundea cu lipsa de însemnătate cu care ar fi zis: „Pâinea e pe masă", ori: „Afară e întuneric".

— Ei bine, adăogă Adrian, cam cu şovăială, — mama mă trimete să te rog să vii astă-seară până la noi.

— Mama ta te trimete..., repetă moş Anghel, clătinând din cap; — mama ta e o sfântă, Adriene.

Apoi, după un moment de cugetare, adăogă:

— Da'tu ce zici?... Să viu?...

— Mai mă 'ntrebi, unchiule?... Eu o vreau din tot sufletul!...

— Şi ceilalţi o vor?

— Bine 'nţeles; toată lumea o doreşte...

— Dacă e aşa, iaca: o vreau şi eu ca voi toţi...

Ce amarnic: „o vreau şi eu", fu rostit de bu-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

zele sale cari surâdeau neiertător!... Ce înfrângere a ori-cărei voinţi!... Adrian se înspăimântă.

Ieşiră împreună, însoţiţi de câinii lor.

* * *

Părintele Ştefan, pe care Adrian îl înştiinţase în treacăt, era un bătrân de optzeci de ani. El nu mai slujea, la biserica din Cazasu, se retrăsese în căscioara lui dela Baldovineşti şi aducea mari foloase consătenilor săi ţinându-le loc de judecător şi de sfătuitor înţelept. Vederea i-se cam slăbise, dar picioarele-i nu se dădeau bătute nici când o lua la sănătoasa lângă un om tânăr. Cum locuia în vecinătatea lui moş Dumitru, îşi luă toiagul şi merse să bată la uşa acestuia.

La ivirea feţei sale apostolice, încununată de barbă şi plete gălbuiu-fumurii, toată adunarea se ridică în picioare şi-i sărută dreapta, pe care o punea de cinzeci de ani sub buzele păcătoşilor:

— Hristos a 'nviat, feţii mei!... zise el, cu glasu-i obişnuit la biserică.

— Adevărat a 'nviat!... i-se răspunse.

Mama lui Adrian, din capul mesei, îl pofti să ia loc pe scaunul ei, pe care preotul îl şi ocupă fără multe mofturi, ca un drept al său; iar ea rămase în picioare, se lipi cu spatele de perete şi încrucişă braţele la piept.

Cei de faţă, oare-cum nedumeriţi de această vizită neprevăzută, întoarseră cu toţii privirile

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

spre sora mai mare, căutând o lămurire. Dânsa, — slabă, dreaptă, cu obrajii întinşi, — îşi plimbă ochii cu bunătate pe de-asupra adunării şi cuvântă:

— Te-am chemat, părinte Ştefane, cu gând să-ţi cer ajutorul matale ca să 'mpăcăm astăseară pe fraţii mei Dumitru şi Anghel, — sper să vie şi acesta numai decât.

„După cum ştii, iată opt ani de când nu-şi mai dau mâna, se ocolesc, şi lasă să treacă cele mai sfinte sărbători fără să guste pâinea şi vinul la-olaltă. Ţi se rupe inima. Nu vreau să trec în ochii nimănui drept o femee fără pată. Am şi eu păcatele mele, între cari, ăl mai mare e c'am dat naştere unui copil care n'are tată, după ce am trăit zece ani cu un om fără să fi avut bine-cuvântarea bisericească.

„Dar cel mai trist dintre păcate, cred că e duşmănia, orice duşmănie între oameni, şi cu atât mai amarnic între doi fraţi...

— ...Eu nu mai duşmănesc pe fratele Anghel.., întrerupse Dumitru, posomorât.

— Sânt bucuros s'o aud, Dumitre..., făcu preotul, — numai atât că nu te-ai prea grăbit să ne-o spui mai curând...

— ...Vezi că: el a fost nedrept cu mine...

— ... Da; el a fost nedrept cu tine, încuviinţă slujitorul dreptăţei, — dar tu ai fost nelegiuit cu dânsul: l'ai lovit şi ai însângerat pe fratele tău mai mare. Ai uitat sfânta credinţă a

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

părinţilor noştri, care spuneau că „*acela care va lovi pe fratele său mai mare, îl va purta în cârcă pe lumea-ailaltă*“; ba chiar le şi vedeau umbrele în luna plină.

Dumitru tăcu. Soră-sa continuă:

— ...E adevărat: Anghel a fost nedrept atunci. El n'a ţinut seamă de faptul că Dumitru a purtat de grijă bătrânei noastre mame, în vreme ce noi, am apucat fiecare încotro ne-a mânat ursita. Dar Anghel, ca om cu avere, voia să-l ajute pe frate-său mai mic să-şi refacă un cămin; şi aci stă vina lui Dumitru: el era mândru, nu voia să datorească nimic celui înstărit. Bănuesc chiar că-l duşmănea de pe-atunci. Astfel, cearta şi bătaia mocneau în sufletul lui ca jarul sub cenuşă, — şi s'au bătut.

„Acuma, sărmanul Anghel şi-a răscumpărat toate păcatele; nefericirea l'a despuiat de tot ce avem mai omenesc în noi, şi azi el nu se mai numără printre cei vii de cât cu biefu-i trup, care de-abia se mai târăşte. Din parte-mi, aş fi vrut mai curând să-l văd mort, căci ce face el acuma e mai rău de cât moartea. El bea, — dar băutura îl bea pe dânsul: i-se dă ei cu sufletul.

„N'am mai fost pe la dânsu dela Crăciun, şi nici el nu mai dă pe la nimeni. Odată i-am spus că dacă nu se lasă de rachiu, mai de dorit ar fi să moară. El mi-a răspuns:

— „Am şi murit“...

„Dar eu tot nădăjduesc că l'om putea smulge

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901 1932

băuturii. Mai ales sfinția sa părintele Ștefan, ar avea poate o înrâurire hotărâtoare asupra lui. Dacă vine astă-seară la noi, ne-om duce să-l vedem mai des. De-asta îl rog pe fratele Dumitru să-i ceară iertare cu umilință...

In clipa asta ușa se deschise largă, și în cadrul ei, apăru de-odată moș Anghel cu Adrian dinapoia lui. El voia să se ție drept, și credea că surâde. Cu veșmintele desmățate, cu gheba, mototolită, pe umeri, ciubote pline de noroaie d'anțărț și căciula 'n mână: l'ai fi luat drept un bâtrân cerșetor.

El salută ca pe alte vremuri:

— Bună seara, cinstită adunare!...

Ivirea lui fără de veste în halul acesta disperat, mișcă pe toată lumea. Dumitru și sora sa izbucniră în lacrimi. Cel dintâi căzu la picioarele nenorocitului frate și-i sărută cismele. Cealaltă îi plângea pe mâini, cari miroseau a rachiu.

— Sărmane frate!... sărmane frățior!... cum ai ajuns!...

Moș Anghel, neturburat de nimic, ridică pe fratele său și-l îmbrățișă, precum și pe soră-sa. Se duse de sărută mâna preotului, o strânse pe-a celor de-o seamă cu dânsul, și-o lăsă pe-a sa să-i fie sărutată de cei tineri. Apoi se așeză la locul ce-i se făcu la celalt capăt al mesei, în fața părintelui Ștefan.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901 1932

In tăcerea ce urmă, singure se auzeau sughiţurile înăbuşite ale fratelui şi sorei, cari continuau să plângă.

Anghel îşi şterse surâsul binevoitor de îndată ce luă loc la masă. Privirea i-se încruntă. Zise:

— De ce plângeţi?... Ce îndreptaţi cu lăcrămile?...

Liniştea veni, dar nimeni nu îndrăznea să vorbească. Bătrânul preot ţintea cu ochi pătrunzători pe nefericitul său văr, aproape tot atât de îmbătrânit ca şi dânsul. El îi zise, cu glas hotărât, plin de bunătate:

— Anghel, mă socot în dreptul meu să-ţi aduc aminte c'ai intrat aci, în sfânta zi de Paşte, fără să rosteşti salutul oricărui bun creştin ortodox.

Mustratul, vădit neştiutor, întrebă nedumerit, ca şi cum venea de pe alte tărâmuri:

— Ce salut, părinte?!

Preotul îi înţelese starea de necunoştinţă şi lămuri cu răbdare:

— Ei bine, vorba noastră cuvioasă: „*Hristos a înviat*".

Anghel plecă fruntea, atinse cu degetul o firimitură de pâine ce se afla dinaintea lui, pe masă, apoi, cătând drept la preot, răspunse:

— Eu nu cred că Hristos a înviat!... Morţii nu înviază.

— Anghel!... eşti un nelegiuit! Hristos nu-i un „mort", ci Fiul lui Dumnezeu şi Dumnezeu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/morti901 1932

BIBLIOTECA CENTRALĂ

el însuși !... exclamă omul bisericii, mereu stăpân pe sine, dar cu vocea cam tremurătoare.

— Nu știu nimic..., făcu Anghel, nepăsător.

Zicând aceasta, scoase dintr'un buzunar al ghebei o sticlă cu rachiu, din alt buzunar un păhărel, îl umplu pe'ndelete, în văzul tuturora, și puse sticla la loc. Din pahar, sorbi o duşculiță pe care o plimbă prin gură înainte de-a o înghiți, apoi așeză păhărelul pe masă, cu băgare de seamă, ca și cum s'ar fi temut să nu-l vadă răsturnându-se.

Cei de față se priviră îmărmuriți. Mama lui Adrian făcu mâna streașină deasupra ochilor și plânse în tăcere. Anghel, neclintit, nu înțelese nimic din groaza pricinuită. Își preumblă ochii cu liniște pe deasupra mesenilor, ca și cum ar fi săvârșit fapta cea mai firească. Și într'adevăr, pentru el, firească devenise, tot săvârșind'o de-o sută de ori pe zi, de trei ani încoace, singur în odaia lui, în afară de putința ori-cărei mustrări.

— Sărmane Anghelache !... compătimi preotul. Te plâng... Ai încetat nu numai de-a fi creștin, dar chiar și de-a fi om !

Drept ori-ce răspuns, Anghel își reluă păhărelul, îl duse domol la buze și trase o nouă înghițitură. Pe urmă, cu un aer plictisit, zise, ca pentru sine-și, — par'că i-ar fi scăpat un gemăt ușor :

— Eu nu știu dece m'ați făcut să viu aici...

Atunci soră-sa, care sta la dreapta lui, își

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

şterse lacrimile, îi luă o mână, şi-i zise ca unui copil:

— Dragă frăţioare... Te-am chemat, fiindcă dorim să te readucem în sânul nostru, să te iubim şi să te facem să ne iubeşti... Nu'ţi mai place viaţa?!... Nu'ţi mai place nimic?!...

— Dacă'mi place, ori dacă nu'mi mai place, e tot una... şi tot nimic... Dar dece te osteneşti cu mine, soro?

— Cum aşa, Anghelache? Sânt sora ta mai mare, — şi nenorocirile tale sunt şi ale mele...

— Asta nu-i adevărat! Ai suferit şi mai suferi nefericirile matale, dar nu pe ale mele.

— Ce fel vorbeşti tu, frate... Suferim, da, prin legăturile sângelui nostru.

— Nu sânt nici un fel de legături: dacă'mi retez un picior, sângele meu curge, nu al matale.

— Ori-cum... Chinurile sufleteşti le simţim în de-obşte.

— Nimic... nimic... Să fie o vorbă în vânt ce-oi spune acuma: dacă ţi-ai pierde mâine băiatul, eu aş suferi, dar matale-ai muri!...

Soră-sa tăcu, trist încredinţată de dreptatea vorbelor lui; iar el, gustă iarăşi din rachiu.

Preotul reîmprospătă cunoscuta pildă biblică:

— Anghel, adu-ţi aminte de Iov!... Nenorocirile lui au fost cel puţin tot atât de mari cât şi ale tale, dar el a rămas neclintit în credinţa lui.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistaramuri.ro/romanul1931-1932

Gândește-te că noi ăștia păcătoșii, nu putem pătrunde cugetul Domnului. Cine știe dacă suferințele tale nu sânt tot atâtea încercări pe cari ți-le trimete a-tot-Puternicul, ca să facă apoi din tine unul din Aleșii săi?...

Anghel se sfredeli în scaun; ochii săi luciră. El voi, par'că, să răspundă, dar cuvântul i-se opri în drum. Chemă pe Adrian, care sta într'un colț, și-l așeză la stânga sa, între dânsul și Dumitru, apoi zise, cu ceva mai multă tărie:

— Vere Ștefane! Minciuni urâte trebue să mai sălășluiască și în poveștile *voastre* bisericești. (El tutuia preotul). Mintea mea nu-i în măsură să-ți răspundă cum se cuvine, dar iată aci pe nepotul nostru, el știe mai multe decât noi...

— Unchiule, întrerupse Adrian, — n'aș vrea să fiu amestecat în neînțelegerile Dumneavoastră; nu's de vârstă, și convingerile mele ar putea să rănească pe părintele Ștefan.

Moș Anghel îi puse o mână pe umăr și-l încredință:

— Băiatul meu, n'ai să rănești pe nimeni. Suntem aci între noi, aproape în familie. Și spre binele meu, ai să ne spui adevărul așa cum l'ai aflat din cărți. Numai trăesc acum decât pentru adevăr. Dar de doi ani decât tot citesc, cum pot, în Biblie, nu fac decât să mă'ncurc și mai rău. Cum îți lămurești tu, Adriene, că atâta înțelepciune s'așterne în cartea asta alături de tot felul de basme, de bună-oară: snoava asta cu Iov?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Adrian, turburat de căutătura ageră a preotului, răspunse:

— Lămurirea e că figurile biblice sunt în afară de adevărul istoric. Biblia e o carte cuvioasă, bună pentru credincioşi. Ea îţi cere să *crezi*, nu să *cercetezi*.

— Spune-mi, atunci, dacă ai putea tu să crezi într'un Dumnezeu care ucide năprasnic pe toţi copiii unui tată, aşa de gust, ca să-l încerce!... Ar trebui să aibă o inimă de adevărat tâlhar!...

La cuvântul acesta, preotul se ridică, fript:

— Vă las!... zise el; — locul meu nu mai e într'o casă în care Dumnezeu e batjocorit!...

— Asta e tot ajutorul pe care poţi tu să-l dai unui lov ca mine? întrebă moş Anghel. Trei copiii am avut, şi pe toţi trei i-am pierdut. Ce nelegiuire am săvârşit oare, pentru ca Dumnezeul tău să mă pedepsească cu atâta cruzime?

— Nenorocitule!... Mila cerească te alesese ca să te treacă în rândul mucenicilor ei, cari se bucură de viaţa veşnică!...

— Mila ta cerească ar fi făcut mai bine să mă lase să mă bucur de viaţa de pe pământ, care-mi plăcea, şi să nu facă din mine un beţiv fără familie şi fără Dumnezeu!

— Nimeni nu-i vrednic să judece faptele Domnului!...

Zicând acestea, preotul blagoslovi şi plecă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Anghel, îi zise soră-sa, după plecarea vărului lor;—n'ai fost cuviincios cu părintele Ştefan. ai uitat că e preot.

— Dimpotrivă, soro, tocmai fiindcă e preot am ţinut să-i spun ca numai cred în snoave popeşti. A lor e vina, dacă astăzi nu mai am credinţă în Dumnezeu. De ce s'au apucat să ne dea un arhitect a-tot-puternic şi care se amestecă într'una în viaţa noastră?

„Nimic nu e adevărat în povestea asta. Dar adevărul trebue să fie unde-va. Unde? Nu ştiu. Ce ştiu, e că trăim, suferim, şi murim prosteşte, fără să ştim nici dece, nici cum. Mai ştiu că marea noastră greşală e că alergăm prea tare după fericire, pe când viaţa rămâne nepăsătoare dorinţelor noastre: dacă suntem fericiţi, e din întâmplare; iar dacă suntem nenorociţi, e tot din întâmplare. In marea asta plină de stânci, care e viaţa, barca noastră e dusă în voia vânturilor, şi ori-cât am fi de iscusiţi, nu putem ocoli mare lucru.

„Şi e zadarnic să 'nvinuim pe cineva, ori să ne punem nădejdea în ceva: eşti sortit fericirii, ca şi nefericirii, înainte de-a ieşi din pântecul mamei tale. Fericit e cel ce simte cât mai puţin, ori de loc: Nimicul pe care-l cere, viaţa i-l dă. Şi nenorocit e cel ce simte şi vrea: el n'are nici odată îndeajuns...

Adrian îşi petrecea unchiul la vizuinea lui. An-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ghel se opri dinaintea uşii şi zise, nepotului său, în momentul despărţirii:

— Adriene!. Am să mor pe curând, căci maţele 'mi sânt arse de rachiu. Priveşte-mă bine, şi adu-ţi aminte, ori de câte ori vei voi să scuipi pe un beţiv, că eu, unchiul tău Anghel, om curat şi iubitor de viaţă curată, am ajuns beţiv, şi am murit beţiv *din vina nimănui*.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatrers.vania.ro/mdrr1901-1932

II

MOARTEA LUI MOŞ ANGHEL

Pe drumul desfundat de ploi primăvăratice, care duce de la Brăila la Baldovineşti, căruţa cu doi cai a lui moş Dumitru hodrocăia groasnic. Adrian, aşezat pe chilnă alături de unchiul său, se plânse acestuia de dureri în pântece şi-l rugă să înceteze trapul. Caii, mulţumiţi de-a nu mai alerga, strănutară în aerul proaspăt al dimineţei şi-o luară la pas. Atunci, în liniştea care urmă zgomotului de fierărie deşurubată, Adrian îşi îndreptă corpul înţepenit şi privi cu desfătare la câmpia neagră şi tăcută a acestui mijloc de Martie, încă amorţită de lungul somn al iernei.

Moş Dumitru, deşi ţăran de ispravă, cinstit şi deschis, era cam posac de felul lui şi avea obiceiul, uneori, să cate împrejur cu coada ochiu-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

lui. Curios de a'şi revedea nestatornicu-i nepot, — pe care-l crescuse până la vârsta de şapte ani şi care sosea acuma dintr'o călătorie prin Egipt şi Siria, — el îl cerceta în ascuns. Adrian băgă de seamă şi se simţi stânjenit în plăcerea lui:

— Unchiule, îi zise el cam cu asprime, dacă cumva vrei să ştii ce fac în clipa asta, n'ai de cât să te întorci spre mine şi să mă priveşti în voe, nu pe furiş, ca poliţiştii. E lucru neplăcut.

Drept răspuns, mustratul scoase din buzunar „chişca" cu tutun şi se puse să-şi răsucească pe îndelete o ţigare; apoi, mai mult în zeflemea i-o întinse nepotului său, ştiindu-l în neputinţă de-a fuma tutun negru. Adrian mulţumi şi aprinse o bună ţigare egipteană.

— Tu nu mai eşti acuma *de-ai noştri*, făcu ţăranul izbind cu amnarul în cremene ca să aprindă fitilul.

— Iartă-mă, unchiule!. Am uitat să-ţi dau să aprinzi.

Iar după o clipă, cu ochii ţintă în zare, adăogă:

— E din pricină că's turburat de multe lucruri... Mai întâi, întoarcerea mea prăpăstioasă, care a făcut atâta supărare mamei... Ţarina asta neagră pe care o uitasem... Şi mai ales gândul de-a revedea pe moş Anghel în halul în care zici... Ia spune-mi: nu ştii de ce mă chiamă?

— Nu ştiu... M'a înştiinţat ieri seară printr'un cărăuş că vrea să te vază musai 'n ast'dimineaţă.

— Mai ţine deci cărciumă?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1901-1932

Dumitru cătă la el, ca încremenit:

— Nu cumva ești zevzec?! Când îți spun că de trei ani e la pat și că-l mănâncă viermii de viu, n'ai vrea, poate, să se scoale și să dea de băut drumeților? Inainte de toate: n'a mai rămas de cât șcheletul de el; și pă urmă: a băut tot, tot... Băut singur!

Adrian se cutremură și păli. Dumitru voi să-l îmbărbăteze.

— Cată să fii tare, dacă nu vrei să dai în v'o boală, ieșind dela el. De bună seamă, nu-i glumă să vezi un om în halu' ăla. El îi mai rău ca Iov. Dac' ar trebui să credem spusele lui popa Ștefan, Iov ci-că s'a sculat din boleșniță și și-a regăsit, în viață, copchiii morți și vacile furate, da' Anghel n'o să mai regăsească nimic și n'o să se mai scoale niciodată. Dela Iov încoace, vremurile s'au schimbat; Dumnezeu nu mai face minuni. Poate că tot din vina noastră...

— Cine-l îngrijește? întrebă Adrian, gătuit de groază.

— Nimeni... Adică, da: are un băețoi pe lângă el; nu cred să-l cunoști. De câți ani n'ai mai călcat p'în cătun?

— De vre-o șase ani.

— Ei bine, iată ce s'a petrecut.

„Acum v'o patru ani, un băiat a venit să se pripășească în sat. De unde? Dumnezeu știe... Bâlbâie așa de rău că nu-i chip să-i prinzi o vorbă din zece. Ni s'a făcut milă de el..Câți-va

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

creştini l'au adăpostit, l'au hrănit şi-au căutat să-l facă să-şi câştige codru' de mămăligă. Dar Dumnezeu a fost nemilostiv cu el: sărmanu' băiat nu era în stare să păzească nici măcar două oi; le perdea şi venea acasă cu bâtul şi dăsaga, urlând şi dând din mâini ca un luat de ducă-se pe pustii. Nimeni nu 'nţelegea un cuvânt din tot ce blogodorea. Aşa că a stârmocit pe la toate uşile şi-a mâncat tot felul de chelfăneli. La urmă, s'a pomenit în ţărâna drumului. Anghel l'a luat pe lângă el şi a pus pă jândarmi să afle de unde s'o fi izvodit, dar fără folos. Acuma se zvoneşte că i-ar fi lăsat în ascuns ce i-a mai rămas din avut, prea puţin lucru, de altfel, căci butoaiele sânt goale şi crâşma-i părăginită. Da' şi moştenitorul nu face mai mult de cât crâşma şi de cât butoaiele. Slujba lui, nu face nici ea mai mult de cât trebuinţele stăpânului, — şi din partea asta, e de văzut ceva ne mai pomenit pă pământ!

„Iarna, ca şi vara, băetanul e afară, la jocuri, şi ca să nu se năbuşe lângă bietu' frati-meu, care e un hoit viu. Anghel, ţintuit de boală, cu trupul numai răni nesimţitoare, are nevoe să-şi bea păhăreţu' de rachiu la fie-ce sfert de ceas. Dar nu mai poate ridica clondiru' şi nici glas n'are să strige pă băiat, care-i mereu pe-afară. Atunci, ce i-a trăsnit p'în cap? Ei bine, şi-a luat un ţignal ca acela al vardiştilor; şi când îl apucă nevoia de băutură, începe să fluere. Băiatul cu-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatrers.vania.ro/mdrr1901-1932

noaște soroacele și vine la pont ca un ceasornic să se joace pe lângă fereastra deschisă și să tragă cu urechia la țignal. Asta, în timpul verei. Iarna, ferestrele sânt bătute'n cuie; toate crăpăturile astupate; iar nătângu, aleargă cu sania. Ce-i de făcut? Să intri și să ieși mereu, asta răcește odaia și sâcâie pă argat. Iaca cum într'o zi bolnavul bagă de seamă că o gaură de mărimea unui pahar străbătea peretele în dreptul ferestrei. Un șomoiog de pae ține gaura astupată împotriva frigului. Firmieru o destupă numai când trebue să asculte.

„Bine'nțeles, uneori mai uită și el să vie la țanc. Atunci, Anghel, singur cu soarta lui, cam fluieră mai mult de cât se cuvine, ca să-și aibă papaciocu. Da, el știe să ierte. Și dac'ar vrea să facă altfel, n'ar putea. Pripășitu' ăsta e un trimis al Domnului ca să îngrijească pe-un om putred; iar boleșnița fratelui e făcută să dea mijloc de trai unui pribeag fără cuvânt.

„Bagă de seamă: apropiindu-te de crâșmă, vestește-te, nu 'ncerca să intri fără voia năzdrăvanului, că te plesnește ca mutu! Nici nu știi când te pomenești cu ciomagu 'n frunte. Umblă nedespărțit de băț.

Căruța se opri la o răspântie. Moș Dumitru zise:

— De-aci poți să te duci pă jos...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Matale nu mergi? întrebă Adrian.

— Nu... Am treabă... E şi mai bine să te duci tu singur.

Adrian îşi luă bună-ziua dela unchiu-său şi se îndreptă spre cârciuma lui moş Anghel, pe care şi-o închipui mai jalnică de cât casa mortului.

Drumul era noroios; paşii se scufundau ca într'o cocă lipicioasă. Dinainte-i şi de jur-împrejur, întinsă singurătate neagră, rece, umedă, — presărată ici şi colo de căsoaie albe cu ferestrele albastre. De prin toate hoarnele ieşeau lungi coloane de fum.

* * *

Adrian avea acum douăzeci şi cinci de ani. In ultimii şase ani, el nu petrecuse de cât doar câte-va luni pe an în oraşul său; restul vremei, o parte la Bucureşti, unde se avântase nebuneşte în mişcarea socialistă, iar cealaltă parte în străinătate, unde viaţa lui aventuroasă pricinuise multă supărare mamei sale şi lui moş Anghel care cerceta de aproape faptele nepotului său.

Invierşunatul alcoolic încercase în repetite rânduri să aibă o întrevedere cu nestatornicul pribeag, — care făcea de toate şi nu se oprea la nimic, — dar nu fusese chip să pună mâna pe el. Adrian apărea şi dispărea ca o arătare.

De astă-dată, fu apucat la timp; Dumitru ve-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvan a.ro/mdrr1901 1932

nise dis-de-dimineață să-l ia cu căruța. A trebuit să cedeze.

Da, să *cedeze*. Căci nu cu dragă inimă se ducea el să vadă pe omul cu soarta înspăimântătoare. Frica lui era acum mai aprigă de cât în seara aceia de Paște, seara „împăcărei" celor doi frați. I-se părea că se înfățișează dinaintea unui tribunal unde faptele sale aveau să fie judecate și de unde avea să iasă osândit.

— „Își cere basamacul fluerând dintr'un țignal"...

El se opri la amănuntul acesta care-i se părea o culme a nenorocirii unchiului său.

Tot rumegându-și gândurile și tot întrebându-se dece o fi ținând musai bolnavul să-l vadă și să-i vorbească, el se pomeni pe neașteptate dincolo de cătun, la vre-o sută de pași de ceia-ce s'ar fi putut numi altă dată o dugheană. Atunci își domoli pasul și cercetă locurile, cu răsuflarea gâfâind de emoție. Curiozitatea lui dorea mai întâi să descopere pe faimosul băiat, infirmier și Cerber, care era mereu pe afară. Cu ochii săi miopi, căță împrejurul casei. Nimic nu se mișca. Departe, pe drumul Galaților, câți-va cărăuși se strigau între ei, în vreme ce, sub un cer de plumb, nenumărați corbi învârteau hora, făcând singurătatea și mai pustie.

Adrian se apropiă ca un vinovat, cu înfrigurare. El văzu că acoperișul cârciumei era pe ju-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mătate refăcut cu stuf nou. Din marea perdea care adăpostea pe vremuri vitele cărăuşilor, nu mai rămăsese nici urmă. In locul ei, o căpiţă de pae umede, turtită. Insăşi cârciuma se scufundase de vre-o palmă în pământ. Uşa şi cele două ferestre se aplecaseră într'o rână. Cât despre geamuri, starea lor de murdărie întrecea pe-a acelora sparte pe vremuri de mândrul stăpân al mândrelor acareturi arse.

— „Aci trage de moarte acuma omul care a iubit atât de mult curăţenia“ ! gândi Adrian.

Nevăzând nici urmă de băiat, el se îndreptă spre uşă. In clipa asta, caraghiosul de păzitor apăru de dindosul căpiţei, ameninţând cu o bâtă mare şi blodogărind, ca un fel de chelălăială de câine bătut, un şir de vorbe neînţelese. Adrian, liniştit, se opri în faţa acestei arătări puţin obişnuite.

Imboborojit cu o scurteică în zdrenţe care-i ajungea până la genunchi, lung în craci ca un cocostârc, cu picioarele goale şi pline de noroi, băiatul acesta ducea cu greu, pe un gât subţire şi întins, o căpăţână în formă de dovleac turtit care se clătina neîncetat între umeri. Adrian îl privi cu mirare şi dezgust:

— Vreau să intru la unchiu-meu, zise dânsul.

Drept ori-ce răspuns, stârpitura îi împiedecă trecerea şi ameninţă cu ciomagul ; apoi, asigurându-se că străinul n'avea de gând să pătrundă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901_1932

cu sila, deschise, dispăru înăuntru, și trase repede zăvorul.

Adrian văzu șomoiogul care astupa gaura din perete, îl scoase și lipi urechea.

O sporovoială asurzitoare, dobitocească și pe nerăsuflate, îi izbi auzul, dar vocea lui moș Anghel nu răzbi până la el.

În sfârșit, ușa cârciumei scârțâi în țâțâni, și ciudatul odagiu pofti pe tânăr să intre, arătându-i drumul cu o întinsătură de braț caraghioasă și tragică în acelaș timp.

Adrian se pomeni în vechea cârșmă, care nu mai era acum decât un depozit de ramuri tăiate pentru foc. Tejgheaua de stejar, strălucitoare altă dată, zăcea sfărmată într'un colț, precum și o grămadă de clondire, garafe și pahare cu toartă. Printr'o mare spărtură a tavanului, se vedea cerul. Hruba se prăbușise; un miros greu de mucegaiu umplea aerul. Ploile și zăpezile transformaseră pământul bătătorit într'o mlaștină.

Lucrurile astea mute își răcneau așa de tare desnădejdea, în cât Adrian se simți pironit locului. El își zise, — cu inima săgetată de privelișlea acestei năruiri a unei vieți de om harnic:

— „Și aci nu-i decât tinda!"

Biruind gândul ce-i venea de-a o rupe la fugă, el deschise ușa odăei bolnavului.

Năprasnisă duhoare de hoit și de privată. Ochii săi, înțepați de țiperig, se închiseră, lăsându-i de-abia vremea să vadă, de pe la spate,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

o tivgă lustruită ca o băşică umflată, precum şi un braţ cu pielea pe os, atârnat pe marginea patului plin de ţoale scârnave.

Adrian se lăsă în genunchi şi îşi lipi fruntea de mâna asta de schelet, rece ca ghiaţa. Bolnavul nu se mişcă.

* * *

— Ridică-te... Adriene... şi îndură-mă...

Adrian se înfioră. Nu era o voce de om, graiul bărbătesc al lui Anghel, ci o miorlăitură ieşită din nasul unui copil murind de oftică.

El se ridică cu pălăria în mână şi stătu drept, smerit, în mijlocul odăii, în faţa bolnavului. Bolnavul acesta nu era unchiul său Anghel, ci un moşneag cu obraz de mumie ; cu ochi mari, strălucitori, lipsiţi de pleoape şi scufundaţi în două orbite goale ; cu nasul lungit şi subţiat ca un vârf de cuţit ; cu buzele fripte şi cu gura întredeschisă. O cunună de peri albi înconjura ceafa dela o tâmplă la alta. Barba, creaţă şi neagră pe vremuri, numai era decât o învălmăşeală de cârlţi fumurii. Impreună cu cele două braţe de schelet cari se bălăbăneau în mânecile cămăşii, era tot ce se vedea apărând dintr'o grămadă de saci, velinţe şi ghebe rupte. Era tot ce rămăsese din moş Anghel.

. . . . . .

— Şezi... colo... pe scaun. Ţi-e scârbă ?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mem1901-1932

— Nu, unchiule; sânt nefericit de-a te vedea în halul ăsta...

— Eşti nefericit... De ce?... Eu nu sânt.

— Totuşi, trebue să suferi groaznic!...

— Dezamăgeşte-te, Adriene... Nu mai sufăr de loc... Capul singur mai trăeşte... Restul... nu-l mai simt. S'a sfârşit cu... *restul.* Dar capul!... Ce minunat lucru!

Anghel tăcu un moment şi privi ţintă la nepotu-său; apoi, cu încredinţare:

— Trebuia să mor de-acum trei zile... fiindcă numai aveam nimic de cugetat, când Irimia veni spre seară, să-mi spună că te-ai întors... Atunci am mai zăbovit, aşteptându-te...

— Ce vorbeşti, unchiule? Nu poţi să zăboveşti moartea când vine, după cum nu poţi s'o aduci când vrei, — afară numai dacă nu cumva aveai de gând să te omori!

— Aşa e..., încuviinţă Anghel cu blândeţe; cunosc şi eu legea asta firească... Dar, ia spune nepoate: tu care ştii atâtea lucruri frumoase din cărţi,—eşti tu sigur că lumea a sfârşit de-a învăţa?

— O, nu!, făcu Adrian; mai rămân multe de învăţat!

— Prea bine... Şi printre astea multe, poţi să socoteşti şi pe următoarea, de la unchiul tău Anghel: cugetul e mai tare ca moartea. El nu poate s'o înlăture, dar poate s'o sâcâie.

Tânărul crezu că bolnavul aiurează; îl ascultă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

din bună-cuviinţă. Pe ţeasta lui chelită, el văzu semnele rănilor căpătate cu prilejul groaznicei ciomăgeli a cărei victimă fusese în propria lui prăvălie.

— Te uiţi la capul ăsta sfărmat..., zise Anghel; ei bine în locul meu, un om cu cugetul şovăitor ar fi putut muri de două ori, căci prin cuget moare omul. Când distrugerea se apropie, creerul tare se opune, luptă, se ia de piept cu moartea, şi, uneori, înlătură pentru moment sfârşitul, îl întârzie. Aşa de bună-oară, în ziua snopirii mele, îmi dădeam bine seama de leşinul care venea, neînvins, şi ameninţa să mă arunce în somnul neştirii. Şi cu toate că leşinat la vedere, cugetul lupta ţeapăn ; auzeam tot ce vorbeau doctorii; nici o clipă nu m'am lăsat cuprins de necunoştinţă, care ar fi putut să devină veşnică! Mă gândeam mereu la viaţă.

Anghel se opri un moment ca să răsufle. Adrian crezu că se află în faţa unuia dintre acei Faraoni îmbălsămaţi din muzeul Boulac, din Cairo, un Faraon ai cărui ochi redeschişi nu mai clipeau. Pielea obrazului, mişcătoare, uscată, străvăzătoare, lăsa să se vadă toate oasele feţei deasupra cărora aluneca, întinsă ca o foaie subţire de pergament, ameninţând par'că se rupă la fiece mişcare.

Şi iată că mâna care sta ascunsă către perete

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

se ridică cu încetineală și duse la gură un țignal de cositor legat cu o sfoară de degetul cel mic. Serios, grav, moș Anghel scoase câte-va șuerături scurte și des repetate. Se vedea bine că suflarea nu venea din plămâni, ci din gură. Brațul se odihnea pe țoala care-i acoperea pieptul. Ochii, deschiși înfiorător, căutau la Adrian cu o strășnicie de-ai fi zis că vor să-l pironească în zid.

— Vrei ceva, unchiule? zise tânărul ridicându-se.

— Stai la locul tău! Nu știi ce-mi trebue.

In clipa asta, ușa se deschise ca împinsă de vânt, și furiosul infirmier intră în odae. Stăpân și slugă schimbară o privire înțelegătoare; apoi, acesta din urmă luă un clondir cu rachiu care se afla lângă pat, umplu păhărelul și-l răsturnă în gura bolnavului. După care treabă dispăru.

Adrian privise mutește la scena asta. El aștepta o lămurire de la unchiul său, dar acesta, neclintit, își reluă ideia:

— Te văd neîncrezător și plin de bună-voință față de ce-ți spusei... Nu mă supăr: e greu să înțelegi ceia-ce n'ai trăit. Ascultă, deci...

„De trei ani de zile, n'am mai pus piciorul jos din patul în care mă vezi. Trei ierni, trei primăveri, tot atâtea veri și tot atâtea toamne, de când stau culcat pe spate și mă uit la tavanul ăsta înegrit. E vremea cea mai puternic trăită din toată viața mea. De-un an, nu mai mănânc

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

şi nu mai dorm aproape de loc, iar de şase luni încoace, de loc, de loc: nici o fărimitură de pâine, nici o clipă de somn. In schimb, beau, beau rachiul ăsta. Ziua, băiatul mi-l varsă pe gât, după cum văzuşi. Noaptea, ca să nu pier, şi ca să nu scol din somn pe sărmana fiinţă,— sug buretele ăla de pe masă, pe care îl îmbibez cu rachiu. Dimineaţa e uscat ca iasca, ars, de buzele mele...

Adrian îşi acoperi faţa cu mâinele:

— Vai unchiule, strigă el, ce groaznică viaţă!...

— Groaznică, zici tu, nepoate? Groaznică? O fi... Dar e dreaptă, potrivită soartei mele... Am voit fericirea întreagă, fericirea uşuratecă, îndestularea cărnei deşerte... Şi ca s'o am, m'am sbătut aprig. Douăzeci de ani de luptă pentru ca să dobândesc o femee frumoasă care adoarme mâncând; acareturi înfumurate cari ard ca paele; vite cari dispar; copii cari mor; aur care-ţi aduce lovituri de măciucă; o cămaşă curată care e murdară a doua zi. Toate astea, trebuincioase unui trup care s'a desprins de capul meu, care-mi e tot aşa de străin ca şi boarfele care-l acopăr, trupul ăsta care putrezeşte acuma, care nu mai e de cât un hoit!...

„Am petrecut o viaţă de om, un sfert de veac sclav al acestei putreziciuni pe care aş vrea s'o văd mâncată de corbi, aşa cum e în clipa de faţă roasă de viermi. Un sfert de veac... Şi nici într'un moment n'am băgat de seamă că aveam

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901_1932

un cap, un creer, o lumină pe care putregaiul și viermii nu pot s'o atingă...

Înăbușit de sforțarea făcută, bolnavul tăcu cât-va timp. Adrian, îndurându-i cu greu privirea, se întreba dacă nu cumva unchiul său avea să-i facă vre-o mustrare. Chiar așa era:

— Adriene!... Te-am chemat ca să-ți spun că sunt nemulțumit de tine!...

Biciuit, tânărul tresări:

— Nemulțumit de mine, unchiule?!... Și de ce?...

— Fiindcă ești un desfrânat!... Fiind-că uiți lumina din capul tău și cuvintele mele de altă dată!... Asta e îngăduit multor mii și mii de oameni de rând ca mine, dar nu ție, Adriene, m'auzi?, nu ție! Creerul tău a cunoscut lumina, din cea mai fragedă copilărie. Ți-aduci aminte când, la cinsprezece ani, — vârsta la care atâția alții se joacă cu zmeul! — tu veneai la moș Anghel, în crâșma lui curată și primitoare, să-i vorbești de tainele cerului și să te faci iubit? Ți-amintești cum stăteam, — eu și bravii mei cărăuși, — și te ascultam atârnați de buzele tale, de unde izvora înțelepciunea cerească?

„Ah! Trecutul ăsta! Îl văd ca și cum ar fi fost ieri. — Afară, zăpadă și crivăț... In crâșmă, căldură binefăcătoare, muncitori guralivi, dor de viață... Tăiam slănina fără să cântăresc, fără să

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

socotesc, fără calicie, şi turnam vinul cu o mână darnică împinsă de inimă... Mâncam, beam, lăudam pe Dumnezeu şi te ascultam pe tine, care tălmăceai făptuirile ziditorului, îmulţeai lumile, măsurai stelele şi-ţi băteai joc de prostia popească!... Ha!... ha!... Asta'mi plăcea!... Le plăcea şi cărăuşilor. Câte unul întreba: *„Cine e băiatu' ăsta care grăeşte ca o carte?“* — *„Cine să fie altul de cât nepotul meu!“*, răspundeam eu mândru de tine... şi de mine, care nu ştiam nimic. *„E singurul fecior al sorei mele mai mari, o drăgăstoasă care n'avea pereche la douăzeci de ani!“*.

„Şi înşfăcând urciorul, umpleam, de la mine, bărdacele de lut cari sufereau de secetă ca ţarina pârjolită de soarele lui Cuptor!...

. . . . . .

„Dar halt!... Departe, departe de mine, aste cumplite amintiri!... Iar tu, Adriene, nepoate, tu trebue să mă asculţi, tu îmi datoreşti supunere! Tu nu trebue nimic să nădăjdueşti, nimic sa aştepţi dela viaţa care zdrobeşte pe om, care putrezeşte trupul şi te face să uiţi că ai un cap.

„Ce înseamnă neruşinarea asta pe tine?... Ce e îmbrăcămintea asta făcută pe măsură?... Ce e gulerul ăsta înfumurat?... Ce sânt manşetele astea strălucitoare?... Ce?... Ii trebue oare toate aceste împopoţoneli unui tânăr care cunoaşte lumina cerului şi ştie ce-a păţit unchiul său Anghel?...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Plin de respect, Adrian plecă fruntea. Răspunsuri ţapene îi veneau pe limbă, dar nu îndrăznea să le rostească. Şi în vreme ce dânsul se mira în tăcere de asprimea unchiului său, acesta începu să fluere cu răbdare, cu înţeţineală, pe năbădăiosu-i slujitor, care sosi pe fugă, umplu paharul, îl vărsă în gura stăpânului său şi plecă bălăbănind din cap şi din mâini.

— Acum câţi-va ani, reluă Anghel, o istorie murdară mi-a ajuns la urechi: înhăitându-te cu o tinerime stricată, nedemnă de lumina ta, te-ai dus într'o seară la un bal de mahala din Brăila şi-ai întors capul unei copile. In aceiaşi noapte te-ai culcat cu ea. Adoua zi o părăseai şi-o ştergeai la Bucureşti. Două săptămâni mai târziu, poliţia te căuta cu mandat de aducere, iar după o lună, erai osândit la cinsprezece zile de închisoare pentru „răpire de minoră".

Adrian roşi până după urechi:

— N'am „răpit" nimic, unchiule... Minora s'a urcat în trăsură din proprie voinţă: nu se urca cu mine pentru întâia oară. Victima acestei afaceri am fost eu... Altfel ar fi trebuit, după lege, să fiu osândit la trei ani de închisoare.

— Se poate... Dar tu nu ştiai că o minoră n'are „voinţă", şi că se află sub epitropia părinţilor ei?

— Nu ceri niciodată părinţilor ei, pe fata cu care vrei să te culci.

— Înţeles! Dar nici nu te culci cu fata care

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

te trimete a doua zi la puşcărie!

Unchiul aşteptă un răspuns. Adrian tăcu. Cel dintâi urmă:

— Nu numai de-atâta am să te mustrez. Ştiu că după daravera asta, mama ta a căzut greu bolnavă de ruşine. Părinţii copilei au venit să-i ceară să le iei fata în căsătorie. Aşa că pe când tu te plimbai la Bucureşti, toată mahalaua urla împotriva mamei şi a fiului desfrânat. De asta tu te sinchiseai aşa de puţin că, aflându-te în nevoe, ai scris acasă cerând bani. Biata femee, de-abia sculată din boală, a trebuit să se deşeleze pe albia cu rufe, să strângă gologani şi să te scoată din încurcătură... Dacă tu numeşti asta dragoste de bun fecior, mă'nchin.

„Dar ai să vezi că ştiu mai mult decât atât... Ruşinea păţită a silit pe mă-ta să-şi adune bulendrele şi să se mute în plină iarnă, ba chiar să plătească o chirie mai scumpă decât îi da mâna. In sfârşit, ieşit din închisoare, ai şters'o din nou la Bucureşti, ţi-ai frecat coatele cu socialiştii, ai fost arestat şi te-au bătut ca pe hoţii de cai. Urmările: o lună de spital, sănătate zdruncitată şi cuvânt de-a pleca să te îngrijeşti în Egipt, unde ai crăpat de foame şi ţi-ai adus aminte de mă-ta.

„Ah, Adriene!... Nu ştiu ce'ţi lipseşte mai mult inima, ori pricepe̦rea? Am văzut atunci pe biata soră... Galbenă, prăpădită, venea pentru întâia oară în viaţa ei să-mi ceară bani ca să trimeată

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvana.ro/mdrr1901_1932

fiului ei... Mi-a fost milă, nu de tine, ci de dânsa, și i-am deschis cu dragoste punga.

Adrian izbucni în plâns, căzu la picioarele patului împuțit, apucă mâna uscată și rece a unchiului său și-o sărută cu umilință:

— Iartă-mă!... iartă-mă!... Sunt un ticălos!...

— Foarte bine... Te căești... Și căința aduce îndreptarea. Silește-te să te'ndrepți, și te iert de pe-acuma; și-ai să fii Adrian al meu, nepotul meu, fiul de suflet al lui moș Anghel, al ăstui moș Anghel ce-l vezi putrezind pe țoalele-astea din greșala de-a fi voit nevasta prea frumoasă, casa prea înfloritoare și cămașa prea curată. Dar basta!

— Ce trebue să fac unchiule? îngână tânărul, reluându-și locul.

Anghel ridică cu greutate brațu-i de schelet, ca și cum ar fi voit să arunce un blestem:

— Să-ți întorci fața dela tot ce lingușește... Să sfărâmi dorințele deșerte... Să înăbuși glasul cărnei care putrezește... Și să te avânți cu tot sufletul în nemărginirea gândirii, singurul nostru sprijin în timp de primejdie. Iată tot ce-am să-ți spun.

— Dar, unchiule, îndrăzni Adrian să opună, matale dușmănești astăzi tot ce-ai iubit ieri...

— Drept... Lucrurile astea iubite ieri m'au adus unde mă vezi astăzi.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Totuşi, iubim tot ce ne face plăcere: femeia frumoasă, casa înfloritoare şi cămaşa curată. Patimile noastre o impun şi simţurile o cer.

— Închipuiri, Adriene, închipuiri!... Patimile şi simţurile fac o zarvă nepotrivită cu puterea lor de binefacere.

— E zarva inimei noastre...

— Inima noastră e o duşmancă!, răcni muribundul, într'o supremă sforţare care-l secătui.

Cuvintele sale nu mai aveau sunetul vocei omeneşti, ci erau mai curând nişte şuerături scoase pe nări. O lungă tăcere urmă acestui strigăt restit. Capul, întors spre perete, se înţepeni; de-asemenea şi braţele. Adrian crezu că unchiul avea să-şi dea sufletul.

Nu. Moş Anghel tot mai cugeta. El se întoarse către Adrian şi-l cercetă cu ochii săi de spaimă cari mărturiseau, mai bine decât vorbele, crâncena dezbatere a creerului său. Fără să-şi slăbească din ochi nepotul, Anghel ţiueră tare din ţignal, tare şi grăbit, ca şi cum ar fi voit să-i probeze că-şi bate joc de moarte. Băetanul sosi în goană, unchiul îşi înghiţi porţia de basamac, îşi linse buzele-i albe şi zâmbi victoriei sale asupra neantului...

* * *

„Inima noastră!... Biata noastră inimă... Adriene... să-i plângem de milă!... Un pumn de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistaramuri.ro/mdr/1901-1932

carne ce nu încetează de-a bate... Un nap care poartă în el veşnicia, care e izbit de mişcarea veşnică de îndată ce întâlneşte căldura pântecului femeesc, când nu trebue să fie mai mare decât un vârf de ac. Creşte şi bate; suferă, se bucură, şi bate neîncetat, dela naştere până la moarte. Haide... Să fim drepţi cu această duşmancă. Ne dă cam mult de furcă, e adevărat, dar o face din mărinimie. Ha... lacă-tă şi amintirile... Blestemate amintiri!... In sfârşit... Hai să mai trăim o clipă din trecutul ăsta grozav!...

. . . . . .

„Dacă izvorul lacrimilor mele n'ar fi secătuit, bucuros aş plânge niţel de mila omului ce fusei acum douăzeci de ani... Urcam, pe-atunci, culmea fericirii, şi sângele meu în fierbere mă făcea să trăesc o sută de vieţi de-odată. Nimic din ce se petrecea în jurul meu nu-mi era străin, bucurie ori durere. La nuntă, ca şi la încăerare, Anghelache era părtaş. Eu eram ăla care bea întâiul şi cel din urmă pahar cu vin, şi tot eu ţineam cel din urmă la trânteală!... Căci, — Dumnezeule sfinte! — bine mai e să-ţi auzi tâmplele troznind când sângele lui Hristos face glu-glu coborând pe bageacul nostru în văpăi, — după cum e bine să burduşeşti coastele unui neobrăzat care-ţi râde în nas. Şi se ştie că la sărbătorile noastre, sângele Domnului se amestecă adesea cu sângele păcătoşilor de noi.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

„Tocmai aşa s'a întâmplat şi la Crăciunul de care vreau să-ţi povestesc.

„De altfel tu trebue să-ţi aminteşti puţin, căci aveai şease ani şi s'a nimerit să fii părtaş la învălmăşeală.

. . . . . .

„Sărbătorile noastre creştineşti de altă dată!... Hotărât, omul nu-i de cât un biet animal!... Scurgerea anilor îl încearcă, îi schimbă simţirile şi-i vatămă sufletul mai lesne de cât dobitoacelor, cari rămân aceleaşi, în ciuda vremei.

„Dacă i-am pune faţă în faţă cu stârpiturile de azi, am avea dreptul să-i numim lei pe strașnicii flăcăi din tinerea mea!... Se găseau şi nevoiaşi, dar pe aceştia nimeni nu-i lua în seamă. Când, în vre-o crâşmă din Petroi, din Cazasu, ori din Nazâru, cine-va rostea numele cătunului nostru, gândul celor de faţă se ducea drept la câţi-va oameni: mai întâi, la Irimia, voinic între voinici; apoi, (de ce nu?) la Anghel!... Pe urmă la Neculai, prietenul meu; la Vladimir; la Costache-Lungu şi la atâţia alţii mai puţin vestiţi, dar toţi deopotrivă de neînvinşi la muncă şi la nuntă, la *poarcă* şi la bătae!... Astăzi...

„Ah!... Adriene... Scuipă, tu, pentru mine, că eu nu mai pot scuipa!... Astăzi nu mai vezi de cât pocitanii cari se sperie de umbra lor şi se lasă bătuţi de neveste!...

„In ajunul acelui Crăciun, — chefliu şi sânge-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901 1932

ros tot-odată, — am trimes acasă la părinți un butoiaș de zece vedre de vin, șase claponi grași și tot atâtea purcei de lapte ca să fie fripți pe varză.

„E prea mult, vei zice tu, pentru duzina de guri cari aveau să se adune la masă. Se poate, pentru lepădăturile din vremea ta, care se scârbesc de mâncare după a treia îmbucătură și se îmbată cu un cinzec de vin. Pentru noi... Ce mai treabă mare!...

„Îl văd și-acum pe vărul Ștefan, — preotul care știa pe dinafară Biblia și cele patru Evanghelii,— mort anul trecut... El avea, pe-atunci, șaizeci de ani împliniți, niște măsele de tigru și o bărbăție de cocoș. Preoteasa, femeia lui, — o iapă cu șalele țapene și cu obrajii ca doi bujori, — purta sarcina celui de-al optsprezecilea copil, ceilalți șaptesprezece: toți în viață și sănătoși. Ah!... Ar fi trebuit să vezi fălcile acestor fețe bisericești îndată după binecuvântarea cuvenită, care fu scurtă din cauză că preotului îi lăsa gura apa!... Bărbia sfinției sale zdrobea copanele, oasele, zgârciurile, de par'c'ar fi avut de-aface cu sămânță de floarea soarelui, pe când cuvioasa-i barbă se învârtea pe piept ca o piatră de moară.

„Alături de preot, mama, — știutoare de datoria ei la zile mari și habotnică până 'n vârful unghiilor, — lupta voinicește cu sfintele sarmale... Fratele Dumitru, arțăgos și șmecher, alegea cu îndămânare bucățelele cele mai bune... Irimia înghițea fără să aleagă și fără se mestece ori-ce-i

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cădea sub mână, pe când Costache-Lungu,—lung de mădulare ca şi la vorbă, — preumbla nesfârşitele lui mâini pe tot cuprinsul mesei, „umfla“ tot, vorbea puţin şi făcea pe alţii să vorbească, pentru ca să le „umple gura cu vânt“:

— Ingăduit-îi omului să fie lacom, părinte Ştefane?

— Ingăduit, fiule, îngăduit...

— Nu-i un păcat?

— Nu-i păcat ce intră 'n gură; păcat-îi ce iese din gură...

— Povesteşte-ne o întâmplare de la Sfânta Cină...

— Pe urmă, fiule, pe urmă...

„Şi dă-i din fălci cu ronţăiala de-ai fi zis că e ceasul ospăţului între porci, mai ales că râgâelile grozave ieşite din burţi doldora făceau să se cutremure cele două rânduri de bănci, de la un capăt la altul al mesei.

„Şapte bărbaţi şi şease femei în totul, aşezaţi câte trei perechi de fiecare parte, iar în capul mesei cu faţa la Răsărit, părintele Ştefan ne întrecea pe toţi cu statura lui de uriaş. Eram disperaţi că ne întâmplasem să fim treisprezece, „pontul dracului“, dar ne mângâiam adăogând adunării pe piticul care ne slujea la ospăţ, un bătrânel vesel şi glumeţ care se târbăcea printre noi plimbând borcanul de-o vadră.

„Şi de'ndată ce gurile se descotorosiră de îndopare, capetele se 'ntoarseră spre chefăluială,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr_001-1932

BIBLIOTECA CENTRALĂ a „ASOCIAȚIUNII"

iar gâtlejurile spre garafe. Vinul hitos curgea gârlă, şi cu el snoavele. Apoi, Dumitru prinse între degetele-i minunate fluerul lui ciobănesc şi iată-ne pe toţi în picioare, popa cu noi! Un joc nebunesc se 'ncinse în jurul mesei încărcate cu oale şi farfurii. Chiotele şi buşeala făcură să dârdâie casa. Intr'un târziu, preotul şi preoteasa, scăldaţi în sudori, plecară, ca să ne dea o pildă de cumpătare. Şi noi, ca să le preţuim pilda, ne puserăm să benchetuim şi mai cu foc!...

„Dar pentru mine, în seara aceia, nu era vorba numai de zaiafetlâc... Un fapt de seamă trebuia să aibă loc, şi însemnătatea lui nu scăpa nimănui. Ba chiar înflăcăra şi despărţea în două tabere aproape egale gândurile bărbaţilor cari se aflau la masă.

„Era vorba să măritäm pe mama ta, şi alegerea mea se oprise la prietenul Neculai, care era de faţă, gospodar cu oare-care avere şi văduv fără copii. Irimia şi Costache-Lungu aveau să susţie pe omul mieu şi să mă urmeze în'tot ce-avea să se întâmple, căci, din păcate, mama ta nu era cu totul slobodă. Pe departe şi cu îndemânare, ticălosul de frate-meu Dumitru mi-o luase înainte cu un om al lui, tot un Neculai, bărbat plăcut de altfel, negustor de peşte la Brăila, câştigând bănet şi trăind vârtos. Pescarul se afla şi el printre noi. In afară de Dumitru, candidatura

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

lui mai era sprijinită şi de vărul nostru Tudor, de care ne cam temeam cu toţii din cauză că era om cu toane şi pehlivan nevoe mare. Tudor era frate de cruce cu Neculai al lui.

„Şi iată-ne faţă 'n faţă la masă, potrivnici hotărâţi, patru de partea noastră, trei de partea lor, dar Tudor ar fi putut cu uşurinţă să se bată cu doi dintre cei mai tari. Mă-ta se afla aşezată în rândul lor. Până unde mergea însă atragerea ei faţă de Neculai al lor, nimeni n'ar fi putut s'o spună. Se ştia totuşi că în viaţa ei necăjită, de multe ori se lăsase să fie ajutată de negustorul de peşte, care o urmărea cu dărnicia lui.

„Şi ce ciudată fiinţă şi biata soră-mea asta!... Frumoasă, la treizeci de ani, ca o fată de curând măritată; plăcută şi veselă din fire, cântând şi jucând ca nimeni alta, o vedeai sălbătăcindu-se şi stricând cheful tuturora de îndată ce ne atingeam de neatârnarea ei, de îndată ce era vorba s'o măritäm. Şi asta numai din cauza ta: gândul că noul ei bărbat ar putea să fie grosolan cu tine, o făcea să devie rea ca o tigroaică. Prin tine, cineva ar fi putut s'o câştige ori s'o piardă: tu ai fost şi în seara aceia râma cu care am încercat cu toţii s'o prindem în undiţă.

„Prietenul meu Neculai te iubea şi venea adesea la noi ca să se joace cu tine. Eraţi tovarăşi buni, tovărăşie pe care ne bizuiam ca să ne ajungem scopul. In seara acelui Crăciun, Neculai venise cu buzunările pline de cofeturi, pe cari

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ți-le arunca necurmat în patul unde dormeai și te deșteptai după cum era și zarva. Faptul acesta plăcu mamei tale, dar avu darul să aţâţe pe cellalt Neculai, care, neștiind cum să pună capăt jocului vostru, scoase un pol de aur și ți-l zvârli în pat, zicându-ți:

— Na, Adriene: ai cu ce să-ți cumperi zece chilograme de cofeturi!...

— Da..., dar cofeturile alea au să pută a pește!... făcu prietenul meu, amintind dezgustul fetelor de măritat pentru meseria de pescar.

— E mai bine de cât duhoarea de băligar!... răspunse cu bățoșeală celdintâi, râzându-și de starea țăranului.

„Înțepăturile astea veninoase, căzură către miezul nopții, când singur vinul era răspunzător de cuvintele noastre. Lui Tudor îi sări repede țandăra. Și ce era mai de temut, e că dânsul nu se îmbătase de loc. Ca să văd până unde era ajuns de băutură, îi pusei piedică pe când trecea pe lângă mine ca să iasă afară: tâlharul se ținu bine pe picioare...

. . . . . .

Anghel păru sleit de răsuflare. Povestirea îi secătuia slabele-i puteri. El tăcu pe neașteptate. Fața lui nu mărturisea nimic, nici turburare, nici oboseală. Aceiași încremenire, aceiași ochi groaznic deschiși. Și din nou își fluieră căpățânosul; din nou mai trase o duşcă. Apoi, cu grai mai odihnit, reluă:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Când mă gândesc astăzi în liniște și caut la ciudățenia vieței pătimașe a oamenilor, mă întreb dacă nu cumva n'om fi niște adevărate păpuși, prada vre-unui diavol care trage de sfori și ne face să dănțuim pe placul lui. Căci, ori cât de puțin am fi fost oameni cu judecată în seara aceia, lucrul cel mai ușor de văzut era că mă-ta avea tot atâta poftă să se mărite cât aveam noi să bem păcură!... Dar vinul și fierbințeala sângelui nostru ne făcură să ne uităm scopul, și dintr'una într'alta, ajunserăm să băgăm de seamă că nu mai era vorba să măritäm pe nimeni; că era vorba nici mai mult nici mai puțin de cât să ne burdușim coastele, să ne spargem capetele ca niște surzi.

„Mă-ta, la rându-i, — femee cu plăcere drăcească de-a se răzbuna pe bărbați, și pentru care mulți își rupseră oasele în tinerețea ei, — ajută așa de bine diavolului că sângele nostru luă foc, și focul ăsta fu cât pe-ci s'o înghită și pe dânsa. Cunoscând întrecerea dintre cei doi Neculai, ea îi zăpăci și mai tare, cântând o neghiobie de mahala de pe vremuri, și în care numele *Neculai* revenea mereu la urmă:

Hai, hai, hai,
Sărută-mă Neculai!...

„Da: *sărută-mă Neculai*, dar care dintre amândoi? Și cum fie-care împingea din răsputeri

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatrers.vania.ro/mdrr1901-1932

ca să ajungem cât mai repede la sminteală, Neculai al meu își zeflemisea tizul, trăgea la ochiade și, pe sub masă, făcea soru-mii cu piciorul. Tudor urlă:

— Sfinte Hristoase! O s'o facem lată!...

— Lată rău, vericule!... încuviințai eu.

„Biata mama se ridică înfricoșată. Tot făcându-se că strânge masa, adună toate cuțitele cari erau la îndămâna noastră, dar văzând că singur Tudor rămăsese înarmat cu un junghiu înfipt la brâu, se duse să i-l ceară:

— Tudore!... Băiatu mamii!... Dă 'ncoace junghiu'!...

„Ingâmfat, Tudor îl scoase și-l aruncă în ușă. Bătrâna îl luă. Apoi, venind cu aghiazmă și praftoriță, boteză odaia, ne tămâiă pe toți și se rugă:

— Dumnezeule mare!... Gonește pă Necuratul din astă casă unde a venit să-și vâre coada și să 'nvrăjbească pă oameni!... Trimete-l Bunule pă pustii!... Fie-ți milă de noi păcătoșii, spre lauda Fiului tău care-a născut astăzi!...

„Iar, către mă-ta:

— Ieși de-aicea, fata machii!... Du-te și mai aţăţă focu' în tindă... Și roagă-te... Tu ești pricina răului!...

„Toți bărbații se opuseră la plecarea „pricinei răului"!... Irimia psalmodiă:

— La-să-ne fru-moa-sa pri-ci-nă a ră-u-lui!... Ce-am de-ve-ni noi băr-ba-ții fă-ră fru-moa-sa pri-ci-nă a ră-u-lui!...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

„Cavalul lui Dumitru răsună îndrăcit. De sub degete şi de pe buze, viersul şi cuvintele se răvărsară:

Dul-du, dul-du, dul-du..:
Dragu-mi-i păharu' plin!...
Dul-du, dul-du, dul-du...
Şi-omu' tânăr nu bătrân!...
Dul-du, dul-du, dul-du...

„Dintr'o săritură, toată lumea fu în picioare, şi sârba făcu să se cutremure pământul. Tot jucând, Dumitru cânta din caval şi mugea:

Săi opincă, bate tare!...
Să s'audă la hotare!...
Dul-du...

„Şi Costache-Lungu:

Vinul bun şi sfânta lene
Uită furca 'n buruiene!...

„Şi leliţa de soră-mea:

Dragu-mi-i omu' voinic
Când să 'ntinde pă colnic!...

„Iar Tudor cârcotaş:

Dragu-mi-i să bat, să zvânt,
Să culc omu' la pământ!...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/ndrr1901 1932

„Neculai al lor:

Vinu-i rău, ocaua mică,
Crâșmărița frumușică !...

„Și Neculai al meu ne dădu de rușine:

Nu'nvârti pe lelea iute
Că să fâsâie și pute !...

. . . . . .

— Să bem !... Să bem !... Sus bărdacele !...

— Să bem frățește !...

„Băurăm frățește, doi câte doi, cu brațele încrucișate, capetele apropiate, ulcelele la gură. Și abia apucai să văd pe mama ta bând frățește cu prietenul meu Neculai, — care se nimerise lângă dânsa — că în aceiaș clipă, bărdaca lui Tudor zbură ca vântul și se sparse în capul prietenului meu...

„Asta fu semnalul, scânteia... Clipa care urmă, fu o grozavă încăerare !... Oalele, farfuriile, se făcură țăndări în capetele noastre... Mesele și băncile se răsturnară... Lampa se sfărâmă și se stinse... Rămaserăm pe întuneric... Și sub palida lumină a lunei care bătea în zăpadă și se răsfrângea în geamuri, cine-va ar fi putut să vadă o învierșunată luptă în care șapte bărbați, șapte prieteni și rude, se buseau vârtos, se însângerau cu vrășmășie, fără să strige, fără să crâcnească și fără să știe de ce. S'ar fi întâmplat poate chiar moarte de om dacă, — atunci când nimeni nu se

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

gândea să se domolească, — vocea glumeaţă şi înciudată a pescarului n'ar fi răsunat pe neaşteptate ca o trâmbiţă de pace:

— Sfinte Papuc !... La naiba, ce? o să ne scărmănăm aşa până 'n zori de zi !... Mie 'mi-e sete !...

„Incăerarea se opri ca şi cum ar fi fost trăznită din senin !... Râsete şi încuviinţări înflăcărate răspunseră strigătului nebănuit al unui vrăşmaş care se săturase de bătae...

— Lumină !... Aduce-ţi lumânări !... Şi mai ales vin !... Unde sânt femeile?... Unde e piticul?...

„Femeile, cari fugiseră îngrozite, veniră cu lumânări aprinse, dar mama ta dispăruse şi tu cu dânsa. Toate cercetările prin curte şi prin şoproane fură zadarnice. Inşfăcându-te în braţe, — singură comoară şi singură grijă, — ea o pornise pe jos spre Brăila, în plină noapte, înfruntând zăpada, frigul şi lupii !... Se ducea spre gospodăria ei de văduvă geloasă de neatârnare şi pătrunsă de singura-i datorie: aceia de-a'şi creşte fecioraşul !... Pentru dânsa, se isprăvise cu cheful... Truda avea să înceapă chiar de-adoua zi...

„Dar asta era treaba ei. Treaba noastră fu s'o uităm pe loc, să golim odaia, să aducem vin şi să încingem o vijelioasă chindie după cavalul lui Dumitru. Toţi, în giletci, cu feţele însângerate, cu veşmintele în zdrenţe, cu vrajba potolită, şi în culmea chefului, îi traserăm un joc pe duduitelea, strânşi coapsă 'n coapsă, bătându-ne joc de răni ca şi de piticul care ţopăia în mijlocul

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvana.ro/mdrr1901 1932

nostru, cu urciorul pe cap, cu o mână'n șold și ferindu-se de loviturile de picior pe cari i-le trimeteam în spate...

. . . . . .

„Către răvărsatul zorilor, ghiftuit de mâncăruri și beat mort, luam drumul cârciumei, singur, înfășurat în șubă, luptând cu omătul până la genunchi și nesinchisindu-mă o clipă de ziua Judecății de Apoi pe care o vezi sosită.

Bolnavul tăcu... După puțin, își chemă servitorul și își bău porția de rachiu, — în vreme ce Adrian căuta urma unei greșeli în istorisirea pe care o ascultase:

— Eu nu văd, unchiule, păcatul pe care crezi că l'ai săvârșit și care ar merita o astfel de pedeapsă cerească... Ai trăit după cum îți erau simțirile.

Anghel voi să râdă, dar nu făcu decât să-și înspăimânte nepotul cu o strâmbătură fioroasă:

— Nu vezi nici un păcat?! Sărmane prieten, ce-ți trebue atunci pentru ca să-l vezi? Să-ți povestesc lucruri cumplite?... Ei bine, iată ceva mai scurt și mai cuprinzător:

— Era pe vremea când mai speram să-mi trezesc femeia din somn înșelând'o. Irimia, — care nu de surda era fiul năbădăiosului pătimaș ce fu Cosma,—mă lua uneori cu el și-mi dădea prilejuri de crailâc pe pleașcă. Dușman mărturisit

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

al popilor din cauză că tatăl său fusese ucis de mâna unui popă, omul acesta petrecea alegându-şi ibovnicele printre soţiile şi fetele slujitorilor altarului. La vârsta de şaizeci de ani, tânăr şi mândru ca un stejar, el izbutea cu uşurinţă acolo unde un flăcău nu făcea nici o ispravă.

„Irimia îmi arătă poteca. Iar cuibul de dragoste, la Cazasu. Ca să te duci, o jumătate de ceas călare e de-ajuns. Il făcurăm întâia oară ca şi cum n'am fi căutat nimic. Era, aşa, „ca să bem o duşcă" pe la vre-un tovarăş. Crâşmarului îi place întotdeauna să gustărească şi să paraponisească vinul altui crâşmar.

„Ne aflam în toamnă... Vin nou, pastramă bună. Printr'un băeţel din sat trimes la preoteasa nevrednică, aceasta făcea cunoscut lui Irimia că sfântul ei soţ era dus de-acasă. Singur preot la Cazasu, el îndeplinea slujbe cari îl chemau departe de comună, prin nenumărate cătune megieşe. Evlavia şi eresurile ţăranilor aveau nevoe de el în ori-ce moment. Ori-ce pricină era bine venită pentru a da fuga la popă: îl chemau pentru un botez, pentru o cununie, pentru o grijănie, ori pentru o înmormântare; şi cu aceiaş grabnică nevoe era chemat ca să uşureze durerile facerei unei femei sau ale unei vaci; ori ca să gonească stafiile dintr'o casă blestemată; să boteze o ţarină stearpă; să slujească pe la pomeni şi soroace; să citească rugăciuni pe o gangrenă, pe hainele unui om beţiv, pe capul unui

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901_1932

nebun ori pe acela al unui bolnav de ducă-se pe pustii. In sfârşit, se ştia că între două slujbe la biserică, bietul popă era mereu călare, cu lucrurile preoţeşti la subsoară, gata să-şi înceapă colindarea, de unde se întorcea uneori noaptea târziu. Sufletele obidite îi luau urma şi-l mânau din casă în casă ca pe o mesie a ţinutului!

„Mai e oare nevoe să'ţi spun, Adriene, că omul acesta cinstit, drept şi neobosit slujitor al credinţei lui, nu merita jignirea noastră? Că merita şi mai puţin o muiere şi o fiică deopotrivă de stricate amândouă?

„Iată ce nu m'am întrebat în ziua în care, condus de Irimia,—să nu-l mai ţie pământul, — fusei mulţumit ca un cocoş văzând ochiadele cu cari mă săgetau ochii focoşi ai fiicei, — nevasta unui biet poştaş, mereu pe drum şi el, ca şi socru-său. Eram mândru de barba mea neagră, de părul meu creţ, de cămaşa mea curată şi de cismele mele de lac!... Nu m'am gândit nici la răul pe care-l făceam aproapelui meu, nici la acela care avea să-mi ucidă sufletul... Şi cu toate că sufletul meu nu era făcut pentru acest soiu de plăcere, le-am gustat totuşi. Le-am gustat aşa de bine că am mai revenit.

„De altfel, amândouă năpârcile erau făcute ca să uiţi lângă ele tot ce nu era poftă trupească. Dumnezeu singur ştia de ce lipise aceste plăgi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

de dorinţi păgâne pe corpul unuia dintre slujitori săi cei mai virtoşi. Preoteasa susţinea că nici Dumnezeu nu ştia de ce, şi ne lămurea această stângăcie cerească într'un chip glumeţ:

— Ştiţi, poate, ne spunea dânsa, că Dumnezeu nu fu singur în ziua facerei omului, şi că Necuratul era de faţă... El se amesteca în toate, voia să fie pretutindeni, şi sâcâia neîncetat, în lucrările sale, pe A-tot-Puternicul, care se apăra de dânsul cum putea. Privind la albeaţa orbitoare a aluatului divin, pe care domnul îl frământa ca să scoată dintr'însul făptura lui cea mai desăvârşită, pe om, Necuratul avu o poftă neînvinsă de-a o murdări. Dar Creatorul o păzea cu mare grije. Atunci, înşelând buna credinţă a Stăpânitorului, Diavolul îi puse repede întrebarea următoare, arătându-i în acelaş timp soarele care se ascundea din dosul unui nor: „O, Doamne, tu care eşti aşa de înţelegător, de ce ai făcut ca un nor neputincios să spulbere strălucirea unui astru atât de puternic şi să întristeze pământul, întunecându-l?“ — „Am făcut'o, răspunse Domnul, fiindcă vreau ca toate lucrurile pământeşti să fie văzute în lumini deosebite, şi pentru ca omul să n'aibă nici o siguranţă, să se îndoiască de ori-ce, afară de puterea mea.“ Impeliţatul ascultă şi se prefăcu că rămâne încurcat, dar în vremea asta isbutise să atingă cu coada aluatul dumnezeesc, care deveni pe loc cenuşiu. Ziditorul băgă de seamă şi se mira. „De

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1901-1932

ce te miri? rânji Necuratul ; coca ta pare cenușie din cauză că lumina s'a schimbat!" Dumnezeu se simți strâns în chingă, și, din deșertăciune, nu voi să se dea bătut. El puse coca în tipar, îi dădu chip omenesc, suflă deasupra ei și-l făcu astfel pe Adam. Dar, vai, necurățenia luase și dânsa ființă !... Ea face parte din noi, și iac'așa !

„Și iac'așa !... Iacă niște ochi umezi și strălucitori cari străpung inima ca vârfurile de suliță... Iacă niște buze nerăbdătoare cari n'așteaptă de cât atingerea mustății și mușcătura bărbatului... Iacă niște sâni ascunși cu meșteșug pentru ca să fie și mai bine văzuți... Iată două leliță, iată doi crai, patru făpturi pe de-a'ntregul stăpânite de coada Satanei ! Nici urmă de amintire în noi de cugetul dumnezeesc !... Nici o virtute, nici o cuviință, nici o rușine, nici un respect !... Două muieri și doi hândrălăi, străbătuți dela creștet până'n tălpi de nemăsurata coadă a Impelițatului !...

„Și-am mușcat, Adriene, am mușcat din fructul oprit !... Și fructul ăsta mi-a plăcut așa de tare că am devenit mai bun în legăturile mele cu oamenii. Iertai nevestii somnul ei păgubitor și n'o mai bătui. Față de cei nevoiași, îmi îndoii mărinimia ; iar cu cei cari mă furau, fusei mai îm-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

păciuitor. Şi de dimineaţă până seara roboteam cu inimă voioasă...

„Dar iacă!... Şi *iacă* ăsta fu altceva... *Căci*, spune Eclesiastul, *toate până la o vreme! O vreme pentru a râde, şi o vreme pentru a plânge; o vreme pentru a îmbrăţişa, şi o vreme pentru a se depărta de îmbrăţişări...* Vremea asta sosi.

„Într'o după-amiază înăbuşitoare de vară, gustam, împreună cu Irimia, din plăcerea oprită şi trecătoare, în casa preotului, casă îndepărtată de sat şi singuratică. Poştaşul se afla la treaba lui, iar popa era dus cu zi'ntâiul prin cătune. Ne credeam la adăpost de ori-ce surprindere, şi făceam să trăiască cu nesaţ bucata de lut atinsă de coada Satanei, — când mâna răzbunătoare a Domnului dădu uşa de perete şi în pragul ei apărură, ca nişte grozavi judecători, preotul şi ginerele său!... Plini de colb, galbeni ca ceara şi drepţi ca doi Arhangheli, cel dintâi ţinea în mână căldăruşa şi sfeştocul, iar celălalt, un băţ noduros şi geanta de scrisori.

„Ei rămaseră pe prag, neclintiţi, fără un cuvânt, dar noi cei patru vinovaţi sărirăm într'un ungher al odăii. Irimia înşfăcă un cuţit şi fu gata să se apere. Eu, încremenii de ruşine. Femeile aplecară capetele cu falşă smerenie. Şi iată că glasul A-tot-Puternicului răsună prin gura slujitorului său, batjocorit, dar tare în nenorocirea lui.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

„El zise cam acestea:

— Pace vouă, răufăcătorilor!... Și Pace să fie și cu voi, femei neruşinate!... Tu, Irimio, aruncă arma tăioasă, căci un preot, ori-care ar fi jignirea ce-l loveşte, nu intră în casa lui, nici în ori-care alta, cu gând să se răzbune!... Domnul singur va să judece de cel drept şi de cel nedrept... Asta-i tot ce-am să-ţi spun, ţie, om fără inimă, fără ruşine, fără milă. Dar ţie, Anghele, ţie vreau să-ţi vorbesc mai mult, căci tu nu eşti lipsit de inimă, nici de ruşine, nici de milă. Eşti nefericit, Anghele, în căsnicia ta, o ştiu... Dar tu cauţi mângâire în nefericirea altuia? Nu-ţi vorbesc de mine. Eu sânt destul de tare ca să duc pe umeri o cruce pe care Domnul o îngreuiază din zi în zi mai mult, ca să-mi rupă carnea care a dorit fericirea trupească, pentru ca să-mi aducă aminte că *o femee frumoasă şi lipsită de bun simţ, e ca un belciug de aur la nasul unui purcel.* Dar priveşte pe băiatul ăsta care e lângă mine, care e ginerele meu din mânie cerească, şi care tremură ca o frunză moartă fiindcă se vede lovit de moarte în fericirea lui trupească, lovit de tine, om care nu eşti lipsit de inimă, nici de ruşine, nici de milă... Priveşte-l Anghele, şi află că *o pedeapsă straşnică ameninţă pe acela care părăseşte cărarea!...* Am părăsit'o, eu, cărarea cea dreaptă, voind pentru mine singur femeia asta hărăzită de Dumnezeu ca să fie a tuturor oamenilor. Şi iată, îmi primesc acum pedeapsa...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Tânărul acesta a părăsit cărarea cea bună strivind o dragoste curată şi deschizând braţele lui unei fete care avea să fie necinstită, fata mea... Şi el îşi primeşte pedeapsa... Tu, Anghele, îţi vei primi-o pe a ta!... Nu-ţi doresc nici un rău, dar răul e în tine; căci dacă e îngăduit patimei omeneşti să cadă peste ciumă luând'o drept curăţenie, nu e îngăduit să te molipseşti cu bună ştiinţă. — Haide, ieşiţi de-aci!... Pacea să fie cu voi, dar temeţi-vă de Dumnezeu şi de viermii cei neadormiţi!...

„Ai auzit, Adriene?... Viermii cei neadormiţi!... Ei bine, iată-i!... Sînt aci, sub zdrenţele astea care-i acoperă, pe ei şi hoitul meu viu... Mă rod cu încetul, de un an... Şi de un an nu mai am nimica viu de cât creerul, capul...

„S'a isprăvit cu moş Anghel!... Totul s'a topit!... Praful s'a ales de mândrele lui acareturi; de mândrii săi copii; de barba lui neagră; de cămaşa lui curată; de cismele lui de lac... Topit, corpul care n'a cunoscut nici odată osteneala şi boala!... Şi ceia-ce nişte grozavi ciomăgaşi n'au izbutit să prăbuşească, viermii cei neadormiţi au prăbuşit!...

„Singur creerul luptă cu bărbăţie... El îmi slujeşte de felinar nestins într'o noapte fără de sfârşit, noapte care a început în seara când fiul meu a fost coborât în groapă... In clipa aia felinarul

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

s'a aprins... Și n'a mai fost untdelemn pentru altă întrebuințare... Totul pentru el, pentru flacăra lui... Așa am ajuns la mântuire!...

„Șaizeci de ocale de lut netrebnic care voiau să cuprindă pământul! Iată-le întinse în nesimțire!... Atâtea trebuinți, atâtea dorinți, atâta zbucium, și atât de puțină veșnicie!... Doamne, de ce fuseși așa de stângaciu cu cea dintâi făptură a ta!... Capul, singur, ne-ar fi fost deajuns. Unde, în altă parte, mai bine de cât în creer, găsit-am eu nemărginirea?... Și când mă gândesc că această nemărginire a fost redusă la nimic, respinsă ca un bob de nisip într'un colț al hârcei mele, — ea, singura noastră veșnicie!... Toată încăperea umplută numai cu tărăboi... O tobă mare, care potopește ființa ziua și noaptea... Un foc de pae care vrea să ardă templul, dar care nu face de cât să-l afume, să-l înăbușe și să-l pustiască...

„Cuget, de șapte ani, la tot ce se poate cugeta... Am citit de trei ori Vechiul și Noul Testament... Eclesiastul a spus într'un singur ceas tot ce se poate spune asupra vieței; nici odată n'o să se poată spune mai bine, nici mai mult, chiar dacă cineva ar cuvânta zece mii de ani fără întrerupere. Și cu toate astea, *tot deșertăciune e și aci, tot goana vântului!...* Acolo unde înțeleptul acesta găsește un dram de fericire, încă nu-i fericire. Căci nu e vorba să găsești plăcere în viață, ci s'o faci să dureze, —și nimic nu du-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

rează în lume... De altfel, nimerit ar fi să ştim la ce pot sluji toate astea...

„Iată de ce am părăsit viaţa şi m'am întors către moarte...

„Eşti mort de îndată ce nu mai guşti nimic... Sânt mort de trei ani... Dar nu sânt liber de cât de şase luni, din ziua în care pleoapele mele s'au înţepenit deschise asupra veşniciei, —şi asta-i tot ce-am putut să fac să dureze... Ziua ca şi noaptea mă lasă deopotrivă de nepăsător... Mă aflu peste tot; văd tot; simt tot; şi nimic nu mă mişcă... Bucuria şi durerea sunt piedici în drumul libertăţei...

„De mai multe ori era cât p'aci să-mi iau tălpăşiţa către cerescul Nimic, dar am simţit'o întotdeauna la timp. O simţi. Când începutul Celui Nesfârşit s'apropie, îţi vine să verşi, şi ceva te apasă la rădăcina nasului... Atunci, o clipă de nebăgare de seamă, şi te-ai dus pe copcă...

„Odată mă jucam în felul meu cu viaţa şi cu moartea. Era în iarna trecută. Nu ştiam dacă era ziuă ori noapte; de mult asta nu mai are pentru mine nici o însemnătate... Mă plimbam... Cutare amintire veselă din trecut mă făcea să înclin spre viaţă, cutare alta, tristă, mă îmbia la moarte. Un ţipăt disperat ce venea din depărtare mă umplu de dezgust: erau urletele de durere ale unui porc pe care îl înjunghiau în cătun, în ajunul Crăciu-

Muzeul Digital al Romanului Românesc

nului... Uah!... Imi amintii de porcii pe cari îi înţepenisem sub genunchiul meu; de câte ori înfipsesem cu meşteşug cuţitul, în inimă, care bătea aproape de subsuoara stângă, ori în golul molceluş al gâtlejului, după cum credeam mai bine... Uneori sângele cald îmi ţâşnea în obraz.. Dobitocul se sbătea sub mine, apoi ochii i-se împăinjineau, era mort; îi dădeam una cu palma plină de sânge şi treceam la altceva, la viaţă, — aşa cum dai o palmă pe bucile unei cumetre şi treci mai departe...

„Intâmplarea asta mă posomorâ... Haosul năvăli de pretutindeni... Nemărginirea, amintirile, se stinseră... Creerul îmi fu cuprins de o dulce lene, adormitoare... Un nod mi se urcă din stomac... O greutate între ochi... Mă duceam... Imi zisei: *Prea bine*!...

„Deodată, trei glasuri de băeţi răcniră în cor la fereastră:

Bună dimineaţa la moş Ajun!...
Bună dimineaţa la moş Ajun!...
Bună dimineaţa la moş Ajun!...

„Apoi, uşa se deschise largă, frigului şi vieţei şi smintitul meu, însoţit de trei băeţandri, intră în odae, unde aripa morţii mai fâlfâia încă. Sărmanul nevoiaş se sculase în zori, ca să-mi facă plăcerea asta, şi atrăsese către crâşma fioroasă ceata de colindători care umbla cu moş Ajunul...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Se împlinise şapte ani de când glasurile lor voioase nu se mai apropiaseră de ferestrele mele... Şi n'aveam ca să le dau nimic din ce se dă de obiceiu: nuci, roşcove, covrigi, smochine...

„Le dădui gologani... Ei îmi urară o „grabnică însănătoşire" şi plecară, luând cu ei aerul rece şi viaţa.

„Privindu-i ieşind, uitai de moarte şi-mi veni să plâng... Era Crăciunul, în sat... Şi moş Anghel, bunul creştin de altădată, n'avea nici o nucă, nici o smochină, nici un covrig, ca să le dea băeţilor cari umblă cu *bună dimineaţa la moş Ajun!*...

* * *

Gura lui Anghel se lărgi de la o ureche la alta, lăsând să se vadă două şiruri de dinţi galbeni negricioşi, cari îi dădeau înfăţişarea unui cap de mort. Adrian nu putu să-şi dea pe loc seama dacă bolnavul murise, ori numai îi venea să plângă. Mâna dreaptă, aruncată afară din pat, începu să tremure într'o mişcare neregulată care se îndrepta pe dibuite spre sticla de rachiu, pusă la piciorul patului. Adrian înţelese şi se ridică să-l servească:

— Vrei să bei, unchiule?

— Da... repede... mă'năbuş...

Adrian umplu păhărelul şi-l deşertă în gura

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistaramuri.ro/mdrr1961-1932

deschisă. Paharul clănțăni între dinți ca și cum bolnavul ar fi fost cuprins de friguri.

Efectul rachiului fu grabnic: alcoolicul se liniști.

— Am să mor numai de cât, Adriene... Drept ori-ce moștenire, îți dau sfatul următor: opune-te din toate puterile, și până nu-i prea târziu, bucuriilor deșerte. Ele ne fac să suferim cel mai mult... Și e păcat!... Bucuria deșartă vrea să aibă viața noastră întreagă. Arde un butoi cu untdelemn și ne dă în schimb o măslină. E puțin. Prea puțin. Câinii ne ajung în patimă, dar ne întrec în cumințenie.

„Aș fi vrut să-ți dau o pildă de nebunie omenească povestindu-ți viața lui Cosma, tatăl lui Irimia și rubedenie a noastră îndepărtată. Nu mă mai simt în stare... Povestea e prea lungă... Într'o zi, Irimia ți-o va istorisi el singur, și mai bine de cât mine...

„Dar eu îi iert lui Cosma ceiace 'mi iert mai puțin, mie, și de loc ție. Cosma n'avea creer; eu, am avut numai o jumătate; tu însă știai la douăzeci de ani ceia-ce noi n'am știut'o nici la cincizeci: tu știai că plăcerile ușoare ne fac să credem că ele sunt viața întreagă, că în afară de ele nu mai e nimic, pe câtă vreme tocmai dimpotrivă e adevărat. Acest dimpotrivă eu l'am știut prea târziu... Cosma nu l'a știut nici odată.

Adrian se crezu în drept să-și spună gândul:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Nu e nici o ştiinţă, unchiule, care să poată înfrânge o mare patimă, fără ca în acelaş timp fiinţa însăşi să fie înfrântă...

— Ce numeşti tu înfrânt?... întrebă Anghel, iritat.

— Numesc înfrânt pe omul care-'şi impune o altă viaţă de cât aceia care i-a fost hărăzită.

Anghel clătină din cap:

— Asta e un om înfrânt? Atunci, cum numeşti tu pe omul ce nu 'şi impune o altă viaţă de cât aceia care i-a fost hărăzită?

Adrian nu voi să aţâţe pe bolnav şi tăcu, dar acesta îl întrebă din nou:

— Cum îl numeşti, nepoate?... Nu vrei s'o spui?... Nu se chiamă oare *moş Anghel*, omul care n'a voit să-şi impună o altă viaţă de cât aceia cu care a fost menit?... Cunoşti tu pe acest moş Anghel?... Vrei să ştii unde a ajuns, trăind viaţa care i-a fost sortită?... Ei bine, Adriene, descoperă-mă!... Haide, înlătură boarfele astea; înfăţişază-ţi icoana lui moş Anghel care n'a voit să'şi impună alt trai de cât cel hărăzit de soartă!... Inlătură şi priveşte, mândre nepoate!.. Ceia-ce vei vedea te va încredinţa mai bine de cât o mie de cuvântări... Haide, ridică ţoalele!...

— Scuteşte-mă, unchiule, Mi-e groază, îngână Adrian.

— Iţi poruncesc să mă descoperi şi să priveşti!... strigă Anghel cu sforţare.

— Iartă-mă, unchiule, fie-ţi milă!...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mon1901 1932

Anghel, tremurând, duse cu greutate mâna stângă la buze și începu să fluiere. Băiatul sosi și voi să-i toarne rachiu. Stăpânul său îl opri:

— Nu... Nu vreau să beau. Curăță-mă întâi...

Zănatecul începu să arunce cu furie la pământ toate bulendrele; și pe măsură ce corpul se dezvelea, o duhoare de stârv umplea încăperea. Odată cu cea din urmă velință, Anghel strigă:

— Apropie-te, Adriene și privește, în numele dragostei pe care am avut'o întotdeauna pentru tine!...

Cuprins de groază, Adrian se apropiă, iar slujitorul îi făcu loc înțepenindu-se ca un jandarm caraghios la picioarele bolnavului. Dar abia apucă bietul tânăr să vadă cele două rânduri de turloaie și ciolane încremenite, albăstrui, precum și burta golită de mațe; abia ochii săi zăriră măciuliile șoldurilor străbătând prin pielea ruptă,— că pe loc își acoperi fața cu mâinele și dădu buzna spre ușă, răcnind:

— Grozăvie!... Grozăvie!... Asta e moș Anghel?!...

In aceiaș clipă, un bătrân voinic, sumbru la față, bărbos și zdravăn de statură, intra în odae. Adrian se izbi de pieptul lui larg. Musafirul îl prinse în brațe:

— Ce-i, Adriene?... Te'nspăimânți de moș-tu?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

La cuvintele acestea, Anghel întoarse capul spre cel ce intra şi-i strigă:

— Irimio!... Irimio!... Opreşte-l!... Nu-l lăsa să plece, rogu-te!... Aci... aci... pe loc... vreau să-i povesteşti năprasnica viaţă a lui Cosma... Vreau s'o aud înainte de-a muri... Vreau să te aud spunând tânărului ăsta adevărul asupra nemerniciei patimilor... Bucuria înşelătoare a lui Cosma şi suferinţele lui vădite... Plăcerile-i zădarnice şi scrâşnirile-i de dinţi... Arată-i cruzimea Dumnezeului nebun care a făcut carnea pentru ca s'o chinuiască... Prăpădul care pândeşte pe cel ce se lasă târât de furia simţurilor... Dovedeşte-i, Irimio... Spune-i... Vorbeşte-i de... de... Cosma!...

Anghel tăcu pe neaşteptate. Ochii i-se pironiră în tavan. Mâinele i-se încleştară.

— Haide... Irimio... începe!... Istoriseşte cine-a fost Cosma...,—mai adăogă Anghel, cătând în grindă.

Adrian voi să ţipe, dar Irimia îi astupă gura cu palma. Apoi, rotind nişte ochi fioroşi, îl apucă de mână şi începu, cu glas răsunător, întretăind cuvintele şi uitându-se când la muribund, când la Adrian:

— *Cosma a fost omul cel mai pătimaş din vremea lui... Viaţa sa a fost o vijelie străbătută de trăsnete... Inima lui a cunoscut bucurii mari şi chinuri supraomeneşti. Şi Cosma a fost pe-*

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

depsit cu moartea pentru nedreptățile, silniciile și greșelile lui...

. . . . . .

Povestitorul se opri, dădu drumul mâinei lui Adrian și se aplecă peste fața încremenită a lui moș Anghel, pe care o cercetă o clipă. Apoi, cu privirea întoarsă către Adrian, Irimia vârî două degete în ochii larg deschiși cari țînteau cu înfiorare tavanul. Dar moș Anghel își păstră ochii mereu deschiși asupra nepătrunsei Veșnicii.

Panait Istrati
Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mcm1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

III

COSMA

Irimia trase pe Adrian, îngrozit, în crâşma părăginită. Aci, el puse pe masa dărăpănată o dăsagă grea, pe care o aruncase jos la intrare; din dăsagă scoase o pâine de un chilogram, o bucată de slănină, o ceapă mare şi un cuţit de bucătărie. Apoi, năzdrăvanul strivi ceapa cu pumnul, ciopârţi pâinea şi slănina, şi începu să îmbuce ca un căpcăun, făcând semn din ochi lui Adrian să-i urmeze pilda.

Adrian, fără să răspundă acestei poftiri căzu sleit pe o bancă, încrucişă braţele pe masă şi îşi culcă fruntea pe ele. Irimia nu stărui şi înghiţi tot. O singură dată pregetă să se urnească din loc ca să'şi scoată un urcior de cinci litri de vin. Din urcior îşi turna mereu într'o cană de pământ de-o oca, din care bea.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

După o jumătate de oră, pâinea, slănina, ceapa şi o bună parte din vin luaseră calea pântecului. Când Adrian se uită la dânsul, Irimia îşi fuma luleaua şi zâmbea sub mustăţile sale groase. Tânărul îl privi ca pe-o arătare de necrezut. Irimia îi răspunse mişcând cu repeziciune sprincele-i albe, coama de păr cărunt şi căciula care se înnălţa peste ele ca o căpiţă pitică de fân. Ochii săi negri şi mari, limpezi ca ai unui copil, erau singura mărturie de dragoste în acest morman de sălbătăcie: ei glăsuiau cel mai încrezător, cel mai sincer limbaj prietenesc. Restul era un amestec respingător: barbă vâlvoi; veşminte ţapene de jeg şi noroi; cămaşă de cioban înodată la gât cu sfoară; labe de urs făcute să omoare un bou cu o lovitură de pumn. Şi ca şi cum Adrian ar fi avut nevoe de-un adaos de sălbătăcie, Irimia apucă oala plină cu vin, o dădu peste cap şi, în loc să răsufle, muşcă din marginele ei ca dintr'o felie de pâine, ronţăi în măsele bucata ruptă şi scuipă măcinătura pe masă.

Amândoi oamenii se priviră, muţeşte, în albul ochilor, Adrian, uluit, bătrânul uluitor.

— Nu cunoşti obrazul ăsta, mânzule? Din întunericul întâiei tale copilării, n'ai păstrat nici cea mai slabă amintire?

„Odată, pe o iarnă grea, am întâlnit noaptea o biată femee cu poalele scoarţă de ger şi am luat-o în căruţa mea. Ne duceam amândoi spre Baldovineşti. Pe drum, ea îşi deschide inima, îmi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvan a.ro/mdrr1901 1932

dezvălue necazu-i: văduvă; un copil de cinci ani sfârşindu-se de-o boală neînţeleasă; ori-ce speranţă de vindecare, pierdută. Sosim în cătun, la părinţii femeii; apuc mânuşiţele slăbănoage ale omuleţului; îmi împlânt ochii în ochii lui ţintiţi într'ai mei şi strig, în mine însumi, cu glas de tunet: *Vreau, o puterilor diavoleşti ale vieţei, vreau ca fătul acesta să se vindece! Ai să te vindeci, micuţule! n'ai să mai plângi, şi ai să dormi! M'auzi tu? Pacea, sănătatea, viaţa, vor fi cu tine. Amin!*

„Şi, pe loc, omuleţul căzu din mâinele mele în braţele somnului, pe care nu-l mai cunoştea de mult. Şi s'a vindecat, s'a făcut mare şi frumos, aşa cum se află în faţa mea! — Nu cunoşti obrazul ăsta, mânzule?...

— Dumneata eşti, Irimio, călătorul ciudat care a făcut minunea asta cu mine?

Irimia încuviinţă din cap. Adrian îi luă mâna păroasă şi i-o sărută. Mâna mirosea a câine ud.

Afară ciuruia o ploaie măruntă şi în două cu negură. Prin spărtura acoperişului de trestie prăbuşit într'un colţ al crâşmei, negură şi ploaie măruntă pătrundeau într'un vârtej domol.

Sluga căpătânoasă dădu buzna în prăvălie şi căută cu spaimă la cei doi oameni. Gâfâia din greu. Irimia îi zise:

— Acuma, dragul meu, nu mai ai nimic de făcut aci... S'a isprăvit şi cu tine!... Haide, du-te, sărmane, du-te şi culcă-ţi greaua căpăţână pe şina

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

drumului de fier. Ai să fii uşurat de-o viaţă prea grea pentru umerii tăi, tot aşa de grea ca şi bietul tău cap... Du-te; fă cum îţi spun: e spre binele tău.

Nenorocitul dispăru după cum venise.

— Ţie, Adriene, care ai umeri ca să suporţi viaţa, am să-ţi povestesc istoria lui Cosma, tatăl meu.

* * *

„Cea mai veche dintre amintirile mele se petrece la începutul pământului, pământul îndepărtat al celei mai îndepărtate copilării ale mele, iată şaptezeci de ani împliniţi. Şi când cine-va poate să-şi aducă aminte de un lucru trăit cu şaptezeci de ani în urmă, acolo e începutul pământului.

Stam pe un trunchiu de copac şi mă oglindeam într'un lac, întocmai ca un cotei de trei săptămâni care se uită prosteşte cum îi bâzâe musculiţele la nas. In jurul meu, pădure de copaci drepţi, împlântându-şi vârfurile în nori. Nu puteam să cat la ei de cât lungit pe spate. Prin apropiere, sgomot de şivoiu furios. In faţă, o colibă; oameni spătoşi, cu poturi largi în şolduri, precum şi femei cu catrinţe învârstate, intrau şi ieşeau vorbind tare şi dând din mâini. Deodată, ţipete se auziră în colibă; femeile cu catrinţe frumoase fug care încotro. Apoi, bărbaţi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ce se iau de gât; iată că soseşte în grabă unul, cel mai voinic dintre toţi şi care 'mi era obişnuit; el aduce liniştea. Toţi pleacă, afară de ăsta din urmă şi de un altul, care'mi era tot aşa de cunoscut, dar ce lucru straniu! Cel voinic sare în spinarea celuilalt, mai puţin voinic, şi se lasă dus în cârcă prin toată ograda până ce se prăvălesc amândoi la pământ. Nu pricep nimic din toată istoria asta şi continui să mă oglindesc în lac.

. . . . . .

Icoana amintirii care urmă acesteia, e mai limpede. Vorbeam. Celui mai ţeapăn dintre amândoi oamenii, îi ziceam: *Cosma;* pe celalt, îl numeam: *Ilie.* Nu prea făceam haz de nici unul din ei, afară doar când mă urcau pe cal şi mă plimbau. Atunci, neştiind ce să mai fac de plăcere, le dădeam palme. Incolo, trăiam singur.

Ne aflam acum pe marginea unei ape aşa de întinse că de-abia îi zăream malul din faţă. Copacii cu crăcile aplecate îşi îmuiau ramurile în apa ce curgea lin. Din vreme în vreme, soseau necunoscuţi în bărci pline cu tot felul de boccele învăluite, şi sosirile astea îmi pricinuiau multă inimă rea: nimeni nu înţelegea cât de mare poftă aveam să mă urc şi eu în vre-una din scoicile alea şi să lunec ca dânşii pe apă. Dar într'o dimineaţă, folosindu-mă de nebăgarea lor de seamă, m'am urcat într'o barcă goală, am tăiat cu briceagul funia care o priponea de copac, şi iată-mă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901 1932

lunecând, — cu încetineală dintru'ntâi, apoi mai repede, şi la urmă luat de iuţeala scurgerei. Eram aşa de voios că neavând cui trage palme, mi-am tras mie însumi. Neţărmurită pânză de apă, brâu uriaş, ivindu-se dintr'o zare şi dispărând în zarea opusă. Soarele o argintea, o aurea, şi o făcea să plescăiască. Singur pe întinderea ei, n'aveam de cât o dorinţă: să lunec cât mai iute. — Vai, o luntre se puse în urmărirea mea, şi Ilie mă prinse. Adus în faţa lui Cosma, acesta îmi spuse nu ştiu ce, căci eram aşa de necăjit că nici nu-l luam în seamă, dar simţii numai de cât mâinile lui grele apăsându-mi umerii pe dinapoi. Mă opusei din răsputeri sarcinei care se îngreuia neîncetat, apoi răsuflarea lui Cosma îmi fripse ceafa, genunchii îmi trosniră, mă prăbuşii, aproape leşinat. Nu ştiam încă ce e o pupătură pe obrajii mei, dar după întâmplarea din dimineaţa aceia începui să îndrăgesc pe Cosma. Îl îndrăgii şi mai mult în noaptea care urmă acestei dimineţi, căci, trezindu-ne din somn în sărite la alarma dată de Ilie, Cosma stropi cu gaz bordeiul şi'mi porunci să-i dau foc, ceia-ce făcui pe dată. Puţin în urmă, — pe când galopam în goana mare, ţinut în braţe de Ilie şi primind în obraz nămolul pe care mi-l zvârlea cu copitele calul lui Cosma, — mă întorsei să văd flăcările şi'mi zisei: *isprava asta eu am făcut'o!*

. . . . . .

„Neclintită, strălucitoare pe bolta înstelată a

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/indir1901-1932

cerului de vară, şi rotundă ca o tavă de argint spânzurată drept deasupra capetelor noastre, luna ne lumina feţele la câteşi-trei, precum şi poiana de verdeaţă înconjurată de brazi înalţi, când din-tr'odată, Cosma se izvodi ochilor mei aşa cum fu întotdeauna: ocrotitor şi despot.

Aveam cam vre-o nouă ani, dar eram vânjos ca o raţă sălbatecă. Aerul liber din toate anotimpurile şi viaţa rătăcitoare de prin toate ţinuturile, mă învârtoşaseră. Zăcerea îmi era necunoscută (şi îmi este încă şi azi).

In ziua dinaintea acestei nopţi fermecătoare şi neuitate, ni se întâmplase o mare păţanie. Fără nici o pricină şi nici o lămurire, Cosma ne poruncise să părăsim un lagăr foarte potrivit contrabandiştilor, şi ne cărase cu arme şi calabalâc în locul acesta râpos, prăpăstios şi singuratic unde şi-a înţărcat dracu copiii. Hotărîrea asta despotică nemulţumise pe toţi oamenii, şi era drept: ori cât ai fi prigonitul tuturor vânturilor, viaţa gospodărească se lipeşte de contrabandist ca muşchiul de copac. Cunoşti lume; iubeşti şi te legi. Bine 'nţeles, când primejdia o cere, laşi totul baltă şi te cărăbăneşti, dar nu-i mai puţin adevărat că peste tot laşi fâşii din inima sângerândă. Singur Cosma nu se lega de nimic alt de cât de libertatea lui. El singur, — deşi drăgăstos până la gingăşie, — nu lăsa în urma lui nici măcar un fir de păr din bogata-i chică. Ilie de asemenea era stăpân pe inimă, dar o făcea din

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

pricină că inima lui nu-l sâcâia prea mult; el iubea ca un om cuminte; era înţeleptul bandei, înţelept mai presus de însăşi libertatea lui, aceastâ întâia comoară a contrabandistului.

Porunca de plecare, dată pe când flăcăii îşi dezmierdau ibovnicele, avu ca răspuns un murmur de obştească răzvrătire. Cosma întinse pistoalele şi tună:

— Să se cărăbănească muierile deaci înainte să răsufu de trei ori! Şi ăla care o sări pe cal în coada celorlalţi, n'are decât să-şi urmeze ibovnica!...

Femeile se năpustiră aproape de-a berbeleaca pe povârnişul râpei. Voinicii se supuseră. Şi timp de opt ciasuri ne tărbăcirăm din greu prin pârloage şi prundişuri fără să poposim de cât odată, la namiezi, şi de-a 'n-picioarele.

Acuma, trupa dormea... In rariştea scăldată de blânda răvărsare a luminei din lună, de-abia ne trezirăm din somnul întâi. Cosma aştepta o ştafetă. Ea sosi.

— Ei bine? cercetă căpetenia; avut-am dreptate?... ori nu sânt de cât un biet iepure fricos?

Ţăranul se apropiă şi-i sărută mâna:

— Dreptate ai avut, Cosma... Cam pe la toacă, a sosit şi cârc-serdarul cu o puzderie de poteraşi pe locul taberei tale.

Semeţ, Cosma se sgândări în nas şi porunci lui Ilie:

— Inumără-i treizeci de galbeni, ca să-i îm-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1901-1932

părţească ibovnicelor părăsite!... Cât despre ibovnici să fie mulţumiţi că le-am scăpat pielea: femei se găsesc peste tot!...

Ilie dădu banii şi tăcu... Tăcu, dar era tăcerea neliniştitoare a înţeleptului care are ceva de spus; şi când Ilie cocea o împotrivire şi n'o spunea, Cosma ştia mai dinainte că n'avea dreptate. Şi cum? el, Cosma, să fie prins cu o slăbiciune? Asta nu! nici odată!...

— Ilie! Tăcerea ta mă plictiseşte... Spune ce-ai de spus, dar bagă de seamă: dacă ai dreptate, te smintesc!...

— Poţi să mă sminteşti, Cosma; dreptatea e cu mine.

— Dacă e aşa, scoală-te şi întoarce spinarea!...

Ilie se sculă; Cosma îi sări în cârcă; şi, încovoiat sub povara a optzeci de ocale, Ilie începu să facă înconjurul luminişului. Cât ai fuma o lulea, el ţinu zdravăn, apoi sudoarea începu să-i picure din vârful nasului aplecat spre pământ Nici unul, nici celalt nu scotea o vorbă, în vreme ce luna le plimba umbra pe pajişte. Şi iată că Ilie începe să horcăiască, se clatină şi se prăvale. Cosma îl lasă, se aşează turceşte şi trage din lulea, privindu-l. Dar de îndată ce văzu că Ilie se mişcă, Cosma se îndreptă spre un brad şi se puse cu capu' în jos; cu picioarele şi jumătatea trupului, în sus, pe copac:

— Spune, acuma, Ilie, dreptatea ta.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Galben, Ilie îşi şterge faţa, aprinde luleaua şi zice, cu grai domol:

— Banul, Cosmo, nu vindecă inimile rănite de dragoste; el le jigneşte... Mărinimia ta e ca a cârc-serdarului: când acesta sileşte pe vre-una din fecioarele noastre el îi dă o salbă cu galbeni, şi fecioara se aruncă în puţ, cu salbă cu tot. Mărinimia ta, Cosmo, e mai scârboasă de cât a cârc-serdarului: acesta e un împilător; lui, nici o fecioară nu i-se dă; pe câtă vreme tu eşti un răzvrătit; la tine, curăţenia vine singură. Şi cu ce o răsplăteşti tu? Cu galbeni, ca şi cârc-serdarul! — Cosmo, tu eşti voinic, dar n'ai dreptate...

Ilie tăcu, şi tăcerea sa fu paşnică. Ţipătul unei păsări de noapte făcu să răsune întunericul pe vârfurile brazilor. Luminişul intra în umbră, pe când faţa lui Cosma începea să se învineţească, iar frumoasa-i barbă se boţea, strivită între bărbie şi piept.

* * *

„Nici prin gând nu-mi trecea că eram fiul lui Cosma. Nu ştiam nici că Ilie era fratele lui. Dar iată că într'o zi îşi vâră dracu coada şi aflu tot, fapt care prilejui o daraveră mare. Întâmplarea asta căzu la vre-o doi ani după noaptea din poiana argintie.

Aveam unsprezece ani. Cosma îmi înumăra a-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

nii, şi-i însemna cu un chef de fie-care dată. Împlinirea celui de-al unsprezecelea an fu vijelioasă şi îmi pricinui o mare durere la falcă.

In ziua aia ne aflam într'o pădure de sălcii de pe malul Dunării, numai noi trei. Cosma mă înnoi din cap până 'n picioare, fripse un miel la frigare şi-l înnecă cu un bun vin negru.

— Ai unsprezece ani astăzi, Irimio! îmi zise el la masă. Ai să-mi arăţi astăzi dacă eşti în stare să te ţii pe cal. La anul, am să-ţi dau luleaua, şi de-aci în doi ani, flinta.

După hodina mâncării, Cosma mă puse pe şea, potrivi scările la măsura picioarelor mele şi în clipa de-a porunci s'o iau la goană vârâ un ardei sub coada calului. Pişcat, dobitocul se avântă ca o săgeată, şi negreşit că el se gândea la tăun, pe când eu mă gândeam să-mi câştig luleaua şi flinta, anii următori. Agăţat de şea, priveam în jos, şi mi se păru că pământul se făcuse o apă alergătoare. Galopul lui Cosma pe calul lui Ilie îmi răsună în spate. Şi ca tot ce osteneşte şi trebue să se oprească odată, se opri şi telegarul meu, gâfâind şi plin de spumă.

Reîntorşi în pădurea de sălcii, Cosma îmi dădu plosca plină cu vin negru, şi-mi zise:

— S'o dai de duşcă fără să răsufli, şi până voi sfârşi eu de numărat zece.

Băui. Şi când Cosma sfârşi de numărat zece, plosca era goală; eu, plin, şi ne răsturnarăm a-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr.1901-1932

mândoi pe iarbă. Pământul păru şi el să se răstoarne. Apoi, am adormit.

La deşteptare, soarele apusese. Un focşor de vreascuri pâlpâia între Cosma şi Ilie, prefăcându-le feţele păroase în chipuri de aramă, înegrite şi ţapene. Mă aşezai şi eu turceşte, între ei, şi privii la foc.

— Eşti un viteaz fiu al pădurei, Irimio... Te îngădui.

Zâmbii şi răspunsei:

— Eşti dator să mă îngădui, Cosmo.

Cosma păru să tresară, se întunecă şi săgetă pe Ilie cu o căutătură cruntă. Ilie se lăsă străpuns.

— Ia spune-mi, puiu de-lele, de ce sânt dator să te îngădui? Dar bagă de seamă: dacă ai dreptate, te smintesc!

— Poţi să mă sminteşti, Cosmo; nu-i mai puţin adevărat că, acum trei zile, o babă vrăjitoare cu buze băloase şi care aduna vreascuri prin pădure, m'a sărutat şi mi-a spus că sunt fiul tău, născut din fiica ei, şi că Ilie 'ţi-e frate şi mie unchiu.

Roşu de mânie, Cosma sări în sus;

— Blestemată să fie lepădătura aia! Şi fiindcă urechile tale au auzit ce nu trebuia s'audă, ai să-mi slobozi numai de cât întâiul tău foc de flintă!... Dar sprijineşte-te de-un copac şi strânge vârtos patul armei împotriva umărului: dacă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cum-va te plesneşte patul şi'ţi rupe falca, te zvârlu în Dunăre!...

De mare bucurie, îi trăsei câteva palme lui Cosma, ridicai greaua armă şi slobozii întâiul meu foc de flintă. Dar patul mă izbi în falcă şi mă trânti la pământ. Repede fusei în picioare şi'mi reluai locul lângă foc. Cosma mă cercetă la obraz:

— Nu-i nimic... Vino acuma să te pup, nu din gingăşie, — asta-i treabă muierească. — ci fiindcă ţi-ai scăpat zilele: dacă te schilodeai, te-aş fi înnecat, căci nevrednicii încurcă lumea şi fac umbră zădarnică pe pământ.

El mă sărută pe amândoi obrajii. Ilie îşi deschise braţele cu un avânt neobişnuit:

— Vino să te pup şi eu: într'adevăr, Irimio, te-ar fi înnecat!...

Focul aţipea molcom. Obrazurile se acoperiră cu întuneric. Crângul de sălcii se strânse împrejurul nostru, ca şi cum s'ar fi temut să nu fie înghiţit de Dunăre, care îşi repezea valurile semeţite de bezna nopţii.

Cosma se lungi pe spate, asemănător unui trunchiu de copac, şi începu să grăiască, aproape în şoaptă:

— Frate şi fiu, sânt vorbe fără nici un rost, ca tată, mamă şi soră. Se întreabă cineva vreodată care e fiul unui câine, ori cine e tatăl lui? Venim pe lume, D-zeu ştie cum, iată totul. O singură încredinţare este, şi ea e a mamei care îşi vede fătul ieşindu-i din pântece. Ea singură

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

poate să spună: „ăsta-i copilut meu". Copilul nu poate să spună: „asta-i mama mea". Ce ştie el?... Toate doicile sânt mame pentru ochii cari le privesc în vremea suptului.

„Aşa de bună oară, eu şi cu Ilie am avut acelaş tată, zice-se, care tată avea trei neveste dintre cari două fuseseră mamele noastre. Şi iată-ne fraţi! Dar ce ştim noi?

„Flăcăiandri, am văzut în casa părintească un talmeş-balmeş de bărbaţi şi de femei care uluia pe bietele slugi. O secătură, ce'şi zicea că e căpetenia haremului, întindea tot untul pe pâinea sa, încuia tot aurul şi voia să aibă numai pentru dânsul pe toate femeile din casă. Nouă, ne poruncea să ne rugăm lui Dumnezeu şi se ruga el însuşi, dracu ştie de ce.

„Intr'o zi mă apropiai de o fetişcană care-mi frigea ochii; fusei biciuit. Fata asta era soră-mea, născută din cutare mamă, îmi lămuriră. Tatăl era mereu el, acelaş ţap nătâng. Dar ce ştiam eu? Şi ce nevoe aveam să ştiu?

„Intr'o altă zi, Ilie luă o mână de aur şi o dădu unui om căruia îi arsese casa, uneltele şi toate vitele. Ilie fu bătut până la sânge. Toată hărmălaia încuviinţă această pedeapsă, afară de surioara cu ochii de văpăi. Ea fu bătută la rându-i fiindcă a îndrăznit să cugete altfel de cât hărmălaia.

„Dar veni şi ziua când trupul meu se făcu greu ca plumbul. Atunci, într'un gând cu Ilie,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1901-1932

BIBLIOTECA CENTRALĂ a „ASOCIAȚIUNII”

răvășirăm toată casa, luarăm aurul, îi traserăm o chelfăneală așa zisului nostru tată, și-o tulirăm spre sloboda pădure.

„Da, Irimio, Ilie e fratele meu, nu fiindcă ne tragem din același tată, ci fiindcă trăim în aceleași păduri. Și tu, ai să fii fratele și fiul nostru pentru că ești vrednic de-a fi: ca și noi, tu iubești vântul care biciuie obrajii; calul care sboară spre mântuire; flinta care seamănă moartea printre dușmanii nemernici; vinul mărinimos; friptura mustoasă; luleaua prietenă și mâna omului răzvrătit. Mai târziu, vei cunoaște încă o bucurie, care vine dela femee și e deopotrivă celorlalte. In ziua aceia, sângele ți-se va învenina și vei face mult rău în jurul tău. Dar răul, ca și binele, sunt două puteri ale aceleiași vieți, și viața se sinchisește prea puțin de ce gândim și de ce ne privește. Pentru ea, suferință și bucurie sunt două îndrumări potrivnice ale aceluiaș vânt orb. Mână-ți barca cum vei crede, trăește și mori.

. . . . . .

Un cal sfornăi sgomotos. Cosma își lipi urechea de pământ și ascultă; apoi, sprijinindu-se de flintă, se ridică și se duse să dea o raită. Clisa gemu sub pașii lui grei. Ilie îl privi îndepărtându-se, puse luleaua la oparte, scuipă și povesti cam cele ce urmează:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— E numai din întâmplare că tu te afli aci. Fără întâmplarea asta, ar fi trebuit să fii azi un rob al pământului, un supus al asupririi, până în ziua când răzvrătirea ţi-ar fi izbucnit în inimă, căci ţi-ar fi izbucnit fără greş: puiul de lup nu-i făcut să fie ţinut în zgardă la uşa stăpânului.

„Cosma te-a însămânţat fără să se sinchisească de ce-o urma, aşa cum face el întotdeauna din blestemăţia sângelui său. Dar blestemăţia asta nu-i un lucru şovăitor. E o tărie care poate să se măsoare cu puterea satanei, la fel de răspunzătoare şi ştiutoare de rău.

„Intr'o zi ne aflam tăbărâţi pe o colină împădurită cu pini, şi mulţumiţi amândoi de traiul nostru, când, un flueraş de cioban răsună. Il ascultarăm, vrăjiţi. Viersul se apropiă, se desluşi, apoi un glas femeesc izbucni, şi glasul ăsta ne mângâiă şi mai mult sufletele. Cosma se'ntrebă;

— O fi un ciobănaş, ori o ciobăncuţă?

„In aceiaş clipă, pământul dudui. Sărirăm în picioare. In faţa noastră, o ţărăncuţă, cu fluerul de soc în mână, ne măsura cu privirea. Ea nu zise dintru'ntâi nimic, şi ne sfredeli în ochi, cu ochii ei mari, negri şi încruntaţi. Obrazu-i ruginit de vânturile arzătoare, părea să răsfrângă luciul arămiu al feţelor noastre. Picioarele şi pulpele, goale, erau rumenite de soare. Eu, simţii multă plăcere văzând'o, dar Cosma deveni sălbatec ca un taur: barba începu să-i tremure, fălcile-i clefetiră balele dorinţii.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvan a.ro/mdrr1901 1932

„Ciobăncuţa împreună mâinele la spate, înaintă un picior şi zise, ţintind cu îndrăzneală pe fratele meu:

— Tu eşti Cosma?

„Intrebatul răspunse:

— Sânt Cosma pentru prieteni şi tot Cosma pentru neprieteni!

— Ooo!... făcu ea cu dispreţ; nu te mai răţoi aşa, căci amândoi Cosma fac unul şi acelaş, care se lasă prins cu uşurinţă, după cum vezi!

„Şi izbucnind într'un râs muşcător, ne întoarse spatele şi fugi printre pini, ca o căprioară. Atunci văzui că purta o cosiţă groasă ca pe mână, neagră şi lungă până în josul fustei.

„In seara aceleiaşi zile, în pădurea de pini luminată de lună, o doină răsună, o doină bătrână ca trecutul nostru şi tânără ca mugurul primăverei. Ea răsună în depărtare şi nu se apropiă. Cosma părăsi calul şi flinta, şi plecă să dea târcoale fluerăşului de soc, în vreme ce eu mă ţineam după el, ducând caii de zăbale. Dar fluerul părea fermecat, căci în clipa de-a ne apropia de dânsul, el răsuna în altă parte. Apoi. diavolul veni în ajutorul lui Cosma, şi vraja încetă. Perdui urma fratelui meu. Fluerul nu mai răsună. Atunci, întunericul umplu pădurea de întristare. Priponii caii de un copac şi'mi aprinsei luleaua, aşteptând ca cerul posomorât să se îndure să ne trimeată din nou pe regina lui cu mantaua de argint. Şi când luna răvărsă iarăşi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

blânda ei lumină printre pini, două glasuri răsunară pe drumul din josul potecei unde'mi fumam luleaua. Mă întinsei pe burtă şi privii dedesuptul meu. Cosma ţinea pe fată de mijloc şi îi dezmierda cosiţa la spate. Şi ce-i spunea Cosma, merita să fie auzit:

O, mândra mea ciobăncuţă! Rod frământat de doruri şi muşcat de patimă... Am să duşmănesc soarele care te are în voia lui; am să blestem vânturile cari te mângâie fără teamă; şi le port pizmă oiţelor pe cari le strângi la sânii tăi. Aş vrea să fiu flueraşul de soc pe care buzele tale îl sărută în toate zilele, şi m'aş bate singur cu potera, numai ca să-ţi fiu pe plac!

Ameţită, iubita ceru:

— Lasă, Cosmo, potera; părăseşte pădurea şi fii al meu, numai al meu!...

„Cosma răspunse hohotind:

— O, biata mea ciobăncuţă! Tu ceri stejarului să crească sub-pat! Tu ceri tunetului să bubuie într'o căldare! Tu ceri lui Cosma să fie numai al tău: tu ai avea prea mult, şi eu nu îndeajuns!

„La aceste cuvinte ale iubitului, văzui pe ciobăncuţă sfărmând sub picior flueraşul de soc; apoi întinse braţele aşa cum o porumbiţă întinde aripile, şi o rupse la fugă pe drumul albicios care se strimta în depărtare.

„Cosma n'o urmări, puse două degete în gură

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

şi şueră haiduceşte. Ii răspunsei şi părăsirăm ţinutul.

„Trei ani mai târziu, străbăteam o pădure destul de depărtată de ţinutul ăsta. Ploua ca prin sită. Că lăream la pas. Şi iată că, hăt în zarea drumului, o femee se iveşte din tufiş, pune jos o legătură şi piere în bunget ca o nălucă. Dăm pinteni cailor.

„Legătura era un copil înfăşurat într'o velinţă. Din izvodul bisericesc de botez, pe care-l avea spânzurat la gât, înţeleserăm că era un băiat din flori, născut cu doi ani în urmă, şi că îl chema: *Irimia*.

„Ţâncul nu plângea; părea doar uimit.

— Asta trebue să fie o vlăstare de stejar care vrea să crească în codru: mi-l iau pe seamă!

„Aşa grăi Cosma, şi te vârâ în dăsagă. Te-a hrănit cu must de carne friptă. La trei ani, beai vin cu plosca. La şase ani înnotai ca o raţă. Astăzi ai slobozit întâiul tău foc de flintă. Mâine vei avea calul tău, pistoalele tale, şi îţi vei împlini ursita.

* * *

Ursita mea nu fu milostivă dintr'un început.

Nu trecuse anul, din seara dezvăluirilor făcute de Ilie, că iată întâia bătălie cu potera, de care îmi amintesc. Flinta n'o aveam încă, dar puteam, de la cincizeci de paşi, să găuresc cu pistolul o căciulă agăţată pe o cracă de copac. Şi în lipsa

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

unui prilej de-a găuri un piept de poteraş, petreceam trăgând cu pistolul în căciuli, în lună, ori la urechea calului meu. Era uşor. Imi fu ceva mai greu în ziua când un piept de poteraş se înfăţişă pistoalelor mele.

Vărsătura Siretului era în vremea aceia locul nostru de întâlnire. Ceva mai sus, bungetul era des şi sălbatec; acolo aveam să împărţim într'o zi, între trei zeci şi doi de oameni, o frumoasă pradă, jumătate plătită, jumătate luată cu hapca pe Dunăre. Dar un podar, hain ca o soacră din pricina nu mai ştiu cărei pagube făcută de Cosma podului său, mirosi aflarea noastră prin acele meleaguri şi ne vându ocârmuirii din Brăila, carezori după noi o numeroasă poteră. Din fericire pentru oamenii noştri, ea sosi prea târziu ca să ne poată înconjura şi căsăpi, dar totuşi la timp ca să ne taie cele mai bune ieşiri.

Era în deobşte cunoscut că Cosma n'avea un singur fel de a se bate. El se bătea după împrejurări şi în o sută de chipuri. Asta ajungea ca să turbure minţile poteraşilor, cari, cu tot numărul lor mare, nu erau de cât nişte lefegii, nevrednici să-şi pună pielea în joc înfruntând oameni scoşi de sub scutul legilor şi hotărâţi să trăiască slobozi ori să-şi vândă scump viaţa. Cât despre preţul pus pe capul lui Cosma, ştiau ei câte parale făcea această amăgeală a stăpânirii.

Indată după îmbucarea de namiezi, Cosma fu cel dintâi care simţi primejdia. El se bizuia

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvana.ro/mdrr1901-1932

mult pă presimţirea cailor în asemenea împrejurări. Al său, mai ales, ca şi acela al lui Ilie, rar se întâmplă să se înşele. Obişnuite de ani de zile cu atacurile poteraşilor, mândrele dobitoace erau în stare să simtă, de la mari depărtări, apropierea duşmanului şi să-l prevestească pe Cosma prin neliniştea lor.

Ne aflam prin August. Impărţirea contrabandei sfârşită, nu mai aşteptam de cât căderea serii pentru ca să trecem Siretul pe podul plutitor.

Atunci calul lui Cosma se opri din păscut şi începu să ciulească urechile, să sfornăe în vânt şi să-şi lipească nările de pământ ca în ascultarea unui sgomot. Cosma, care, întotdeauna şi ori unde, era cu ochii pe dobitocul lui, îi văzu neliniştea, se sculă, îi mângâiă capul şi-i vorbi:

— Murgule, murguleţule, ia spune-mi tu de nu cum-va se apropie ştreangul de gâtul stăpânului tău!..

Şi întorcându-se către oameni, zise:

— Goliţi de fultueala veche, flinte şi pistoale, şi încărcaţi-vă armele cu pulbere proaspătă.

Porunca asta făcu să înceteze râsetele. Feţele se întunecară. Ştia fie care că Cosma putea să fie despotic, dar nu zăpăcit, şi i-se îndura ori-ce fiindcă vedea totdeauna limpede. El era Dumzeul şi stăpânul nostru.

Clopotele nevoiaşe ale unei bisericuţe dintr'un

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

sat vecin sunară de vecernie; totul era gata de plecare, când, omul care făcea de straje într'un copac vesti că se apropie o căruţă cu un cal mânată de un ţăran. Cosma ne trimese, pe mine şi pe Ilie, să ne ascundem într'un tufiş. Căruţaşul sosi şi se opri în faţa bandei:

— Pepeni, oameni buni, pepeni verzi!.. strigă el, rotind nişte ochi înspăimântaţi.

— Prea bine, răspunse Cosma; păcat numai că vii tocmai când noi sântem pe ducă.

— Şi încotro vă e calea, aşa de mulţi, v'aş întreba cu smerenie, dacă e îngăduit?..

— Ingăduit, da: ne ducem în partea de unde vii. Şi cu aceiaş smerenie te-aş întreba şi eu: nu cum-va ai zărit oameni de-ai stăpânirii tăbărâţi la intrarea în pădure?

— Ţipenie de om, creştine!.. Nici urmă de câine blestemat!..

— Aşa zău?! făcu Cosma, prefăcându-se că-l crede pe cuvânt.

Şi întorcându-se către ai noştri:

— Auziţi voi flăcăi ce mai baftă? Haideţi, la drum, până nu înopteaza!

Apoi, către aşa zisul pepenar:

— Mulţumim, frătui. Acuma, o rugăminte: ducându-te spre pod, ai să întâlneşti un voinic ca mine, având în juru-i de două ori atâţea oameni câţi vezi aici. Il cheamă Ilie. Ei bine, spune-i din parte-mi să mă urmeze cu toţi oamenii lui; şi pentru ca vorba ta să fie crezută, arată-i banul

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ăsta de aur pe care am să-l strâmbez acuş între dinţi. Şi păstrează galbenul ca o amintire de la Cosma.

— Tu eşti Cosma? strigă falşul ţăran, făcând neghiobeşte pe prostul; Domnul fie lăudat, şi calea ta blagoslovită;

— Mulţumim şi pentru urare, bun creştin! mai zise căpetenia.

Spionul poterei plecă, înghiţând tot ce Cosma îl făcuse să creadă.

Indată ce căruţa se îndepărtă, Cosma se trânti pe spate, cu faţa spre cer, şi mugi:

— Ah, câine de podar! Ai să-mi plăteşti scump trădarea!..

Şi chemându-mă:

— Aleargă, Irimio, taie de-a dreptul prin tufiş urcă-te într'un copac şi vezi ce-o să facă hingherul când o ajunge la răscrucea drumurilor. Dacă ăsta e un adevărat bostănar, îmi raz barba!

Mă dusei şi venii cu răspunsul:

— A lăsat căruţa, a încălecat şi a şters'o în goana mare.

— Noroc şi bucurie de-aşa pepenărie! făcu Cosma.

Şi căzu pe gânduri. Voinicii vorbeau între ei pe şoptile. Ilie sfătui:

— Ar fi poate lucru cuminţesc să ne descotorosim de contrabandă şi s'o ascundem în mărăciniş.

— Da, zise Cosma, dar numai dacă vom fi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

siliţi să ne deschidem drum prin bălţi, căci iată ce socot eu:

„In ţinutul ăsta sânt două căi şi o cărare. Cărarea nu e pentru noi, căci pe-acolo o duzină de poteraşi ajunge ca să ne măcelărească unul după altul ca pe nişte mieluşei. Potera trebue deci să fie împărţită: jumătate pe drumul care şerpueşte în sus cu Siretul, jumătate pe acela de unde venea spionul. La vestea că noi am apucat ăst din urmă drum, cârcserdarul se va hotărâ să retragă trupele de pe Siret şi să le îngrămădească aci. Dar iată, e vorba să ştim dacă le va ridica pe toate, ori numai în parte, şi cam câţi lefegii au rămas să facă de strajă pe gârlă. Asta, o să se însărcineze Irimia să ne-o spună: hai, Irimio? Ce zici? Arată-ne că eşti vrednic să trăeşti slobod!

„Am să te prefac într'un biet băiat de pescar, şi ai să goneşti, în lungul apei, cu capul gol, cu picioarele goale, cu băţu 'n mână. Dând peste viesparul poteraşilor, ai să le spui, gâfâind, că moare mă-ta, şi că te duci în sat să chemi popa s'o grijească, dar ai să le-o spui plângând cu hohote, cu lacrimi pe obraji. m'auzi tu? N'ai plâns de când eşti. Ei bine, plângi acuma ca o muiere nevolnică. Şi întoarce-te pe fugă tăindu-ţi cale prin mărăciniş.

Peste cinzeci de poteraşi, îngreuiaţi de flinte,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

pistoale şi iatagane, poposeau la marginea pădurii şi fumau, când trecui pe lângă ei hohotind ca o muiere nevolnică. Putui să plâng fără să mă prea silesc, căci îmi închipuii pe Cosma şi pe Ilie omorâţi, prinşi, spânzuraţi, iar eu, dus în robie să muncesc pământul.

— Hei! băete! unde alergi aşa, cu plânset amarnic? Ţi-a murit mă-ta?

— N'a murit încă, dar e pe moarte, şi mă duc să chem popa din sat.

— Să-i ierte Dumnezeu păcatele! Dar ia spune, micule, n'ai văzut, prin partea de unde vii, o ceată de oameni armaţi, mergând călări şi îmbrăcaţi cojăneşte?

— Ba da, i-am întâlnit.

— Mulţi erau?

— De două ori mai mulţi decât sunteţi.

— Şi încotro se duceau?

— Spre Galaţi, pe drumul mare care începe dela podu'umblător.

— Haiti! dracu i-a luat! — strigă vătaful de poteraşi, întorcându-se către oamenii săi; — a avut dreptate iscusitul nostru cârc-serdar să îngrămădească trupele în partea aia! O să mi-i toace ca pe varză! Noi putem sta aci fără grijă, să tragem din lulea.

— Vă las sănătoşi, oameni buni, zisei eu, plecând.

— Mergi sănătos, piciule. Nu vrei un cal, ca să te duci mai iute?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Mulţumesc, mi-e frică să nu cad.
— Ce treabă faci?
— Prind peşte cu tata.

Soarele roşiatec scăpăta în zare, când, cu toţii de aceiaşi părere, trupa noastră luă drumul Siretului, hotărâtă să se năpustească peste duşmani, să-i împrăştie şi să-şi croiască drum înainea sosirii grosului poterei atrase de împuşcături. In momentul plecărei, Cosma zise oamenilor:

— Iată opt ani de când trăim împreună şi slobozi, fără să avem dreptul să ne plângem de soartă, căci voi n'aţi cunoscut până azi de cât necazurile hârţuelilor. Acum e cu putinţă ca oarecari dintre noi să-şi lase viaţa. Ei bine, aduceţivă aminte că un singur an trăit în libertate preţueşte mai mult de cât o viaţă de robie. Nu numărul anilor face viaţa, ci ceasul trăit fără silnicie. Pentru omul liber, tot ce nu e libertate e moarte, dar o moarte fără de sfârşit. Uitaţi-vă la băiatul nostru Irimia: o să înfrunte, numai de cât, aceiaş primejdie ca şi noi toţi; şi numai eu ştiu cât îmi e de scump, căci el e din sângele nostru. Totuşi: lui, ca şi nouă tuturora, doresc mai curând moartea de cât căderea în robie.

Vătaful cetei, — care călăuzea jafurile după poruncile şi chibzuiala lui Cosma, — răspunse în numele oamenilor săi:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Şi noi gândim la fel cu tine, Cosmo: să trăim slobozi ori să murim.

Un galop năpraznic urmă acestor cuvinte. Numai un zid ar fi fost în stare să ne oprească. Cu piepturile ocrotite de bunzi din piele de bivol, ne îngrijeam mai mult de rănile făcute cailor decât nouă.

Eu mă aflam în fruntea călăreţilor, între Cosma şi Ilie.

Cât te-ai şterge la un ochiu, şi dădurăm iureş peste poteraşi, cari, neştiind de ce era vorba, încălecau de-avalma. Flintele noastre scuipară într'ânşii o grindină uluitoare ce învălui totul într'un nor de fum. Ne folosirăm de învălmăşeală şi de amurgul întunecat din pădure, străbăturăm rândurile vrăşmaşe, şi începeam să ne împrăştiem printre copaci, gata să ieşim la drum bătut, când, o împroşcătură ce ne fu trimisă din spate îmi arse ceafa şi mă trânti de pe cal.

Asta-i tot ce putui să ştiu în momentul dintâi.

Ceia-ce urmă fu pentru mine amarnic ca moartea şi ca robia.

Zăcând, la pământ, în sângele meu, văzui trupa noastră sucindu-se pe loc, tăbărând din nou pe duşman şi, — cu primejdia năvălirii poterei, — încumetându-se să-mi scape viaţa într'o groaznică încăerare cu pistoale şi iatagane. Şi era cât pe-ci să fiu scăpat. Cosma, Ilie şi vătaful se în-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

dreptau spre mine fulgerând cu iataganele tot ce le sta în cale; mântuirea se apropia, şi eu, sprijinit pe genunchi, îi întindeam braţele.

Dar soarta mea a fost altfel scrisă. In clipa aceia pământul se cutremură sub ropotul călărimei vrăşmaşe care sosea în ajutor. Imbărbătaţi, poteraşii se avântară aprig. Atunci auzii pe Cosma răcnindu-mi în căderea nopţii:

— Rămâi!. Te-oi scăpa!..

Şi dădură dosul în goana mare. Leşinai.

. . . . . .

Mă trezii cu mâinile legate dindărăt, în mijlocul unei puzderii negre de poteraşi, şi pe o noapte neagră ca sufletele poteraşilor şi ca viitorul meu. Două masalale fură aprinse, şi la flacăra lor fumegândă văzui aducând doi de-ai noştri, legaţi ca şi mine şi greu răniţi.

Unul dintre ei muri pe drum. Celalt fu spânzurat. Le pizmuii soarta, căci soarte mea fu să fiu trimis ca rob la curtea marelui boer grec arhontele Samurakis.

* * *

Era o adevărată cetăţuie, împrejmuită cu ziduri înalte şi păzită ziua şi noaptea de albaneji, curaţi uriaşi. Inălţându-se peste valea Siretului dintre Brăila şi Galaţi, clădirea asta este albă ca zăpada, durată pe o mândră colină, părea menită să dea lăcaş şi fericire întâiului venit, cu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

porţile ei larg deschise de la răsăritul şi până la asfinţitul soarelui, cu pridvoarele şi balcoanele ei din lemn vârtos, cu ferestrele sale vesele şi cu întinsele-i streşini.

Şi într'adevăr, ea dădea lăcaş şi fericire, dar nu întâiului venit. Poştalioane cu patru şi şase cai se opreau zilnic în faţa porţii celei mari. Boieri, — mari demnitari ai ocârmuirii ori numai bogătaşi, români, greci, turci însoţiţi de nevestele lor, — se dădeau jos scuturând praful ori zăpada de pe hlamidele lor de mătase brodată, linguşiţi de slugărimea arnăută care se ploconea până la pământ sărutându-le mâinele ori poalele veşmintelor, şi heretisiţi de puternicul stăpân, arhontele Samurakis, ocârmuitor al ţinutului Brăilei şi venetic.

De îndată ce ajunserăm la curte, fusei târât în faţa arhontelui, tot cu mâinele legate, ca şi cum aş fi putut să omor pe toată lumea. Arhontele, singur, întins pe o sofa umbrită de o viţă agăţătoare, porunci să fiu deslegat şi goni cu asprime pe cei doi călăi ai mei, cari se retraseră de-a'ndăratelea şi cu frunţile la pământ.

Ne privirăm drept în albul ochilor: el, foarte liniştit; eu turbând de mânie. Arhontele era întâiul om de frunte pe care-l vedeam. Barba lui cănită negru îmi displăcea, dar tot restul făptuirei sale subţiri şi mlădioase, înfăşurat într'o giubea de mătase, era plăcut la vedere. Mâna îm-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901 1932

podobită cu inele frumoase ţinea alene un ciubuc de chihlimbar.

El mă întrebă, şi eu răspunsei pe greceşte:

— Cum te chiamă?

— Irimia.

— Fiul lui Cosma?

— Fiul codrului.

Arhontele ridică mâna cu un fel de desgust:

— Nu umbla, bre, cu farafasticuri, chiar dacă eşti viteaz! Ştiu că eşti gata să te laşi ars de viu, dar alt-ceva aş vrea să aflu de la tine. Ascultă deci: cum nu ai vârsta de-a fi trimes la spânzurătoare, socot să fac din tine un fecior de casă.

— Ce? Un slugoi din fiul...

— ...codrului, chiar aşa. Aşteaptă, asta nu e tot. Prin mijlocirea ta, mai socot să aduc aci pe Cosma, şi să fac din el omul meu de încredere.

Isbucnii într'un hohot de râs:

— Tu nu socoţi de cât neghiobii sărmane arhonte!

Arhontele sări în sus, frângând ciubucul şi făcând să trosnească sofaua, dar repede se stăpâni şi zise, ca pentru sine:

— Copilul ăsta mă tutueşte şi-mi zice sărman.

Apoi, către mine:

— ...Să ştii, şoimule mititel, că obraznicilor eu le tai vârful limbei.

Zicând acestea, bătu din palme. Două jivine armate ieşiră ca din pământ.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Aduceți-mi pe „Fără-Limbă"! porunci el.

Slugoii plecară și se întoarseră însoțiți de-un om cu părul cărunt și cu căutătura de nebun. La un semn al stăpânului, el îmi arătă spărtura cu limbă tăiată, care-i ținea loc de gură.

După îndepărtarea acestora, arhontele îmi zise:

— Ai văzut? Cată să vorbești altfel de față cu martori. Aci, un singur om poate să spună tot ce vrea: sunt eu, arhontele Samurakis!

Ii răspunsei, fără să mă tem de amenințarea lui:

— Ești un mișel, arhonte Samurakis, și faci bine că nu te plimbi prin codru: acolo n'ai mai spune tot ce vrei.

Tiranul își râse pe înfundate în barbă:

— Hm! hm! hm! puiule de urs! Aci e tot un codru, codru și ocârmuire, căci pot să făuresc legi fără să mă primejduesc.

— Naiba să te ia, cu codru tău de slugi cu tot!

— Sânt oameni voinici, ca voi.

— Ca noi? Nici odată! Bivoli buni să tragă la plug!

— Nu toți! cei din straja mea sunt bandiți adevărați, și strajei acesteia aș voi să-i dau căpetenie pe Cosma, tâlharul ăsta groaznic care îmi șterpelește cele mai frumoase arămării, cele mai bune arme, precum și preșurile, mătăsăriile și cașmirurile cele mai scumpe, pentru ca să le vândă ungurilor. Și de ce n'ar voi să fie căpitanul bandei mele? Ar

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

avea aur, podoabă de veşminte, femei frumoase şi chiar sânge de vărsat după plac

— Mi-e scârbă de tine, arhonte! Haide, dă-mă pe mâna gâdelui.

— Bagă de seamă, Irimio! Nu mă împinge la mânie!

— Atâta pagubă de mânia ta!

— Vom vedea. Iţi dau răgaz să te gândeşti.

El bătu din palme. Javrele apărură:

— Predaţi pe băiatul acesta muncilor de la făurărie, şi aduceţi-l în faţa mea ori când va pofti. Pentru răutăţile de cari se va face vinovat, eu singur am să-i dau pedeapsa. Plecaţi!

Meşterul făurar era o namilă de ţigan, rob liberat, devenit şi mai rob prin liberare. Cu mânecile sumese, cu ochii roşii, cu pieptul gol plin de peri cărunţi, el mă fulgeră din ochi şi mă strânse de braţ de credeam că-mi rupe carnea. Stătui neclintit, dar sângele mi-se urcă la cap.

— Asta-i vulturaşul stăpânului nostru? Ha! ha! Işi închipue că e tot pe vârfurile stejarilor! O să-i tăiem niţel din ghiare! Haide, ursuleţule, pune mâna pă baros şi bate ici, în fieru roşu, dar tare, mă!

Bătui.

— Mai tare, mă, nu te codi, şi apleacă-te bine pe nicovală!

Fierarii dimprejur râdeau. Bătui şi mai tare în

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvaniara.ro/mdrr1901-1932

fierul roşu, pe care-l sucea neîncetat, şi mă aplecai peste nicovală, aşa cum îmi spusese, căci ştiam că trebuia să muncesc. Dar iată că, pe neaşteptate, ţiganul îşi retrage fierul, ciocanul meu izbeşte în nicovală şi'mi sare în frunte, făcându-mi pe loc un cucuiu. La isprava asta, râsete obraznice izbucniră în fierărie. Ţiganul rânji:

— Aşa să'nvaţă meşteşugul!

— Şi aşa se desvaţă meşteşugul! zisei eu, aruncându-i ciocanul în piept.

Meşterul scoase un răcnet şi se prăbuşi:

— Alergaţi iute şi spuneţi stăpânului! urlă el, — Stai tu tâlharule, am să-ţi trag o sută de vine de bou pe spinarea goală!

Trimisul se întoarse cu răspunsul:

— Stăpânul nostru porunceşte meşterului făurar să-l treacă pe Irimia la rotărie.

— Asta-i tot ce-a spus? turbă ţiganul.

— Tot.., făcu celalt cu umilinţă.

— Paştele şi grijania! Par'c'ar fi având miere în bumb tâlharu' ăsta, de'l ocroteşte stăpânu' aşa de iute!

Trecui la rotărie, dar nici acolo nu făcui purici. Rotăria fiind lipită de fierărie, ţiganul căută numai de cât să se răzbune. Şi îmi jucă un renghiu destul de urât. Pe când ajutam rotarului să înţepenească o verigă de fer la o bucşă, fierarul, înţeles poate cu rotarul, găsi chipul să înlocuiască veriga rece cu o alta încălzită până la vineţeală,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

pe care o apucai cu mâna şi lăsai carnea pe dânsa. Atunci, turbând de durere şi necaz, mă repezii la ţigan şi-i răsturnai nicovala peste picioare.

El se alese cu un picior strivit, iar eu trebuii să îndur „treizeci de vine de bou pe spinarea îmbrăcată şi fără se se crape pielea" cum glăsuia porunca arhontelui. In sfârşit, fusei dat la îngrijitul cailor, unde mă simţii mai bine şi rămăsei.

* * *

Doi ani trecură, doi ani lungi şi amarnici, în care vreme muream de câte ori mă deşteptam dimineaţa. Mă gândeam la vorbele lui Cosma: „O moarte fără de sfârşit." Era adevărat. Chiar şi norocul de-a mă afla în tovărăşia cailor nu-mi aduse nici o bucurie, căci erau dobitoace fără însuşiri, ghiftuite de ovăz, îngreuiate de osânză, somnoroase ca nişte bursuci, aproape tâmpite. Privindu-le, înţelesei că trândăvia îmbelşugată e mai dăunătoare minţii de cât robia.

Intr'adevăr, ca şi caii, arnăuţii din gardă dormeau şi ei de-a'n-picioarelea, în ilicele lor cu mânici largi şi spintecate, în şalvarii strânşi la glesne, în pantofii cu canaf şi sub fesul lor alb, pus pe o ureche ca o ciupercă, — caraghioşi de bâlciu împopoţonaţi cu broderii, horbote, şireturi de aur, cu pistoale şi cu iatagane bune să sperie pe femeile însărcinate. Tembelii ăştia, prostiţi de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

trai bun şi de somn, veneau uneori pe la grajduri şi îmi puneau aceiaş întrebare neghioabă:

— Nu te simţi tu mai bine aici, de cât hăituit prin păduri ca fiarele?

Le răspundeam:

— Câinele de pază nu poate să înţeleagă viaţa lupului.

Robii, soţii mei de trudă, nu erau nici curioşi nici obraznici; ei îşi târau zilele muncind, rugându-se şi nădăjduind o viaţă mai bună în cer.

Ii plângeam şi-i dispreţuiam.

In vremea asta, arhontele mă chemase de trei patru ori ca să-mi spună că nu m'a uitat, şi că aşteaptă mereu învoirea mea de-a deveni feciorul lui de casă. Ii răspunsei că îndur mai uşor robia de cât ocara. Totuşi mai apoi, la o nouă înfăţişare a mea el mă îmbiă să primesc măcar o îmbunătăţire a traiului. Primii, dar:

— Fără să-mi ceri nimic în schimb, zisei.

— Nu'ţi cer nimic; ce-ai vrea?

— Aş vrea să mă plimb singur, seara după stingere, prin grădina boerească.

— Vrei să fugi?

— Nu. Iţi dau cuvânt de cinste. Dar mă înăbuş de doi ani de zile în curtea muncilor, tot culcându-mă odată cu găinile, şi fără să mai văd un copac, luna, fără să mai aud fâşiitul frunzelor bătute de vânt. Cred că am să mor.

— Eşti slobod să te plimbi cu începere de mâine. Iţi mai dau o colibă a ta, ca să te culci

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

singur; şi poţi să-ţi ceri mâncarea la bucătăria gărzei.

— Prea bine, zisei.

— Atâta ştii tu să mulţumeşti?

— Dar ce trebue să fac?

— Să-mi săruţi mâna, dacă nu poala giubelei!

— Aşa ceva n'am făcut în viaţa mea.

Arhontele făcu haz de mine, îmi dădu una pe umăr şi mă trimise să-mi văd de treabă.

La început, această îndulcire a robiei mele îmi umplu pieptul de voioşie, dar nu pentru multă vreme căci şi aci domnea aceiaşi nemernicie. Nenumărate chioşcuri de viţă şi de hameiu; tufişuri de trandafiri şi de liliac; plopi răsfiraţi ca stejarii ori drepţi ca brazii, dar, — ca şi arnăuţii, ca şi caii pe cari îi slugăream, — tot aşa şi crângul acesta, se înăbuşea de lipsă de aer şi de trândăvie. In afara lui, şi de jur împrejur, un zid înalt de trei stânjini se opunea dobitoceşte la tot ce era libertate şi viaţă. Nici o pasăre cântătoare. Ciori şi vrăbii. Vântul, — acest călător înaripat care vorbeşte oamenilor slobozi în toate limbile pământului, — nici nu catadicsea să se coboare în groapa asta de nenorociri; doar vârfurile plopilor îi mai ascultau şueratul plângător. Luna ea însăşi se întuneca pe cer când aluneca sfioasă pe deasupra acestui lăcaş de falşă fericire, în vreme ce străjerii se plimbau în sus şi'n jos tot aşa de nepăsători ca şi cum s'ar fi aflat într'un beciu; în vreme ce lăutele de la ospăţul

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

stăpânilor își miorlăiau bucuria ofticoasă, și în vreme ce eu mă strecuram printre trunchii sclivisiți ai copacilor gândindu-mă la ce era dincolo de zid: Cosma, Ilie, și amintiri al căror alean îmi rupea inima.

Mergeam pe al cinsprezecelea an. Intr'o zi de trist Septembrie, mare zarvă la curte, mișunare a puiței omenești: arhontele pleca într'o călătorie de-o lună. Fusei chemat de el. Gata să se urce în faiton, îmi șopti, punându-și mănușile:

— Să nu încerci să fugi!... Nu-i cu putință: am dat poruncă să tragă în tine.

— Știu, zisei.

Și cei patru cai o smuciră din loc.

Numai de cât lefegii își luară nasurile la purtare și se umflară în pene, consfințind zicătoarea: „Când pisica nu-i acasă, șoaricii joacă pe masă". Jucară, se ghiftuiră, se îmbătară. N'aveau nici o teamă de umbra de pisoi care rămăsese acasă, un frate mai mare al arhontelui, o momâie, un motan rebegit de prea multă goană pe acoperișurile de altă dată.

In lipsa asta a arhontelui Cosma îmi dădu întâiul semn de viață. Intr'o după amiază, un bătrân turc cu barba albă, un alvițar, se opri dinnaintea porții mari și își arătă marfa. Albanejii tăbărâră pe alviță. Era zi de sărbătoare. Robii se odihneau, care cum credea. Eu mă aflam lângă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

zaplazul care despărţea curtea muncilor de cea boerească. Strigătele puternice de: *alviţă! alviţă!* pe cari le scotea negustorul turc, făcură să-mi bată inima aprig. Mă cocoţai pe gard şi privii. Da, nu mă înşelasem: era bătrânul Ibraim, pescuitorul de raci şi omul nostru de încredere. El mă văzu şi duse mâna la buze, în semn de prietenie sinceră. Apoi, cu o îndrăzneală de necrezut, îşi deschise drum printre cele două rânduri de străjeri ce-şi lingeau degetele;

— Ei bine, strigă el pe turceşte, de ce n'aş duce să guste o bucăţică de alviţă şi băiatului ăla de colo! Îi lasă gura apă!

Şi sub nasul arnăuţilor uluiţi deatâta cutezanţă, străbătu curtea cu pus de voinic, întinse alviţa şi zise tare:

— Na, băete, mănâncă şi tu! Ştiu că n'ai parale să-ţi cumperi, *dar eu îţi spun că o să ai negreşit în primăvara viitoare!*

— De unde ştii tu c'o să aibă în primăvara viitoare? se răsti la el căpetenia gărzei, când fu din nou la poartă.

— Ei!... făcu Ibraim; am zis şi eu aşa!... De ce să nu faci inimă bună unui copil dacă nu te costă nimic? Robii au şi ei dreptul la speranţă.

Zicând acestea, îşi puse tanturul cu alviţă pe cap şi plecă strigând:

— Alviţă şi speranţă pentru gurile amare!...

Fugii în coliba mea, ameţit de cuvintele lui Ibraim: *în primăvara viitoare:* Cuvinte de vrajă!

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Ziua şi noaptea pâlpâiră sub ochii mei înfrigurați, ca o licărire a speranței de liberare. Dar cum aveam să fiu liberat? Doisprezece arnăuți, schimbați la fiecare şase ceasuri, făceau de strajă. Alți şeaizeci se odihneau, petreceau, ori dormeau, gata la un semn să năvălească cu armele în mâini. Cum îndrăzni-va Cosma, cu cei treizeci de oameni ai lui, să atace o asemenea cetățuie apărată de ziduri şi de armată?

După o lună de la plecare, sosi ştirea la curte că arhontele, care era la Stambul, se va întoarce numai după o altă lună, şi la sfârşitul acestei adoua luni, sosi, cu mare tărăboiu.

Tărăboiul sta în faptul că nu se întorcea singur, şi că o femee îl însoțea.

Toată şleahta de lefegii fu înşiruită pe două rânduri, de la poarta ferecată până în pridvorul mare. Arhontele şi drăguța lui străbătură parcul îmuiat şi sumbru, zâmbind ca nişte suverani, în vreme ce şaptezeci de pistoale, repetându-se câte zece de-odată, fulgerau cu nevinovăție cerul plumburiu al acestei toamne. Pitiți dindărătul zaplazului, căutam şi noi, vitele de povară, să zărim ceva printre crăpăturile scândurilor, dar nu văzurăm mai nimic.

Chiar de-adoua zi, se spunea din gură'n gură că ibovnica stăpânului nostru era mândră ca una din cele trei sute de cadâne cari populează haremul Sultanului.

Timp de trei zile, îndrăgostiții nu dădură nici

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

un semn de viaţă. A patra zi, soare şi vreme rece de Noembrie. Poruncă să ne spălăm curat, să ne punem straele de sărbătoare şi să ne adunăm, mari şi mici, în curtea de onoare. La namiezi ne înfăţişarăm cu toţii. In jurul meu tăcere şi teamă. In afara pâlcului nostru, garda arvanită.

Un cavas deschide uşile. Arhontele strălucitor de fericire, apare susţinând braţul amantei lui, şi amândoi înaintează până la marginea pridvorului. El poartă o alagea de mătase albastră brodată cu alagrecuri de aur la mânici şi la poale Dânsa, o hlamidă de ţermelin, iar deasupra frunţii o diademă de diamante. Părul îi e negru ca abanosul, precum şi sprincenile, genele şi ochii; iar pielea, oacheşă şi catifelată.

Arhontele ne vorbeşte într'o românească stricată:

— Fromosa domniţa che vedeţi linga mine, ieste fidanţata mieo, soţia mieo peste ţinsprezeţe zile si stipuna vostru cu înţepere de astazi. Domnia-sa ieste pumunteanca; numele seo ieste Floriţica. Linga domniasa, am să uit naţia mieo ca sa iubesco la-dinsa. Am sa fio rumun, Haideţi, hodiniţi-vă trei zile, muncaţi bine şi beţi vin în sanatatea Domnia-sa!

O grohăială de dobitoace fără glas umplu aerul cu strigătele; „Să vă trăiască Domniţa!" — „Să fiţi fericiţi!" — „O să rugăm pă Domnul să vă dea sănătate!"

Câţi-va se aruncară cu faţa la pământ şi pu-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901 1932

pară țărâna curții. Alții plângeau de bucurie, sărmanii. Și turma se retrase în cocinele ei, ca să găsească niște jghiaburi pline cu o bălăceală mai omenească, câte-un cinzec de rachiu împuțit și câte-o oală de vin fără haz. Singură odihna îu mai de ispravă, dar și ea folosi tot arhontelui. căci timp de trei zile robii săi vorbiră neîncetat de bunătatea stăpânului lor și se rugară lui Dumnezeu pentru dânsul.

* * *

A doua zi după această milostivire domnească, târziu în noapte, cavasul veni să-mi spună că sunt chemat de stăpânul lui.

Intr'o odae mică și joasă, cu dușumeaua și zidurile în întregime acoperite cu scoarțe românești, arhontele și Floricica mistuiau în ticnă, lungiți pe două mari blăni de urs ale căror capete se sprijineau pe suluri de catifea roșie. Patru lumânări de ceară ardeau tainic într'un sfeșnic de argint și amestecau mirosul lor de miere, mirosurilor de cafea turcească și de tutun macedonean. O sobă țărănească, spoită cu var, încălzea încăperea.

Peste tot, perni și scăunașe în neorânduială.

Fusei primit ca un om slobod. Fericita pereche, sfârșise de fumat narghilele și când intrai mă întâmpină cu un:

— Bună seara, Irimio...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

...aproape într'un glas. Floricica se rostea într'o grecească desăvârşită.

Frumuseţea ei mă înmărmuri. O floare de scăete în plină îmbobocire. Gingaş învăluită într'un halat de caşmir, portocaliu care lăsa să i-se vadă glesna-i de căprioară, trupul ei era tolănit cu multă cuviinţă. Obrazul, lunguiat, nu avea nici o urmă de sulemeneală, iar părul, pieptănat pe spate, nici o meşteşugire. Ea mă primi cu ciudăţenie, aproape mişcată. Mă simţii copleşit de ochii ei mari.

— Irimia, îmi zise arhontele, ai noroc: logodnica mea a aflat de povestea prinderii tale şi s'a înduioşat. Dânsa ar vrea să ştie dacă-ţi cunoşti mama. Răspunde-i şi fii cuviincios.

— Sunt fiul codrului... Nu cunosc nici mamă nici tată... Cosma m'a crescut.

Floricica părea că luptă cu un nod în gât. Ea mă întrebă cu glas tremurător, dar gingaş şi armonios:

— Ştii tu, Irimia, cine te-a dat lui Cosma?

— Nu ştiu, El m'a găsit în pădure, pe când aveam doi ani, m'a pus în dăsagă şi m'a hrănit cu must de carne...

La răspunsul ăsta al meu, ceva neînţeles se petrecu; Floricîca, dintr'o singură sucire a corpului ei de şarpe, se întoarse pe pântece, îşi înfundă faţa în pernă şi hohoti în plâns. Arhontele fu mişcat şi stingherit de întâmplarea asta:

— Ce e, draga mea? De ce plângi?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Şi întorcându-se spre mine:

— Poţi să te duci.

După două zile fusei chemat din nou, la aceleaşi ceasuri şi în aceiaş odae.

Floricica era cam ofilită şi îmi zâmbea drăguţ Arhontele, mulţumit, se plimba cu mâinile în buzunarele unei haine largi. Imi zise;

— Iată, Irimio; logodnica mea vrea să te facă feciorul ei, numai pentru slujba ei.

— Da, Irimio, zise dânsa binevoitoare, dar serioasă; vrei să mă serveşti?

— Cocoană, strigai eu necăjit: am răspuns de mult arhontelui că mai bine mor de cât să mă fac feciorul cui-va, ori-cine ar fi!

— Dar te-am lua cu bunătate, ca pe un fiu al... codrului, făcu ea cu blândeţe.

— N'am nevoe de bunătatea voastră, şi dacă vreţi să ştiţi tot, ei bine, aflaţi că vă urăsc din suflet. Sunteţi vrăjmaşii mei!

Arhontele voi să vorbească, dar ea îl opri şi mă întrebă:

— Şi eu sunt vrăjmaşa ta, Irimio?

— Şi tu, da! Tu eşti femeia acelora cari vor să omoare pe oamenii liberi! Cu ce drept mă ţineţi închis aici de mai bine de doi ani, când eu vreau să trăesc aiurea cu Cosma?

Dânsa plecă fruntea în pământ şi o sprijini în palmă. Arhontele strigă cu vioiciune:

— Nu vreau să omor pe nimeni, dar Cosma şi banda lui sunt nişte hoţi!

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Tu numeşti „hoţi“ pe oamenii cari nu vor să fie slugile tale? Ori îţi închipui că pământul a fost făcut numai pentru gustul tău?

El se întoarse către amanta lui:

— Ţi-am spus, drăguţă, că nu-i nimic de făcut cu încăpăţânatul ăsta!

Plecai. Şi aci se opriră încercările lor de-a face din mine un slugoi.

Iarnă grea... Amorţire... Crăcile copacilor, chioşcurile, se îndoiau sub povara chiciurei şi a zăpezii. Curtea era scufundată în tristeţe, dar tristeţea asta nu se datora numai cumplitei vremi. Credincioasele slugi ale arhontelui ne spuseră că viaţa acestuia devenise un iad, că Floricica îi făcea zile fripte, şi că nu trecea zi fără certuri năprasnice. Ştirea asta lămuri lipsa ori-cărei petreceri şi amânarea la sfântu aşteaptă a nunţii pe care toată lumea o credea apropiată.

Intr'o seară mă aflam în coliba mea, pe care crivăţul o sgâlţâia cu furie, şi priveam la focul din vatră cu o pătimaşă sete de deznădejde. Judecam, pe atunci, ca un om matur, şi ştiam să cumpănesc viaţa şi oamenii cu o limpezime pe care încercările trăite mai târziu nu putură s'o întreacă.

Astfel, cu ochii ţintă în văpaia flăcărilor, mintea-mi cercetă cu răceală starea mea de fapt. Mă vedeam venit pe lume datorită unei plăceri

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

trecătoare a lui Cosma, una dintr'o mie. Mă vedeam lâncezind printre dobitoace datorită voinţei lui de-a da piept cu potera, când mult mai cuminte ar fi fost dacă am fi ascultat pe Ilie, care ne sfătuia să dăm dracului contrabanda şi să fugim prin bălţi. Acuma, un alt gând mă chinuia: bănuiala că Cosma nu suferea îndeajuns de robia mea, că îşi vedea de traiul lui slobod şi voios, sinchisindu-se prea puţin de soarta altora, apropiindu-şi tot ce-i poftea inima şi râzându-şi de viaţa lui ca şi de-ale acelora pe cari le strivea în juru-i. Şi atunci prinsei pică pe Cosma, îl urăi ca pe-un duşman.

Un desgust amarnic mă sugrumă. Viaţa nu mai avu nici un rost. Închisoare ori codru liber, plăcere ori suferinţă, mi-se înfăţişară ca nişte lucruri de-opotrivă de zădarnice.

Focul de crăngi se potolea cu încetul, ca şi dorul meu de-a trăi. In clipa asta, uşa colibei se deschise. Floricica apăru.

Era înfăşurată într'o lungă şubă de vulpe, cu gulerul ridicat deasupra unui şal care-i acoperea capul şi din care chipul ei reieşea ca o icoană de Sfântă Fecioară. Ochii scufundaţi în orbite şi faţa brăzdată de suferinţă mă înduioşară.

După ce se scutură de zăpadă, căzu sfârşită pe marginea patului meu netrebnic... Mă grăbii s'o poftesc pe scăunaş lângă foc... Ea tăcu, ca

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

şi cum n'aş fi spus nimic, şi mă privi... O privii... Ne privirăm îndelung... Apoi, îi întorsei spatele şi n'o mai luai în seamă; o uitai. Ce e un frumos chip de Sfântă Fecioară într'o şubă de vulpe când ai cinsprezece ani şi lâncezeşti în robie?

Intr'un târziu, două mâini mai catifelate decât cea mai plăpândă catifea îmi cuprinseră obrajii pe la spate. Floricica se tângui cu cuvinte insuflate de D-zeu şi cu un glas care venea din cer:

— Fecioraş al codrului!... Fecioraş din dragoste! Tu eşti rodul închipuirii. Eşti frumos; eşti priceput; eşti mândru, şi vrei mai curând moartea decât robia... Te veşteţeşti într'o colibă ocolită de ziduri înalte, când tu ai drept la palatul fără stavilă pe care tufele îl durează pe munţi... Ochii tăi se pironesc pe o ticăloasă văpae de crângi, când ei ar trebui să se se oglindească în pojarurile codrilor... Şi de pe înălţimile unde plutesc vulturii, te-ai prăbuşit într'un grajd... Dar poate că e drept să fie aşa: copii ispăşesc deseori păcatele părinţilor lor.

— Cine eşti tu, fermecătoareo, care crezi că copiii trebue să ispăşească păcatele părinţilor lor?

— Eu sunt aceia care a căutat *fericirea întreagă*, care a voit să viseze cu ochii deschişi în soare, şi care şi-a ars ochii!

O răsuflare parfumată îmi atinse obrazul; buze

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901 1932

înfrigurate îmi sărutară fruntea, şi Floricica dispăru aşa cum venise.

Focul adormi... Coliba se întunecă.

* * *

Blând sfârşit de Martie... Nevoe de-a te întinde, de-a căsca şi de-a asculta ciocârlia. Dar nici fulg de ciocârlie la curtea arhontelui Samurakis. De la cele mai mici gângănii cari furnicau pe pământ; de la robi, cai şi arnăuţi cari pârţâiau de-avalma ori pe rând, — şi până la arhontele însuşi şi la Floricica lui, toată lumea asta simţea trebuinţa de-a ieşi din crăpăturile ei şi de-a se mişca afară.

Arhontele nu se mişca prea mult; în schimb slobozea neîncetate şi puternice râgâeli de porc ghiftuit cu porumb, căci stătea lungit pe o sofa pusă în pridvor şi mistuia la aer de primăvară. Ochii lui, pe jumătate închişi, se pironiseră pe intrarea cea mare, păzită de uriaşii săi armaţi. Mai la oparte, Floricica broda batiste, iar eu, între dânsa şi arhonte, le vorbeam de munţi, de şesuri, de codri, de tot ce îmbie la viaţă, căci, tot rănind la băligar şi degerând într'o colibă, înţelesesem că e mai bine să ţii tovărăşie unei ibovnice de arhonte şi să te culci într'un palat. Da, mă învoisem: sfârşeşti mai totdeauna prin a te învoi când ţi-se freacă prea mult spinarea cu o ţesală.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Dar nu făceam nici o slujbă şi nimănui. Făceam pe micu arhonte, în necazul arnăuţilor şi spre uluiala robilor.

Boerul îmi asculta pălăvreala şi era îngăduitor.

— Ia spune-mi, Irimio: Cosma n'are frică de potera mea?

— El îşi bate joc de potera ta.

— Dar tot o să-l prindem noi odată, şi atunci grozavul Cosma va avea să aleagă între ştreang şi slujba mea.

— Nu te va sluji; ştreangul îi va părea mai dulce.

— Ce gogoman! Şi de ce i-ar fi aşa de greu să slujească pe un domn ca mine? L'aş privi ca pe un om liber, numai ca să am pe Cosma la curtea mea.

— Arhonte, oamenii liberi n'au domni, şi domnii nu pot să aibă oameni liberi la curţile lor: e ca şi cum ai voi să vâri un pepene într'o sticlă.

— Ei bine, dacă e aşa, am să-l spânzur!.

— Când l'oi prinde...

Sub căldura soarelui, aburi se ridicară de pe pământul umed. In faţa porţii apărură doi oameni. Erau doi din acei călugări călători de la Ierusalim ori de la Sfântu-Munte, foarte numeroşi în ţară, cari cerşesc pentru mânăstirile lor. Inalţi şi voinici ca arnăuţii, ei purtau plete şi bărbi lungi şi roşcate, aveau feţele arămii, sutanele în

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

zdrenţe, cisme pline de noroi, şi erau încărcaţi cu dăsage. Unul ţinea la subsoară cutia de tinichea, pecetluită şi încuiată cu lacăt, în care se pun banii; celalt, cel mai voinic, purta condica în care se înscriu obolurile şi numele celor cu inimă creştinească. Acesta din urmă strigă pe greceşte, cu glas puternic, de îndată ce zări pe arhonte în pridvor,—şi graiul lui făcu pe Floricica să îngălbenească, iar eu, recunoscui pe Cosma şi pe Ilie:

— Fericit fie, mult renumitul prin mărinimia lui arhonte Samurakis! Fericită fie nobila lui soţie, cea mai virtuoasă femee de pe pământul românesc! Ca nişte smeriţi slujitori ai Domnului, cum sântem, — petrecându-ne toată viaţa în postiri şi în rugăciuni pentru slava lui Dumnezeu şi odihna sufletelor,—venim cu frunţi plecate să cerem marelui arhonte îngăduinţa de-a ne lăsa să-i sărutăm poala halatului, ştiind că niciodată om n'a bătut la uşa lui fără să iasă încărcat de daruri!

Străjerii, obişnuiţi cu asemenea musafiri, rămaseră nepăsători şi priviră statura uriaşă a vorbitorului. Arhontele se ridică, zâmbitor şi măgulit:

— Fiţi bineveniţi, cucernici călugări! Şi apropiaţi-vă!...

Cu o prefăcătorie de care nu i-aş fi crezut în stare, Cosma şi Ilie se aruncară la picioarele arhontelui. Ii privii de aproape: erau de nere-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cunoscut. Făcându-mi cu ochiul şi mişcând din mustaţă, Cosma adăogă:

— Cer cu umilinţă iertare iubitului Domniilor-Voastre fiu, de-a fi uitat să-l heretisesc: fericit fie şi dânsul şi să-i dea Domnul înţelepciunea tatălui, zile lungi şi moştenitori cari să ducă în vecii-vecilor numele de Samurakis!

— Vă mulţumesc, bravii mei, pentru bunele voastre urări. Fiţi, timp de trei zile, cinstiţii mei oaspeţi, găzduiţi şi slujiţi cu bunăvoinţă. — Pentru care mânăstire strângeţi bani?

—Pentru mânăstirea Sfântu-Gherasim, de la Sfântu-Munte, — răspunse Cosma, mâncând din ochi pe Floricica, ce'şi întorcea privirea ca de la soare.

— Ciudat!. făcu arhontele. — N'am mai văzut călugări ca voi; n'ai zice că vă petreceţi zilele în postiri şi rugăciuni, ci mai curând s'ar crede că înghiţiţi boi întregi şi beţi răuri de vin!.

— Sfântul Duh, de care suntem purtători, e cea mai bună hrană a noastră, arhonte!

— Minune adevărată! Nu ştiam că Sfântul Duh e aşa de hrănitor. La ce slujesc banii, atunci?

— O, arhonte! sbieră Cosma: cu banii noi durăm biserici Domnului şi le întreţinem, cumpărăm untdelemn pentru candeli, lumănări, tămâie, precum şi veşminte în aur pentru mucenicii credinţei creştine, — atâtea lucruri sfinte, trebuincioase odihnei sufletului nostru!

— Ei bine pentru odihna sufletului nostru, vă dăruesc patru galbeni împărăteşti.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Arhontele vârâ banii în gaura cutiei pe care o ţinea Ilie ; apoi, luând condica, îşi iscăli numele.

— Ia te uită ! făcu el, citind iscăliturile celorlalţi donatori ; aţi fost la cârc-serdarul Mavromihalis, la arhontele Cuţarida... şi ei nu v'au dat de cât câte zece zloţi de argint ? Ce sgârcenie !

— Adevăr grăeşti, darnice arhonte ! Fiecare îşi cumpără în cer locul ce-l crede de cuviinţă.

— Al lor n'are să fie prea cuviincios!

— Amin! Singur strălucitul nume al Domniilor-Voastre va fi săpat cu litere de aur pe marmura din altarul mânăstirei, unde se află icoana Sfântului Gherasim împodobită cu veşminte de aur curat cântărind treizeci de chilograme. Şi ca să vă dau o dovadă de recunoştinţa noastră, voi rosti un *Chiriacodromion* *).

Retrăgându-se de trei paşi, — cu pieptul scos afară, barbă şi sutană 'n vânt, jăratec în ochi, — Cosma tună :

— O singură dată trăeşte omul pe pământ! Şi pământul e al nostru. Pentru noi l'a făcut Domnul! Pentru noi rodul arborelui şi umbra lui. Pentru noi, raza soarelui, zeama strugurelui, şi carnea berbecului. Pentru noi, crângul cu pini şi mândrele lui ciobăncuţe cu sânii împietriţi de vânturi, cu ochii cutezători şi cu dorinţele nemăsurate. Pentru noi, tot ce se înfăţişază vederei,

*) Chiriacodromion : cazanie de Duminică.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

şi din toate trebue să gustăm: Domnul a voit'o şi omul are nevoe. — Dar nenorocire ăluia care şi-o însuşi mai mult de cât poate să muşte cu cele două rânduri de dinţi ale sale! Semenii săi vor fi lipsiţi de partea ce li se cuvine şi Domnul se va mânia. Atunci El va trimite ciuma în palatele cu ziduri de cleştar; va slobozi pe întemniţaţii din fortăreţe, cari vor pârjoli oraşele strălucitoare, şi va face în miez de noapte, să răsară bandiţii codrilor în odăile de culcare ale boerilor păziţi de slugi armate până'n dinţi!

— Opreşte! strigă arhontele ridicându-se; nu-mi place cazania asta!.

Şi întorcându-se către mine:

— Du-te Irimio şi condu pe călugării ăştia la cazarmă. Să rostească, mai bine, o blagoslovenie deasupra armelor mele, pentru ca să iasă totdeauna învingătoare în lupta cu bandiţii!

Coborâi scările, urmat de călugări cu dăsagii în spinare, Arnăuţii se însiruiră după noi. Şi de îndată ce ne aflarăm în cazarmă, slugărimea tăbărî pe ei cu întrebările:

— Aveţi lucruri sfinte de la Muntele Athos? Cruciuliţe? Mătănii? Lemn Sfânt?

— Avem de toate, zise Cosma, scotocind în dăsagi. Iată untdelemn care a ars în candelele Sfântului Gherasim, şi care vindecă ori ce boală numai cât ungi partea dureroasă. Iată mărgean găsit în maţele peştilor de mare: el face iubeaţă pe ori-ce femee care-l poarta în sân. Iată lemn

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901 1932

sfânt, tăiat din crucea pe care a fost restignit Mântuitorul: e cel mai bun talisman împotriva gloanţelor. In sfârşit am buruieni de leac, cruci de sidef şi de fildeş.

Cu banii în mână, arnăuţii dădură buzna la cumpărat. Şi Cosma le împărţi cu dărnicie fleacurile făcătoare de minuni.

Ospăţul din seara aceia, la cazarmă, fu de pomină. Bine primit de arhonte, Cosma ştiu să câştige încrederea gărzei cu vorba sa caldă, cu povestirile-i hazlii de la Sfântu-Munte, şi chiar cu glume dezvelite cari nu prea erau bisericeşti. Pentru întâia oară vedeam pe arnăuţi uitându-şi menirea lor ticăloasă şi devenind mai omenoşi: râdeau cu toţii de se prăpădeau

Bucatele veneau cu nemiluita. Vinul curgea gârlă. Când fu în toiul veseliei, Cosma se încruntă de-odată şi zise;

— Flăcăilor! Inainte de-a merge mai departe, datoria mea e să vă amintesc că stăpânul m'a însărcinat sa citesc o liturghie întru izbânda armelor voastre împotriva banditilor, Pentru asta va trebui să le scoateţi pe toate afară si să le îngrămădiţi sub ferestrele arhontelui; îndată ce va apare luna pe cer le voi rosti binecuvântarea. Haideţi să ne descotorosim de corvoada asta. Pe urmă vă voi da să gustaţi din mastica mea de Hîo.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Grecimea fu lovită de căpială:

— Mastică Hio? Aveţi mastică? O, Hio! O, *patrida* lui *Homiros*! o, mastică fără pereche! Ce chilipir pe gurile noastre!

In mai puţin timp de cât ar trebui pentru ca să fumezi o ţigare, flinte, pistoale şi iatagane fură puse clae peste grămadă sub ferestrele arhontelui. Atras de sgomot, stăpânul deschise şi întrebă:

— Ce e tărăboiul ăsta?

— Pregătim de blagoslovenie, arhonte, răspunse Cosma.

— Să vă ia dracii cu blagoslovenie cu tot! O să-mi smintiţi cremenele şi cocoşii armelor!...

— Nu-i nimic, arhonte! Odată blagoslovite, flintele vor lua foc chiar dacă le-aţi încărca cu rumeguş de ferestrău în loc de pulbere!

Năzbâtia asta făcu să râdă toată lumea.

Şi iată ce se petrecu apoi. Reintraţi în cazarmă, Cosma scoase din dăsagi două plosci de câte trei oca fiecare.

— Băeţi! Mastica asta e lacrimă de Hio, dar de-abia ne vine câte o înghiţitură de om, căci Dumnezeu n'a voit să facă râuri de mastică în insula Hio. Haideţi, aduceţi gamelele!

Şi în fiecare gamelă el drămui porţia cuvenită. Apoi, Cosma şi Ilie cu ploscile în mâini, arnăuţimea cu gamelele, strigară cu toţii:

— Pentru ortodoxie! Pentru sănătatea arhon-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

telui şi a gardei lui! Pentru izbânda armelor lor,—eviva!

— Eviva!...

Băură.

— Acuma ne ducem să dăm şi oamenilor de strajă sa guste din ce-a mai rămas în plosci, zise Cosma.

Ieşirăm. Afară, Cosma mă apucă de mână:

— Du-te şi adu două braţe de surcele, tot atâtea lemne, şi o tinichea cu untdelemn, — şi pune totul lângă grămada de arme!

— Dar...

— N'avea nici o grijă! S'a isprăvit. Nu mai avem de făcut de cât partea uşoară.

Noapte de gheenă, noapte ucigătoare în plină reînviere a firei... Şaptezeci de oameni, voinici să sfarme pietre în mâini, se prăvăleau în dreapta şi în stânga, ca nişte trunchiuri retezate. Pe cele două nesfârşite paturi de scânduri aşternute cu velinţi, cari se întindeau de-a lungul pereţilor căzărmii, precum şi pe duşumea, trupuri omeneşti menite să se bucure de viaţă se svârcoleau cu gurile încleştate şi pline de clăbuci, cu ochii ieşiţi afară din orbite, în mijlocul rămăşiţelor respingătoare de bucate şi al vărsăturiior. Urletele lor ar fi deşteptat morţii.. Plopii desfrunziţi şi umezi păreau să se cutremure de groază. In tinda palatului, doi greci fioroşi, singurii cari n'au voit să bea din mastica blestemată, zăceau în sângele lor, înjunghiaţi.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Cosma deşertă tinicheaua cu untdelemn peste vreascuri şi gâteje, şi dădu foc. Flăcările cuprinseră grămada de arme. Geamurile de la odaea stăpânului luciră. Şi pătrunserăm la arhonte.

El era în pat, alături de Floricica, care avea faţa albă ca varul. Văzându-ne drepţi ca nişte judecători, arhontele se crezu în prada unui vis urât, sări în sus, frecându-se la ochi, şi întrebă:

— Ce este? Cum a-ţi intrat aici? Şi de ce?

— Incă o minune a Sfântului Duh, arhonte: am venit să-ţi sfârşim cazania! răspunse Cosma, scoţând pistoalele.

— Tâlharii!...

— Ţi-am spus: *şi El va face, în miez de noapte, să răsară banditii codrilor în odaea de culcare a boerilor păziţi de slugi armate până'n dinţi—ţi-aminteşti*, arhonte?

— Hei! *Arvanitachia!* Ła arme!

— *... Şi atunci, zadarnic boerii vor striga în ajutor! Atunci vor afla că tot ce vine prin puterea altora, se duce odată cu puterea altora!*

— Cine eşti tu, călugăr blestemat? Banditul s'a făcut popă!

— Nu, arhonte! Popa a fost totdeauna bandit.

. . . . . .

Pe drumurile lăturalnice care tae de-a curmezişul spre şoseaua naţională a Călăraşilor, şi în noaptea aceia neagră ca păcura, caii noştri înaintau cu greu unul după altul. In frunte, Cosma spunea Floricichii, care călărea lângă el:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— ... Sânii tăi se vor învârtoşa, biciuiţi de toate vânturile pământului..

Trupul tău se va scălda în puhoaie, se va sbicila soare, şi florile câmpiilor îl vor îmbiba cu mirodeniile lor... Şi vei fi iubită de Cosma...

Apoi, oprindu-se din mers, privi spre acareturile arhontelui Samurakis, învăluite de flăcări, şi murmură cu cruzime:

— Un cuib de năpârci mai puţin...

* * *

Timp de-o săptămână întreagă coborârăm spre miază-zi, ferindu-ne de drumurile mari. Copitele cailor se înămoleau în pământul desfundat al ţarinelor. Ploi mărunte ne sileau uneori să stăm, cu ceasurile, pitulaţi sub cele două corturi ale noastre. Atunci deveneam ursuji. Dar soarele revenea: vânturile călduţe ale lui April ne umflau ghebele; şi iată-ne din nou voioşi.

Prefăcut în cioban, Ilie se ducea prin sate să cumpere vin şi pâine. Vânam iepuri. Noaptea, ascunşi prin crânguri ori prin stufişul bălţilor, făceam de strajă pe rând şi vedeam de focurile cari ardeau dinaintea corturilor.

In tot lungul călătoriei, Cosma nu-mi puse o singură întrebare asupra traiului meu la curtea arhontelui. El se ţinea numai de Floricica lui. Fusei jignit de purtarea asta. Intr'o seară în timpul unui popas în bălţi, întrebai pe Ilie:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Făcutu'şi-a cel puţin sânge rău, în ăşti doi ani, gândindu-se la soarta mea?

— Nu prea.

— Atunci n'are inimă!

— Ba da.. Dar mărinimia lui, e ca a vinului: ea nu încălzeşte de cât pe cei de faţă. Incălzeşte şi îngheaţă: sunt cele două feţe ale lui Cosma.

Ilie părea sugrumat. De-abia îi auzeam glasul. Mai puţin stingherit de cât al fratelui său, glasul lui Cosma se auzea din cortul lui:

— ...O, Floricica, tu ai să fii cea mai iubită!...

Ilie zâmbi cu amărăciune. Ochii sai luciră în întuneric, oglindindu-se în flăcările focului care ardea la picioarele noastre.

— Irimio! făcu el, ca într'un gemăt, apucându-mi o mână şi vârându-şi barba în pieptul meu: — Irimio!, Cosma e un diavol! L'auzi tu ce spune femeii? Ei bine, nenumărate sunt femeile cărora l'am auzit spunându-le aceleaş vorbe. Şi, sfinte Dumnezeule, să mor dacă vre-odată a fost drept cu ele! Da, cu toate a fost drăgăstos şi gingaş ca un turturel; darnic ca ploaia care adapă ţarina arsă de soare. Şi cu toate a fost nemilostiv ca un cotoiu; iar în faţa lăcrămilor lor, nepăsător ca moartea.

„Ascultă, Irimio, povestea pe care am să ţi-o istorisesc. Vei înţelege mai bine:

„Cam la un an după ciocnirea cu potera când fuseşi prins, ne-am dus departe în Moldova să răzbunăm pe locuitorii unui ţinut îngrozit de un

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

gospodar hain. Aşa cum făcea de obiceiu, Cosma se despărţi de tovarăşii noştri, şi numai noi doi, prefăcuţi în marchitani ceaprazari, pătrunserăm într'o seară în conacul despotului. Garda lui se dusese să îngroaşe rândurile unei potere trimise să dea goană unui haiduc viteaz care semăna moartea printre gâzii ţărei moldoveneşti. Răvaşul asupriţilor glăsuia: *Veţi găsi la curte vre-o douăzeci de slugi fricoase, pe cari vă vom ajuta să le legaţi fedeleş.* Ceia-ce şi găsirăm; cât de-a le lega, fu mai gata să se'ntâmple dimpotrivă, căci de cum lăsarăm jos samarele, o fată de cojan cu inima în palmă şi cu ochi vrăjitori veni să dea foc patimei lui Cosma şi să ne încurce ţele. Ducându-ne la o căpiţă de fân unde aveam să petrecem noaptea, ea zise lui Cosma:

— *Marchidane ceaprazar,*
Cu iataganu 'n pazar...

..să nu'mi omori stăpânul, că mi-a făcut mult bine!

„Cosma strigă:

— Spune-mi, fetişcană venită pe lume odată cu cireşile coapte, când poiana ne îmbie la tolăneală şi când păsărelele se prăsesc, — spune-mi ce bine ţi-a făcut păgânul, şi-oi uita numărul nelegiuiriior lui şi menirea mea răzbunătoare din noaptea asta!

Da, Cosmo, să uiţi tot; căci stăpânul meu m'a

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

scăpat din ghiarele unui hultan şi m'a îngăduit la curtea lui fără să mă atingă cu un deget: „Vei trăi aci în voia ta şi vei îndrăgi pe cine ţi-o plăcea", mi-a zis el. Hulturul e logofătul lui; şi cum astă-seară e lună noua, mâine în zori va veni pe drumul ce-l vezi în faţă, ca să aducă stăpânului său dijmă şi plecăciune. El călăreşte totdeauna singur. Du-te ieşi-i în cale; şi sburătura pe care o meniseşi stăpânului trimete-o în rărunchii slugii! Şi ia-i aurul.. Şi cumpără cu el boi ţăranilor sărăciţi... Apoi, mă fac roaba ta.

„In noaptea aceia, bând ţutun şi cătând la stele, zisei lui Cosma:

— Ai să faci, Cosmo, aşa cum te povăţueşte diavoliţa?

— Am să fac, Ilie, aşa cum mă povăţueşte, căci mi-e dragă diavoliţa şi o vreau.

— Ai să urmezi deci nevrednicia...

— Am să urmez chiar şi pe dracu...

— Şi ai să-ţi pui viaţa în joc ca să loveşti răul la picioare, în loc să-l loveşti la cap... Cosmo, tu eşti voinic, dar n'ai dreptate!..

— Ilie, tu ai totdeauna dreptate, dar dreptatea ta mă plictiseşte: scoală-te în picioare!

— Mă sculai; Cosma îmi sări în cârcă; şi mă învârtii în jurul căpiţei până ce perdui răsuflarea şi mă prăvălii. Atunci ne reluarăm locurile.

— Grăeşte-ţi acuma dreptatea ta, Ilie.

„Zisei aşa, — în vreme ce Cosma, tot ascultându-mă, se izbea năprasnic cu pumnii în piept:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Cosmo... Nu poţi fi viteaz numai pe jumătate... Tu treci drept un viteaz... Oamenii te sfinţesc... Dar tu nu eşti viteaz şi nu sfinţeşti nimic... Ori sfinţeşti prea multe locuri de-odată. — Iată un ţinut care va spune mâine, după plecarea noastră: *Cosma a venit să omoare balaurul ţinutului nostru şi n'a omorât de cât un şarpe. Să fie oare din pricină că şarpele a voit să mănânce un viermuşor, şi că viermuşorul plăcea lui Cosma?* — Aşa va spune ţinutul... Şi va fi drept... Şi tu vei fi nedrept... Şi un viteaz nu trebue nici odată să fie nedrept.

„A doua zi în zori ne aflam ascunşi în dosul unor dracili de pe marginea drumului pe unde avea să treacă şarpele. Viermuşorul era cu noi. Cosma o alinta de zor şi îşi clefetea balele poftei, căci, vai, viermuşorul ăsta era rupt din soare, era scânteia de jeratic muieresc care dă foc pulberei bărbăteşti.

— Te visez, Cosmo, din pruncie!

— Şi eu te caut, flacără, de când lumea!

— Dar ai să ucizi pe omul ce ţi-l voi arăta acuşica!

— Am să-l ucid, da; căci îmi ard urechile şi'mi svâcnesc tâmplele... Şi câtă vreme vei face să-mi ardă urechile şi să-mi svâcnească tâmplele, voi ucide, vinovat şi nevinovat, tot ce-i pofti!

— Ce viteaz eşti, Cosmo!

— Viteaz, fetică, viteaz până la poalele tale!

„Şi iată că un om trece călare, mergând la

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901 1932

pas. La oblânc, o traistă; iar el, în jiletcă şi cu capul gol, fluieră voios, voioşie de om mândru şi ţeapăn. De-odată, tresare, se opreşte, întoarce capul în toate părţile şi duce mâna la pistoale: auzise o sforăială a cailor noştri ascunşi în crângul vecin. Dar neliniştea lui e de scurtă durată, căci fetica închide ochii şi îşi acoperă faţa cu şorţul, pe când Cosma ia pe călăreţ la ochiu şi îl fulgeră de la doi paşi.

„Omul se prăbuşeşte, calul o ia la goană... Pe drumul poleit de răsăritul soarelui, dobitocul aleargă înspăimântat, târând cu el trupul stăpânului său al cărui picior e prins în scară, în vreme ce capul, sfărmat, mătură ţărâna.

„Cosma se înfăţişează diavoliţei:

— Eşti mulţumită, codanco? Ce mai vrei? Vrei să-mi ucid fratele? Vrei să-mi ucid calul care mă aşteaptă nerăbdător? Spune-mi ce vrei?

— Te vreau pe tine, Cosmo...

— Mă vei avea, veşnicie! Mă vei avea, câtă vreme urechile îmi vor arde şi tâmplele îmi vor svâcni!

Un ţăran bătrân ne aduse caii. Cosma îi dădu patru pungi cu galbeni:

— Asta-i tot, Cosmo?

— Deocamdată, tot, prietene!

— Crezi că ţi-ai făcut toată datoria?

— N'am nici o datorie: mărinimoşii nu datoresc nimic şi nimănui.

Incălecarăm... Cosma călărea în frunte, pur-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1981-1932

tând pe grumajii calului veşnicia lui de-o zi. La vre-o douăzeci de paşi în urmă, veneam şi eu, tăcut, gândindu-mă la pustiul omenesc.

. . . . . .

„Pe drumuri de pădure, pietroase şi neumblate,—când ramurile scuturau mari picături de ploaie peste capetele noastre, — precum şi de-a lungul nesfârşitei câmpii, când dobitoacele spintecau aerul, — coboram neîncetat spre vărsătura Siretului.

„Intr'o seară tăbărârăm la marginea unui codru, bunget fioros pe care nu trebuia să-l înfruntăm noaptea. La poalele lui, hăt în urma noastră, neţărmurit şes ţelinos, în care Dumnezeu sădise cele mai gingaşe floricele de dragul fluturaşilor săi recunoscători. Şi pe când ne odihneam trupurile ostenite, iată că luna plină se înalţă pe bolta cerească, umple codrul de taine, câmpia de greeri, şi sufletul lui Cosma de nelegiuire.

„Da, în seara aceia, Cosma fu nelegiuit cu mine, crud ca un duşman, căci îmi ceru să cânt din fluer pentru diavoliţa lui, când ştia bine că nu cântam decât pentru Dumnezeul meu şi pentru libertatea noastră.

„Ea zisese:

— Dacă un bucium ar răsuna în ceasul ăsta, cerurile s'ar deschide şi îngerii Domnului s'ar coborî să cânte slavă!

„Cosma tresări şi îmi înfăţişă obrazu-i luminat

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

de lună: era un obraz roşu şi buhăit, ca şi cum ar fi suflat multă vreme în foc. Înţelesei apriga-i rugă, dar lăsai ochii în jos şi tăcui, căci îmi fierbea sângele.

— Cântă, Ilie!

— Pentru cine să cânt?

— Cântă pentru veşnicie!

— E cam scurtă veşnicia ta, Cosmo...

— Scurtă, Ilie, dar iute ca fulgerul care pârjoleşte pământul.

„Scosei buciumul dela cingătoare; îi umezii găurile; cântai... Şi de îndată ce întâiele sunete înfiorară întunericul nopţii, cerul se deschise, îngerii cântară slavă, — căci glasul diavoliţei izbucni ca un zăngănit de arămuri mai dulos de cât glasul privighetorii. Părul mi-se sbârli sub căciulă; degetele-mi alergară drăceşte de-a lungul buciumului; iar biata mea minte crezu cu tot dinadinsul că iadul trebue să fie mai dumnezeesc de cât raiul, şi că un diavol ce cântă e mai cucernic de cât un înger ce se roagă.

Sânt crăiasa din poves'e,
Sânt cu dat nu cu luat
Dumnezeu despot nu ieste
Sufletu'mi nu-i cu păcat...

„Astfel cântă diavoliţa... Şi viersul ei înăbuşi freamătul codrului şi ţârâitul greerilor. Atunci îmi uitai legea, trădai pe Domnul meu, şi cântai

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cu turbare. Cântai până când şiroaie de năduşeală sărată veniră să-mi ardă ochii. Apoi, când încetai din cânt şi-mi ştersei faţa asudată, văzui că nu mai era nici urmă de Cosma, nici urmă de diavoliţă, şi că mă aflam singur, învăluit în noapte şi în tăcere, — singur, cum sântem toţi pe pământ.

. . . . . .

„Ne urmarăm calea pe neîndurată vreme ploioasă. Oameni şi dobitoace, eram înmuiaţi ca nişte şobolani ieşiţi din apă. Ca să'şi ocrotească odorul, Cosma se lăsă în jiletcă şi aruncă pe dânsa toate veşmintele sale. Noaptea o petreceam prin peşteri. Atunci Cosma era de-o sârguinţă fără margini. Alerga după uscături, aprindea focuri straşnice, fierbea ceaiuri de izmă cu miere sălbatecă, usca straiele ude leoarcă, şi gol până la brâu, se punea să frece armele şi să le încarce cu fultuială proaspătă.

„In sfârşit, ajunserăm la ţintă, vărsătura Siretului, locul blestemat unde, cu un an în urmă, a trebuit să ne răfuim cu potera din nelegiuirea podarului. Acum venise ceasul ca nemernicul să ne plătească pâra-i.

„Socoteala lui fu regulată la iuţeală, dar lucrurile se încurcară, datorită iţelor încâlcite ale soartei, şi nenorocirea fu îndoită.

„Pitulaţi câte-şi trei într'o groapă din preajma podului umblător, Cosma pândea, cu arma gata, ivirea trădătorului, pe când caii păşteau într'un

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvenia.ro/mdrr1901-1932

frunziş vecin. Femeia, — a cărei stea pătimaşă avea să apună în ziua aceia, — întrebă:

— Ce facem aici, Cosmo?

— Ai să vezi numai de cât: am o datorie de plătit.

— Ai obiceiu să-ţi plăteşti datoriile?

— Uneori, da...

„Podarul apăru, cu mâinile în buzunare, se cârmi într'o parte, se cârmi într'alta, apoi veni drept spre puşca lui Cosma ca să se îndeplinească ce-i era scris în frunte. Dar în clipa însăşi când Cosma îl luă la ochiu, femeia îngălbeni, îi apucă braţul şi strigă:

— Nu trage! E frate-meu!

„Vânăt de mânie, Cosma o răsturnă cu patul armei:

— Frate-tău? O fi! Dar duşmanul meu!..

„Şi trăsni pe podar, care prinsese de veste prea târziu. Soră-sa îi alergă în ajutor, când el nu mai avea nici o nevoe, se aruncă pe trupul lui şi boci. La apropierea noastră, se sculă, dreaptă, în faţa lui Cosma:

— Mi-ai ucis frăţioru!

— Am ucis un spion! Şi ce credeai tu? Că n'am să mai ucid de cât logofeţi?

— El m'a scăpat din ghiarele logofătului.. Mi-a făcut cel mai mare bine!

— Şi mie, el mi-a făcut cel mai mare rău: m'a dat pe mâna poterei!

„Nenorocita îngenunchiă lângă fratele neînsu-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901_1932

fleţit şi se rugă. Ne duserăm să ne luăm caii. Când furăm înapoi, Cosma depuse lângă ea o pungă cu galbeni şi zise, veşniciei lui de-o săptămână:

— După ce vei sfârşi de rugat, îngroapă-ţi fratele; apoi du-te şi îngroapă-te tu însuţi într'o chilie, şi acolo, continuă a ruga pe Dumnezeu, care-ţi va face pe plac fără trudă şi fără pagubă căci el are fraţi ca al tău şi nu se teme de spioni.

„Puţin în urmă, pe când ne depărtam în goana cailor, Cosma îmi zicea cu încredinţare:

— Femeia e făcută să întoarcă soarta omului pe dos!..

* * *

Ilie tăcu. Faţa lui, slab luminată de vălvătaia în descreştere, mărturisea o uimire copilărească:

— Cugetă, Irimio, la toate întortocherile astea ale vieţei.., îmi zise el, drept încheiere.

Şi înfăşurându-se în ghebă, se trânti pe un maldăr de papură.

Rămăsei singur sub cortul pe care un vânt uşor îl făcea să plescăiască întocmai ca valurile. Nu'mi era somn. Mintea mi-se ducea la toate câte trăisem, pe când auzul se trudea să prindă vre-o vorbă în cortul vecin, dar n'auzii de cât foşnetul pustietăţii.

Turburat, ieşii să fac câţi-va paşi pe-afară, şi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

atunci mi-se păru că timpul se oprise din mers.

Vrajă... Pace veşnică... Impărăţia stufului şi a papurei; a murelor; a pusderiei de broaşte pitite pe foi de nufăr; a nagâţelor dormitând cu un ochiu deschis; împărăţia senină a ţânţarilor, neturburată în clipa aceia de către om, gusta din fericirea noptatică a dăinuirii. Auzii un peşte sbătându-se la suprafaţa apei. Un cocor clămpăni prelung din plisc, pe când un uliu sfâşia întunericul cu puternica-i batere din aripi. Şi sub dulcea adiere a unui vânt uşor, nenumăratele spice flocoase ale pipirigului semeţ se plecau într'o parte şi într'alta mulţumind Domnului în tăcere.

Judecata îmi amorţi... Devenii una cu pustiul...

. . . . . .

O mână grea ca plumbul mi-se puse pe umăr şi mă făcu să mă cutremur: Cosma era dinaînte-mi, grozavă namilă neagră. Bogata-i chică se odihnea în neorânduială pe grumaji. Mustăţile şi barba, încâlcite, obrazul păros, precum şi sprincenele-i stufoase, îi acopereau aproape toată faţa. Nu-i vedeam de cât nasul cărnos şi doi ochi mari, cari îmi părură buni şi mulţumitori. El îmi zise, cu un grai adânc şi mlădios:

— Bună vremea, Irimio, flăcăule slobod!.. Veghezi, veghezi la fericirea lui Cosma, ceia-ce e bine; dar ceasul odihnei tale a sunat... Hai, du-te! Cosma te înlocueşte.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Te înşeli, Cosmo: nu veghez la fericirea ta, ci trăesc cu balta.

El făcu un pas înapoi:

— Asta-i şi mai bine: întâi *tu*, şi apoi *eu*; e scris în lege!... — Dar, ia spune-mi: nu cumva îmi porţi v'o pică?

— Da, îţi cam port.

Cosma căscă şi se întinse. Sub larga desfăşurare a braţelor sale, pământul păru să se micşoreze.

— Când ai ciudă pe o fiinţă dragă, cel mai bun lucru ca să te descotoroseşti de mica duşmănie şi să treci repede la dragoste, e să-i tragi pe loc o bătae, căci mânia care roade cu încetul e mai dăunătoare de cât lovitura de pumn dată cu iubire. — Iată un piept plin de-atâta voioşie că nici cu ciocanul nu l'ai sfârma: izbeşte, Irimio!

Îi pălii una. din toate puterile. Cosma nu crâcni.

— Loveşte tare!

Lovii, roşu de mânie.

— Şi mai!

Ridicai pumnul... Dar, faţa asta bucuroasă pieptul ăsta de urs... Şi mai ales braţele astea întinse ca nişte aripi, gata să-mi cuprindă trupul... Nu!

Mă svârlii la pieptul lui şi'mi ascunsei obrazul în blana-i de peri cari miroseau a sudoare băr-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

bătească. Cosma mă strânse cu drag şi'mi dezmierdă capul:

— Ce-ai tu, Irimio? Ce ţi-am făcut?

— Eşti prea fericit, Cosmo, şi fericirea ta mă lasă prea singur.

El nu răspunse numai de cât. Simţii braţele alunecându-i de-a lungul corpului. pe când îi ascultam inima bătând ca nişte ciocane. Apoi, aşezându-se turceşte, mă pofti lângă el, îşi aprinse luleaua şi-mi spuse cam următoarele:

— Fericirea lui Cosma, dragul meu, nu poate să lase pe ceilalţi de cât singuri şi deşerţi. Ea e ca vijelia care ciopărţeşte arborii îmbobociţi; spulberă florile pline de gingăşie; împotmoleşte scurgerea lină a râului voios de albia lui înfiorată de şoapte; omoară dobitoacele... Inghite totul... Tot ce e viu. Apoi se duce să-şi frângă gâtul unde-va, fie că se lasă prinsă de stânci, fie că se scufundă într'un pântec de pământ plin cu apă şi cu ceruri nesfârşite. Dar, în acelaş timp, vijelia e mărinimoasă, căci după trecerea ei viaţa renaşte cu mai multă putere.

„Eu sânt ca ea. Poate, ceva mai nedrept, ceva mai nevrednic.

„Află că numai simţirile de rând pot fi împărtăşite şi trăite laolaltă. De îndată ce omul e prea fericit, el rămâne singur; şi tot singur rămâne când e prea nefericit. 'I-aşa: în groapa mică oricine poate să sară cu tine, dar nimeni nu te urmează în prăpastie.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

„Fericirea întreagă e şi ea un fel de prăpastie: nu visai tu oare, adineauri, cu atât avânt în cât ai uitat de primejdie şi te-ai lăsat prins de mine pa nesimţite? Care dintre tovarăşii noştri de libertate te-ar fi urmat până acolo? Cine m'a urmat pe mine în capcana arhontelui Samurakis când, dăună-zi, îmi veni poftă să te scap pe loc? Ilie! Ilie m'a urmat. Dar Ilie e îngerul meu păzitor, pe care nu-l ascult nici odată. El mă urmează totdeauna şi împotriva lui însuşi. Asta. trebue să fie din pricină că tatăl nostru ţapul şi-a pus în cap, când ne-a zămislit, să nu aibă în haremul lui de cât ploduri de-ale nebuniei, de-ale tuturor nebuniilor, şi astfel avu: pe mine, Cosma, sau nebunia amoroasă; pe Ilie, sau nebunia cu minte; pe sora noastră, o Chiră, sau nebunia gătelii; şi, în sfârşit, pe fratele nostru mezinul, care fu nebun sadea şi se spânzură, neştiind poate ce să facă cu viaţa. De altfel, e cu putinţă să mă'nşel, căci bietului băiat îi plăcea aşa de nebuneşte cozonacul cu nuci în cât urla de poftă de câte ori îl vedea ieşind din cuptor, şi se poate să se fi spânzurat cu gura plină de cozonac

„Trebue să ştii să mori pentru nebunia ta. Dar să nu te amesteci niciodată în nebunia altuia.

Zicând acestea, Cosma ţinti o căutătură de nebun asupra cortului său: luna plină de miez de noapte se ridicase de trei suliţi şi înfăţişa

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

taleru-i de jeratic posomorât Floricichii, care sta dreaptă în uşa cortului, cu braţele încrucişate la piept, şi privea, nemişcată. Pe umerii ei înfăşuraţi într'un halat de mătase albă, părui-i despletit curgea ca nişte valuri de păcură..

Dinaintea acestei frumoase vedenii, Cosma îngenuchiă cu faţa la pământ, cu mâinile înainte, ca un musulman în timp de rugăciune, şi stătu aşa îndelung. Apoi se ridică cu împovărare şi întinse spre cer braţele-i goale şi muşchiuloase cari ar fi putut fi luate drept nişte pulpe. Atunci Floricica îmi păru mai puţin impunătoare, iar Ilie, care tocmai ieşea din cort căscând, un biet om într'o biată ghebă.

Il priveam câte-şi trei, şi cred că şi ceilalţi gândeau ca mine, anume că Cosma ar fi putut să ne stâlcească numai trântindu-se peste noi ; dar nu ne temeam de dânsul.

El se duse s'o ia pe Floricica de mijloc. Ea se lăsă purtată ca un fulg. Pantofiorii ei de-abia atingeau covorul moale de păpuriş uscat. Şi împreună făcură câţi-va paşi într'o singură măsură. Totuşi, văzând pe şubreda castelană alături de sălbatecul contrabandist, ai fi zis o zână ademenită de un zmeu.

In clipa aceia, apăsându-şi pieptul cu palmele şi întorcându-se cu faţa spre lună, Cosma îşi strigă culmea fericirii lui ; el grăi cu un glas de clopot care făcu pe cai să ciulească urechile :

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— De ce inima asta vrea să-şi rupă băierile? Dece coşul îi pare strimt? Dece sângele o înăbuşă?

Luând mâna dragei lui, el îşi mărturisi teama:

— Floricico! Tu eşti prăpastia care înghite dorinţa omului! Ştii tu cel puţin ce e statornicia?

„Vom porni numai decât pe lumină de lună, şi mâine în zori ne vom afla în lagărul nostru. Treizeci de voinici ne aşteaptă acolo, nerăbdători! Toţi sânt oameni scoşi de sub scutul legilor şi cari nu se tem de moarte. Drept orice lege, ei nu cunosc decât una: să'şi îndeplinească dorinţele, cel mai înalt scop al vieţii! Ori-ce lege care se împotriveşte acestui scop, ei o înfruntă cu preţul vieţii însăşi. Iată dece eu îi numesc viteji. Ei par şi mai viteji în ochii femeei, cu privirile lor de tauri întărâtaţi ce farmecă, cu mustăţile lor răsucite cari împung de departe, cu bărbile lor unduioase cari dezmiardă puful, cu iţarii întinşi pe coapsă şi acea blestemată pungă cu sămânţă nepotolită.

Şi Cosma ceru ce nu se poate:

— Floricică, floare mică,
Tot voinicul te ridică...

...dar tu să nu te laşi ridicată!... Nu sânt stăpânul acelor oameni, sânt Dumnezeul lor; dar dinaintea femeei nici un Dumnezeu nu poate să

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

stea în picioare! Şi eu, vreau să rămân Cosma, vreau să mor Cosma. Jură-mi, Floricico, jură-mi credinţă!

Floricica izbucni într'un râs de aprigă biruinţă, asemănător zornăitului de clopoţei când trec sănii iarna; acestui râset, luna îi răspunse gătindu-şi chipul cu un văl de-argint care înveseli cuprinsul bălţilor.

— *Cosma, Cosma, cu braţ tare,*
Ce lupţi pe nouă hotare...

...tu ceri tunetului să bubuie într'o căldare? Tu ceri stejarului să crească sub-pat? Tu ceri ţarinei să se împotrivească plugului care o spintecă? să respingă sămânţa care o face să rodească? Ha!... ha!... ha!...

Intinzând braţele cu mâneci largi, întocmai ca o lebădă ce-şi ia sborul, Floricica alergă spre cort şi dispăru înăuntru, pe când Cosma, palid, cu mersul greoi, se duse drept la Ilie, şi-l întrebă, cu voce domoală:

— Ce zici tu, Ilie, de răspunsul ce-mi dădu femeia asta?

Ilie lungi gâtul şi faţa:

— Eu zic că femeia are dreptate; că răspunsul ei e drept şi meritat.

— Să te ia dracu cu dreptatea ta cu tot! Nu asta vreau să ştiu!

— Atunci, ce? făcu Ilie, liniştit.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Cosma se plecă spre urechia lui, de-abia stăpânindu-şi mânia:

— Nu crezi tu, Ilie, că femeia asta e ciobăncuţa din pădurea de pini, de-acum şeaptesprezece ani?

— Se prea poate, Cosmo... Se poate să fie ea... Dar nu sânt încredinţat... Şi apoi, ce foloseşte s'o ştii? Dacă ea e ciobăncuţa din pădurea de pini, adu-ţi aminte de mândria ta din noaptea aceia. Şi dacă tu o găseşti mai bună astăzi, la o depărtare de şaptesprezece ani, decât atunci, asta înseamnă că femeia e la fel cu calul: cu cât goneşte mai mult, cu atât devine mai bună.

Cosma căzu pe gânduri, cu luleaua uitată în colţul gurei.

Şi când luna fu deasupra capetelor noastre, părăsisem acest din urmă popas, tăindu-ne drum prin desişul de stuf şi papură cu foile lipicioase cari ne umpleau de bale.

Nimeni nu vorbea.

* * *

Nimeni nu vorbea, Dumnezeii crivăţului!... Şi mare nevoe ar fi fost! Ce? să vorbim? Nu! Ci să urlăm, să batem, să snopim, să sfărmăm! Ne-ar fi trebuit în ceasurile acelea un cutremur de pământ care să deschidă crăpături grozave; ori o grindină ca oul de bibilică, să ne umple capetele

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

de cucuie; ori o bătălie nepotrivită cu potera, care să ne pună pe fugă, plini de răni; ori niște trăsnete; ori o ciumă; sau ori-ce altă năpaste care să împiedice tăcerea asta în a cărei vreme capul lui Cosma se pusese să-și zămislească pierzarea.

Eu nu bănuiam nimic, bine 'nțeles. Ilie, poate că știa ceva; deasemenea și Floricica. Dar o știurăm cu toții de-a binelea îndată ce întunericul se duse și zorile aruncară lințoiul lor alb pe fețele noastre și peste pământ.

Străbăteam atunci un câmp pustiu și înaintam într'un singur rând, la pasul cailor, urmând un drum întortochiat. Floricica, — ghemuită în brațele lui Cosma care o purta pe grumajii calului său,—dormita, sgribulită de răcoarea dimineței și legănată de cal; iar Cosma, cu privirea rătăcită, cu fața unsuroasă, și părând să numai știe nimic de lume, își iscodea comoara cu un ochiu încruntat. Ochiul acesta de fiară sângeroasă se oprea, când pe obrazul ei liniștit de fecioară, împodobit de-un frumos năsuc de cumetriță îndrăcită, când pe pântecele-i drăguț înfășurat în haina de mătase și unduiat de mișcările legănării.

Și iată că, fără veste, Cosma oprește calul și dă drumul prețioasei sarcini: Floricica se lasă îndoită ca un sul pe genuchii iubitului. Ochii-i surâd. Părul se răvarsă spre pământ. Umeri, sâni și coapse alcătuesc o satanică vrajă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Cosma privește toată această bogăție și strigă:

— Cum? Asta e o țarină care s'a lăsat arată de toate plugurile? rodnicită de toate semințele? Și eu, Cosma, care o vrea întreagă numai pentru mine singur, eu trebue să aud toate astea fără să mă duc, pe loc, să tai mâinele cari mi-au pângărit bunul?

Floricica înnodă mâinele sub cap și zise, cu un dispreț iertător:

— Da, Cosmo... Tu trebue să auzi toate astea și încă ceva, anume că: pe țarina înțelenită nimeni nu dă o parà, nici chiar tu.

Și dintr'o svârcolire a trupului ei de șerpoaică, sări la pământ. O urmarăm, eu și Ilie.

Cosma nu se mișcă, dar sângele i-se urca la cap: răspunsul Floricichii nimerise bine. Așa ceva nu putea fi îndurat de el fără o strivire a mâniei; și cum umerii femeei erau prea slabi ca să-l poată duce în cârcă, el se întoarse împotriva lui însuși. Inainte ca noi să ne fi putut da seama despre ce era vorba el alunecă de pe cal, se întinse cu fața în sus sub pântecele dobitocului și luându-i o copită de dinainte o așeză pe pieptul său, în aceiaș clipă, dădu o lovitură de picior în burta animalului care, neobișnuit cu asemenea încercări, necheză și sări peste trupul stăpânului său.

Ingroziți, alergarăm câte-și trei în ajutor. Cosma

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

avea un obraz de ceară şi vărsa sânge pe gură şi pe nas. Dar căutătura îi era bună, potolită. La ţipetele Floricichii, el voi să răspundă ceva: un val de sânge îl înnăbuşi; închise încet pleoapele şi leşină.

Îl crezurăm mort şi-l duserăm în câmp, unde văzurăm că răsufla. Floricica îi spălă faţa însângerată şi-l readuse la viaţă, apoi îi aşeză capul pe genunchii ei, îi înlătură părul lipit pe obraz, îl sărută cu gingăşie şi-i zise:

— Dragul meu... drag prieten... Fii bun! Nu fii nedrapt! Şi nu cere vieţii ceia-ce nu poate să ne dea.

Cosma mormăi cu glas hârâit:

— Îmi bat joc, de ce e drept... şi de ce e nedrept... şi de ce viaţa dă... şi de ce nu dă. Pieptul meu e toată viaţa. Ce vrea el, o vreau cu preţul vieţei. Şi acuma vreau să tai mâinele cari mi-au murdărit bunul... Şi le voi tăia!

La aceste din urmă cuvinte, faţa lui palidă se coloră din nou. Ea se înflăcără ca arama frecată sub ţâşnitura de raze roşiatice pe care soarele, răsărind în zare, i-o trimise în plin pe obraz. Cosma deschise larg ochii asupra sfertului de disc învăpăiat care se înălţa cu repeziciune drept dinaintea lui, în nesfârşitul depărtării. Atunci, cu o sforţare de om greu rănit, el îşi avântă pieptul înainte şi svârli astrului un mare scuipat de sânge, rostind, cu turbare, aceste cuvinte:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Na!.. Pentru ăla care te-a făcut, pe tine... și pe mine... și pământul... și...

Se opri, cu gura închisă, ca și cum ar fi tras cu urechia la ceva, dar sângele îl năpădi de-odată și-i umplu pieptul. El recăzu pe genunchii femeei, țlnând ochii mereu deschiși, niște ochi cari își răcneau toată ura lor împotriva vieței. Nimeni nu îndrăsni să-i vină în ajutor.

Ilie mă luă de mână și mă duse cu el pe câmpia țelinoasă.

* * *

— Mă'ndepărtezi ca să nu-l văd murind? întrebai pe Ilie, ceva mai încolo.

El urmărea cu ochii un stol de corbi.

— Nu cred că are să moară de răul ce și-a făcut acum; Cosma e un om cu șapte suflete. Dar cred că are să moară: mâine, peste-o săptămână, ori peste-o lună, căci are o doagă de prisos în hârca lui, și sminteala asta are să-l prăpădească... E o boală care nu iartă. Am să-ți spun ce e.

„In inima fie-cărui om doarme un vierme care începe să roadă năprasnic de îndată ce se trezește. La omul moale, viermele ăsta nu se deșteaptă nici odată, sau rare ori, și atunci e doar ca să caște și să adoarmă din nou: ăsta e omul care se împiedecă de zece ori pe zi de același pietroi, se supără, înjură, dar nu urnește piatra

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

din loc; sau, când îi scârţâie uşa, se mulţumeşte să spună: „blestemată uşă"! dar n'o unge ca să nu mai scârţâie. E omul pe care Dumnezeu l'a făcut, nu ştiu de ce, la sfârşitul săptămânei, când avea creerul obosit de-atâtea minunăţii înfăptuite până atunci.

„Dar Demonul, care nu făcuse de cât să trândăvească şi să sâcâie pe Creator toată săptămâna, se folosi de ziua de Duminică şi adăogă tivgei omeneşti o doagă a lui, doaga satanică, aceia care face pe om să turbeze de îndată ce un lucru nu-i e pe plac. Bine'nţeles, în timpul nopţii care trecuse, omul de rând avusese tot răgazul să populeze pământul cu proşti, şi iată de ce se văd aşa de puţini oameni cari îşi fac sânge rău.

„Totuşi, oamenii cu doaga de prisos se iviră destul de numeroşi pentru ca să răvăşească pământul şi să turbure pacea divină, atât de aprig încât sfântu Petre veni într'o zi să se plângă Creatorului:

— Doamne, zise el, ciobanul meu nu-i ca al tău: liniştit, cuminte, supus, băiat bun. Al meu e un năzdrăvan: dacă o oaie se rătăceşte, el pleacă cu toţi câinii în căutarea ei, lăsând turma pradă lupilor; dacă brânza e cam râncedă, el mi-o aruncă în nas; şi pentru un purice care-l pişcă noaptea, vântură toată casa şi mă împiedică să dorm. Doamne, tare's necăjit!

„Creatorul îşi luă toiagul şi plecă îndată cu sfetnicul său. La sosirea lor în păşune, ciobanul

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Prea Sfântului dormea cu gura căscată, se trezi şi făcu o plecăciune. Domnul îi dădu binecuvântarea sa. Ciobanul lui sfântu Petre sta pe o movilă şi cânta aşa de duios din caval că Dumnezeu însuşi trebui să-l asculte; apoi, îl bătu pe umăr:

— Ia spune-mi, prietene, de ce părăseşti turma şi alergi după o oaie care se rătăceşte?

— Fiindcă se rătăcesc tot dintre acelea cari îmi sânt dragi mie! răspunse ciobanul, fără să facă vre-o închinăciune, fapt care displăcu Domnului.

— Ascultă băete, tu eşti pus aici ca să slujeşti. A îndrăgi ori a duşmăni, astea nu-s treburi de slujitor!

„Celuilalt îi sări ţandăra:

— Şi cum adică? Nu-s eu om, înainte de toate?

„Văzându-l obraznic, Domnul îl copleşi cu un somn adânc, îi cercetă capul şi strigă:

— Bănuiam că Demonul şi-a vârât coada şi aci: tivga asta are o doagă de prisos!

„Şi i-o scoase. Ciobanul se trezi liniştit, cuminte, supus, băiat bun. Ceru iertare musafirilor că l'au găsit dormind, se închină până la pământ, nu se mai gândi la fluer şi nu mai avu dragoste, nici duşmănie de cât tocmai cât îi trebue unui slujitor.

„Doaga de prisos a lui Cosma, e toată viaţa lui. Dumnezeu să fiu şi încă nu i-aş scoate-o. Dar el va muri... Viermele lui, trezit de femeia

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

asta, va sfârşi prin a'l ucide. Şi dacă n'ar fi de cât să tăiem cele două mâini boereşti cari i-au pângărit bunul, pentru ca să-l scăpăm de la pierzare, bucuros l'aş ajuta.

Ilie păstră pentru sine urmarea gândirii.

Nu ştiam ce să mai cred... Ştiam numai că Cosma era scrintit rău şi că avea să moară. Fusei tare mâhnit.

Ne aflam prin pământurile cari se întind între Cernavodă şi Călăraşi, la o mică leghe depărtare de bungetul unde se aflau tăbărâţi vitejii noştri tovarăşi. Ei aşteptau cu nerăbdare pe căpeteniile lor plecate să mă scape de la robie. Ei nu ştiau dacă suntem vii sau morţi ; şi fără neaşteptata mânie a lui Cosma, care ne pironi pe câmpia asta deschisă, ar fi trebuit să ne aflăm de mult în lagărul prietinilor.

Acum, ce-aveam să devenim ? Ţinutul era primejdios : nu departe de noi trecea un drum mare, bătut de tot felul de lume, căci podul umblător de la Cernavodă era în apropiere.

Neliniştea mă sugrumă... Privii la Ilie : el cugeta. Fruntea lui, de obiceiu senină, era întunecată. Paşii săi, cu voinţă măsuraţi, păreau să cugete ei înşişi. Totul cugeta. Gheba-i lungă până la glezne îi dădea înfăţişarea aspră a unui călugăr cucernic. Şi în văzduhul mut, nici o pasăre... Ţeliniş tăcut ca nişte morminte... Doar câţi-va

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

scăeți, cari își legănau trist capetele, și ici-colo câte-o movilă nisipoasă care veghea de când lumea peste câmpie, mai îmblânzeau uscăciunea acestui pustiu.

Ilie îndreptă sumbru-i umblet către una din aceste movile, pe care ne urcarăm. Acolo, cu ochii țintă spre Cosma și Floricica, ce de-abia se zăreau stând unde îi lăsasem, el scoase flinta de sub ghebă și zise:

— Vom vedea noi acuș cât e de bolnav Cosma.

Și pe loc slobozi arma. Numai de cât Cosma fu în picioare, cu fața spre noi, cu amândouă mâinele ridicate către cer, ceia-ce însemna: *E v'o primejdie?*

Ilie luă flinta de țeavă și-o învârti de câte-va ori pe deasupra capului, semn că: *Nici o teamă!*

Apoi, descrețind fruntea:

— Ha! Bun lucru, dacă picioarele-i țin trupul!

Coborârăm. El îmi arătă pe jos vechiu băligar de oaie:

— Trebue să se afle unde-va pe-aci turme.

Intr'adevăr, pe lunca Dunării, nu departe de muchea pe care ne găseam, o întinsă pajiște semănată cu tufișuri de sălcioară hrănea nenumărate oi. La apropierea noastră, dulăi furioși alergară să ne sfâșie. Cu un singur strigăt, ciobanul îi aduse, supuși, la picioarele sale. Omul era de statura unui pitic. Oacheș, păros, cu căciula pe sprincene, cu sarica până'n pământ, el ne aștepta în picioare, cu bărbia sprijinită pe pumnii reuniți

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

deasupra bâtei. Nu ştiam dacă era armat ori nu, dar tăria acelui chip brăzdat de cunoştinţa vieţei, liniştea trupului, şi mai ales acel ochiu mic şi negru care ne sfredelea de departe, impuneau ori cărui om care se sfieşte de nemernicie.

Când furăm la zece paşi de dânsul, Ilie se opri :

— Bună vremea, ciobane, din parte-ne, oameni bine voitori.

— Fiţi bine veniţi, drumeţilor, şi să vă fie gândul ca vorba.

— Gândul nostru, mai întâi, e ăsta : eşti stăpânul ori sluga turmei tale ?

— Sânt stăpân pe vrerea mea. Turma mă face să trăesc slobod.

— Dacă-i aşa, spune câţi sfanţi vrei pe un miel, bun să potolească foamea la patru oameni sănătoşi ?

— Sfanţii, dragii mei, nu fac omenia. Alegeţi. Fiindcă e vorba numai de potolit foamea, luaţi pe cel care e cu blana mai urâtă. Şi mâncaţi-l sănătoşi, mulţumindu-mi în gând.

Soarele făcuse mai mult de-un sfert din drumul lui pe bolta cerului când, cu mielul sub braţul lui Ilie, ne întorserăm unde se aflau Cosma şi Floricica. Ei. întinseseră un cort şi stăteau lungiţi la umbră, tăcuţi. Caii, descărcaţi de bucluciurile noastre, păşteau prin-prejur. O mulţime de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr.1901-1932

muşte verzi se ospătau din sângele răspândit de Cosma. Ilie aruncă ţărână deasupra, apoi, fără să spună un cuvânt, se duse departe într'un măraciniş, şi reveni mai târziu cu mielul fript, plin de cărbuni şi cenuşă.

Nu mai aveam pâine. Vin, de-abia o jumătate de ploscă. Ilie întinse o pânză pe iarbă şi sfârtică mielul. Floricica luă loc turceşte, vădit flămândă. Cosma se apropiă şi el, dar fără chef nici poftă, cu gândul aiurea: nu se afla printre noi. Ilie îl aduse.

Descoperindu-se, cu faţa-i lungă şi plină de apostolicească credinţă, el zise;

— Să ne supunem, prietini, legilor ce nu-s făcute de mâna omului...

Cosma se răsti:

— „..Nu mă supun!

— ...şi să le primim ca fiind neclintite...

— ...Nu primesc nimic!

Ilie rămase nedumerit. Plin de îndurare, el nu voi să-l întărâte mai mult şi începu să mănânce. Dar noi sfârşisem cu masa, când Cosma nu dusese trei dumicaţi la gură şi nu gustase de trei ori din vin. El fu cel dintâi a se îngrijora de acest fapt:

— Frate Ilie, am intrat în anul morţii... De când mă ştiu pe lume, nici odată mânia nu mi-a tăiat pofta de mâncare... Frate Ilie, ce zici tu de asta?

Ilie îl privi drept în ochi:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Bade Cosmo, eu zic c'ai să mori...

La rândul lui, Cosma rămase uluit, dar se însufleți de-odată:

— Nu-i așa Ilie c'am să mor? Și Floricica o să mă omoare!..,

Femeia se împotrivi:

— Nu vorbi așa, Cosmo! Tu 'mi ești drag... Mi-ai fost totdeauna drag...

Cosma îngână:

— Ți-am fost totdeauna drag... Și-mi vii vinovată!...

— Ce-ai făcut, Cosmo, cu acelea cari ți-au venit nevinovate?

— Le-am uitat de-adoua zi, dar asta nu-i treaba mea, asta-i treaba Domnului: n'are de cât să lămurească el nedreptățile omului, de vreme ce l'a dăruit cu o traistă care crapă de pofte și cu dorința de-a se adăpa mereu la fântâni cu apă neîncepută.

Ilie sgâi ochii și încuviință:

— Adevăr grăești, Cosmo.., Dacă Dumnezeu ar fi drept, el s'ar găsi încurcat de treaba asta.

— Te îngădui cu nebunia ta cu tot! Și dacă o răzbunare, chiar una nedemnă de noi, îți ajunge ca să te scăpăm de la moarte, sânt gata să te ajut. Spune pe cine dușmănești?

— Pe Dumnezeu!... Pământul tot!...

— Nu ne putem bate cu Dumnezeu și cu tot pământul; iar dacă răul îți vine de la Floricica, ea n'are nici o vină,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Eu n'am făcut nici un rău lui Cosma, se plânse femeia. — Altora, da, le-am făcut, ca arhontelui Samurakis, ars de viu de noi...

— ..Așa i-a trebuit!. scârșni Cosma,

— ...sau ca pașei din Silistra...

— ...Pașei din Silistra?!.. Ai fost pângărită de câinele ăla? Și eu stau aci să mănânc miel, în loc să mă duc pe loc să-i mănânc urechile?!.

Cu aceste cuvinte, Cosma sări în picioare, și atunci se petrecu ceva ce fu în ochil mei ca o scapărare de lumină.

Eram toți în picioare. Cosma, galben, îmi puse o mână pe umăr și'mi zise:

— Irimio, mi-e rău!.. sânt jignit... sufăr de durerea omului care și-a pierduf avutul la joc și ajunge pe drumuri. Ești tu mărinimos? Vrei tu, ca Ilie, să-mi ajuți la o faptă josnică?

Ea e josnică, dragul meu, dar poate c'o să-mi aducă ușurare: vreau să vărs plumb topit pe gâtul pașei din Silistra! Ajută-mi! Ești fiul meu; îmi datorești viața și libertatea.

Atunci Floricica sări între noi ca o tigroaică și ne despărți:

— Minciuni!.. strigă ea cu aprindere. Minciuni!.. Nu ție, ci mie îmi datorește viața și libertatea. El e rodul închipuirii și trebue să-și jertfească viața unui vis: sânt mama lui!

Ca și când am fi fost respinși de aceiaș mână,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

noi sărirăm câte-şi trei un pas înapoi, pe când ea se ţinea dreaptă ca o judecătoare.

Trecându-şi mâna pe obraz, Cosma o întrebă cu avânt:

— Cine eşti tu, femee ciudată? Nu cum-va eşti ciobăncuţa din pădurea de pini?... Sau eşti poate aceia care s'a ivit cu pruncul în braţe, l'a depus pe marginea drumului şi-a fugit?

Floricica îşi încrucişă braţele la piept şi răspunse, cu o voce înnecată de lacrimi cari îmi sfâşiă inima şi'mi aminti de ivirea ei, în puterea nopţii, în trista mea colibă, la arhonte:

— Sunt aceia care a dorit *toată fericirea*, care a voit să viseze cu ochii deschişi în soare şi care şi-a ars ochii! Tu, Cosmo, fuseşi soarele meu de-o clipă într'o noapte de vis, tu m'ai învăţat să văd limpede în viaţă.

„De-atunci, mi-am urcat calvarul, am aflat multe, şi'ţi viu mai curată ca ori-când: nu mai vreau *toată fericirea* pentru mine singură.

„Dar tu, Cosmo, tu ai mers pe alt drum, tu nu cunoşti mila. Nedreptatea te răzvrăteşte numai când te loveşte pe tine, şi ca să-ţi îndeplineşti una din poftele tale ai prăpădi pământul.

„Cu toate astea, am să-ţi dovedesc cât îmi eşti de scump: tu speri că o josnică răzbunare îţi va uşura inima de pizma care-o roade şi vrei să pui o ruşinoasă pată de sânge pe mâinile tale menite să rupă lanţuri; ba vrei chiar să faci din Irimia un răzbunător mârşav, când tânăra lui inimă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

nu trebue să cunoască de cât sbuciumul dreptei răzvrătiri. Ei bine, sunt gata să vă călăuzesc eu însumi la pașa din Silistra, dar mai înainte îți cer ascultare: jură-mi supunere!

— Supunere?! strigă Cosma, și plecând capul: da, Floricico, te voi asculta, eu, care n'am ascultat până azi de cât voința mea, dar asta dovedește și mai bine că am intrat în anul morții. Cosma nu mai e Cosma odată ce se spune!

* * *

Femeia trebue să ascundă în fustele ei ceva din taina care a purtat de grijă la facerea lumii.

Ideia asta îmi trecu prin cap privind pe Floricica cum călărea alături de Cosma, pe când eu cu Ilie îi urmam. Ea călărea bărbătește. Larga-i fustă n'o stingherea de loc pe o șea de om, dar pulpele picioarelor în ciorapi de borangic se vedeau până la genunchi, niște pulpe cari ar fi putut să scoată din minți pe un pustnic scârbit de viață.

Boiul ei, drept și în voe, în polca-i fără mânici, se legăna gingaș la pasul calului, pe când capul se sucea neîncetat, ca într'un șurub, cercetând zarea cu ochii.

Și atunci, știind că-i făgăduisem ascultare, m'am întrebat unde sălășluia voința aceia care se impunea nouă: în căpșorul acela șubred, ori în

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

fustele acelea tainice cari acopereau tot dosul armăsarului?

Lângă dânsa, Cosma lipsit de căpetenie îmi părea o huidumă. Ilie... El nu pierduse nimic şi nu câştigase nimic. Dar era ciudat lucru să vezi pe femeia asta care avusese de-odată voinţa lui Cosma şi judecata lui Ilie?

Şi ea zicea că'mi e mamă, iar Cosma, tată!. Şi amândoi aveau să se ducă acum să descurce o daraveră pe care n'o prea înţelegeam: să ceară socoteală paşei din Silistra de-a fi iubit pe Floricica înaintea lui Cosma, ori după Cosma, habar n'aveam! Unde era vina acestui paşă? Şi unde, dreptul lui Cosma? Şi de ce lăsam baltă pe tovarăşii noştri cari ne aşteptau cu înfrigurare?

Ce de lucruri întunecate!

Totuşi, eram mai liniştit de când îl ştiam pe Cosma supus, căci începuse să mă înspăimânte. Ilie părea şi el mulţumit. Intreprinderea noastră n'avea să fie, prin urmare, prea năprasnică, şi făceam haz gândindu-mă că am să dau ochi cu un paşă adevărat, după ce o sfeclisem cu un arhonte.

Ca să ne ducem la Silistra, trebuia să trecem Dunărea pe un pod umblător. Floricica o cârmi de-a dreptul spre şoseaua naţională, în loc s'o ia prin răzoare, şi cum Cosma îi atrăgea luarea aminte că drumul mare ne-ar putea fi primejdios,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

comandirul nostru cu fustă răspunse cu o şagă:

— Da, cuminte ar fi să apucăm pe căi ferite; dar pe muchia asta desvelită ai putea să vezi de la o leghe un poponete răsucindu'şi mustaţa ş'ar fi să dăm patrulelor de înţes că suntem cu musca pe căciulă. Mai bine deci s'o luăm pe calea oamenilor ce se cred fără pată, şi să ne bizuim pe „dramul de noroc" care uneori face minuni. Cunoaşteţi povestea?

N'o cunoaştem.

— Se vede bine, zise ea, că n'aţi umblat la şcoală. Să v'o spun:

„Doi oameni mergeau odată printre nişte semănături. Unul avea un car de minte; celalt, un dram de noroc. Apucându-i noaptea între două sate, ei hotărâră să se culce unde se aflau. Fără să stea prea mult pe gânduri, cel cu dramul de noroc îşi aruncă gheba pe cap şi se trânti în mijlocul drumului. Cel cu minte multă îşi zise: *se poate să treacă o căruţă şi să mă calce.* Şi se întinse pe iarbă, lângă drum. Târziu în noapte, trecu un faiton. Ajunşi în faţa mogâldeţei negre din mijlocul drumului, caii se speriară, săriră în lături, şi călcară pe cel care dormea lângă drum: „*De cât un car de minte, mai bine un dram de noroc*", zice vorba românească.

„Pe norocul ăsta trebue să ne bizuim şi noi, ca să ajungem la pod. Şi dacă el nu vrea să ne ajute, atunci, ca totdeauua, ne rămân plumbii ilintelor noastre şi picioarele telegarilor.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Din fericire pentru noi, nu avurăm nevoe nici de una nici de alta, căci nu păţirăm nimic, dar eu mă răzvrătii împotriva unei nesocotinţi care putea să ne dea peşcheş în ghiara duşmanului şi într'un ţinut atât de neprielnic. Şi, — doamne sfinte! — pentru ce toată istoria asta? Cosma era iubit de noi toţi: ce dracu avea în burtă acuma cu ăst paşă?

Il întrebai pe Ilie. El îmi răspunse:

— Cosma a intrat în anul morţii. El vrea să ceară soarelui să meargă de-a 'ndoaselea şi să desfacă ce-a făcut. Asta nu se poate. Şi va muri. Dar noi avem datoria să-l susţinem până la capăt, cu preţul vieţii şi chiar pentru o nebunie, căci să ştii Irimio: nebunia ţine în viaţă un loc mai mare de cât înţelepciunea.

Nn fusei de loc mulţumit de răspunsul lui Ilie şi nu mai făcui nici un haz de gândul să văd un paşă adevărat, dacă era vorba să înfruntăm patrule. De-abia scăpasem de-o robie şi poate c'o altă robie mă aştepta dincolo de Dunăre; poate chiar moartea.

Mă bosunflai. Cosma băgă de seamă, ghici pricina şi fu bun, dureros, viteaz. Oprindu-se, el se apropiă de mine şi-mi zise, cu o seninătate care-mi îngheţă sângele:

— Nu mai departe de cât noaptea trecută ţi-am lămurit cum, în marile bucurii, ca şi în marile nefericiri, rămânem singuri, nimeni nu ne urmează. Vezi deci c'aveam dreptate: iată-mă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

lovit de-un mare rău, și iată-mă singur. Ei bine, dragii mei: nu silesc pe nimeni să mă urmeze în nebunia mea. Duceți-vă la lagăr; Ilie cunoaște drumul. Eu... mă voi duce singur acolo unde mă împinge nenorocirea, singur cu calul meu, cu cele două flinte ale mele, cu cele patru pistoale, cu iataganul meu, cu cămașa mea și cu soarta mea...

Nu-l lăsai să continue: îi sării de gât și-l sărutai. El rămase rece, nepăsător, la toate încredințările noastre că nu-l vom lăsa singur. Dar nu ne părăsi. Și ne reluarăm drumul.

De-odată, apropiindu-ne de marginea muchei, Dunărea apăru cu întinsele ei bălți, jos de tot, departe de tot, cenușie, stufoasă, singuratecă și bună prietenă a omului liber.

La vederea ei, Cosma se înălță în scări și începu să cânte, — cu glasul lui bărbat și mlădios, dar frânt de suferință, — acest cântec al haiducului:

Foaie verde de ghindar:
Trage podu măi podar,
Să trec la cel gospodar,
Că e putred de bogat!
El îi singur ca un cuc,
Neica-i tânăr și haiduc!
Trage podu mai la vale,
Să nu-ți trag v'un glonț în șale!

. . . . . .

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Abia își sfârșise viersul, că o caleașcă se ivi din umbra unei vâlcele și începu să urce coasta pe care noi o scoboram. Dintru'ntâi ne îngrijorarăm, dar numai de cât văzurăm că trăsura era condusă de un singur om, un boer pământean, îmbrăcat în felul cum se poartă în țările dinspre soare-apune: pălărie înaltă, guler tare, înodat cu o legătură, surtuc, nădragi și cismulițe. Avea mustața rasă și purta favorite.

Floricica zise:

— Nu vă temeți, îl cunosc, e un prieten...

Cosma sări, ars:

— Ce? Un prieten, al tău, maimuțoiul ăsta?!.

Boerul se apropiă, scoase pălăria de la o poștă, se opri și heretisi pe Floricica într'o românească apelpisită:

— Prezint omagiile mele cele mai respectoase jupâniței Floricica!

Și cum dânsa îi întindea mâna, secătura i-o sărută, ceia-ce făcu pe Cosma să înfigă așa de tare scările în coastele calului în cât îl ridică în două picioare.

— De mult v'ați întors dela Constantinopole? Ați fost foarte regretată!

— Da?!. făcu ea cu ifos; și de ce? Duceați lipsa femeilor?

— A femeilor, nu, de sigur, ci a cocoanelor cu ighemonicon!

Apoi, aruncând asupra noastră o căutătură de stăpân, el întrebă:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Ce-i cu cărdăşia asta?

— Nişte pădurari, pe cari i-am tocmit acuş.

— Hm!.. Curat banditi!

— Apoi de!. Pădurarii ca şi banditii, sânt bărboşi, au de-aface cu armele şi se spală rar.

— Apropo de banditi: ati auzit de isprăvile haiducului Cosma? E grozav; dar şi „ai noştri" iac rău că jăfuesc ca în codru.

Zicând acestea, sărută din nou mâna Floricichii, făcu o plecăciune până la pământ şi-o porni la pasul calului.

Cosma nu se urni din loc. Atunci văzurăm că în timpul acestei scurte convorbiri, îşi rosese o parte a mustătii. Şi nu ştiam ce-i cu el: sta liniştit şi trăgea cu coada ochiului la boer, care se depărta, — dar o ştiurăm numai de cât, căci îndată ce gospodarul se află la vre-o cinzeci de paşi, el întinse flinta şi-l împuşcă pe la spate mai repede de cât te-ai şterge ochii. Omul se răsturnă de pe capră; caleaşca o luă razna pe câmp.

Şi Cosma încheiă:

— Asta o să te înveţe minte, scârnăvie, să mai săruti mâinele femeilor pe cari le vezi în cărdăşia oamenilor ce *se spală rar*...

Apoi, către Floricica:

— Şi cu momâia asta te-ai culcat? Vai de păcatele mele, dacă trebuie să mă duc până la Stambul ca să-i caut pe toţi şi să-i omor!...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Intorcându-se către mine:

— Du-te Irimio și vezi: dacă mai suflă, isprăvește-l cu pistolul.

Dădui fuga și mă'ntorsei: era mort, cu capul sfărmat.

Floricica zise:

— Nu te mai cinstesc, Cosmo, deși 'mi ești drag: mi-ai făgăduit ascultare și...

— ..Și eu am uitat, din neobișnuință...

— Ei bine, ai ucis unul dintre cei mai buni oameni din câți cunosc, și care n'avea de cât un beteșug: acela de-a fi venit pe lume bogat, precum și de-a crede, împreună cu toți bogații din vremea lui, că Dumnezeu însuși a voit să facă pe oameni nedeopotrivă. Dar în deosebire de ceilalți, el a desființat robia de pe pământurile sale și a zidit spitaluri...

Cosma o reteză scurt:

— Da, i-a luat omului pielea și i-a dăruit o cămașă !... Și-apoi... atâta pagubă !... Nu asta mă sâcâie pe mine acuma...

După o lungă și silnică tăcere, adăogă cu glas stins:

— ...Nu ne mai ducem la pașa din Silistra: voiam să-l pedepsesc, crezându-i singurul tău amant. Dar tu ai avut cu nemiluita... și până la Țarigrad. Atunci? Prinde orbul și scoate-i ochii! Nu. Haideți mai bine la lagăr... Acolo, voi vedea...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mcm1901-1932

Adică, n'am nimic de văzut, ci mă voi lăsa în voia nodului ce-mi astupă răsuflarea.

* * *

Sosirăm în zăvoiu odată cu seara, şi pe loc uitai: şi de Cosma, şi de nodul lui, şi de pizma mea,—pentru ca să m'arunc nebuneşte în sânul unei măreţe firi pe care omul n'o pângărise încă. Unele sălcii erau groase ca nişte butoaie, şi în scorburile lor ar fi putut să se adăpostească doi oameni în picioare. Nenumărate pâraie şi pârâiaşe — vine mărinimoase ale darnicei Dunări, — ţeseau o pânză de păianjen care uda neîncetat sute de pogoane de pământ roditor, dar băltăreţ, pe care nimeni nu-l voia, şi care făcea fericirea ierburilor ţifoaie de mâzgă. Peştii, păsările sălbatice, gângăniile, laolaltă cu lupul şi cu vulpea, se desfătau de viaţă. trăiau mai în pace şi'şi făceau mai puţin rău decât noi oamenii.

Singur omul, cel mai fioros dintre toate dobitoacele pământului, seamănă moartea, sărăcia, robia, acolo unde, cu atât de puţină osteneală, cu şi mai puţine nelegiuiri, atâtea bucurii ne-ar aştepta!

Găsii pe tovarăşii noştri ceva mai îmbătrâniţi de cum îi lăsasem; iar ei mă găsiră voinic şi mândru.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

In mijlocul unui mare ostrov, pierdut la şase ceasuri depărtate de cea din urmă locuinţă omenească, ei alcătuiseră un mic cătun. Sosirea noastră fiindu-le vestită de către străjeri, ei ne primiră cu trei salve de câte zece focuri de flintă fie-care, şi cu strigătele de:

— Trăiască viteazul nostru căpitan şi mândra lui tovarăşă! Trăiască înţeleptul Ilie, precum şi bravul Irimia, pe care-l credeam mort!

Hărmălaia asta de heretiseli, deşi mai sinceră, mă cam făcu să râd, căci ea semăna ca două picături de apă cu aceia care avusese loc la curtea arhontelui, la sosirea sa dela Constantinopole cu Floricica. Imi zisei în gând:

— „Liberi ori sclavi, oamenii au cam aceleaşi obiceiuri şi simţiri. Să-i ia dracu pe toţi"!

Şi începui pe loc să alerg ca un viţel şi să mă dau de-a tumba. Aveam şi de ce!

Pe o arie ceva mai ridicată şi curăţită, corturi şi iar corturi, fie-care cu culcuşul lui de stuf, papură uscată şi fân, velinţa pe deasupra. Armele şi calabalâcul se aflau prin scorburile, sălciilor, ca în nişte dulapuri, tot haiducul cu salcia şi cu catrafusele lui. Ibovnice, de-asemenea, tot voinicul cu a lui, ţinere, svânturatice, robotind după treburile gospodăriei haiduceşti şi urzicate de ţânţari pe mâini şi pe picioarele goale.

Fiind vremea cinei, ele dădeau în vânt cu gătitul bucatelor. In câte-va căldări fierbea mămăliga, care răspândea plăcutu-i miros de mălaiu şi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mcri1901-1932

stropea cu tercia pe bucătărese; în altele se pregătea ciorba de ştiucă cu ceapă, mărar, pătrunjel şi leuştean. Crapi mari de câte zece oca, presărați cu piper roşu, se sbăteau încă în protapii lor înfipți în pământ deasupra jăratecului. Vre-o duzină de rațe şi gâşte sălbatice, împănate cu usturoi şi slănină afumată, se prăjeau şi ele mai la oparte. Şi atât de aţâţător era mirosul cu care aceste fripturi umpleau zăvoiul, că lupii ei înşişi urlau de poftă.

Dar trebuia băutură pentru toate aceste bucate, peste care aveau să se repeadă vre-o şaizeci de guri, şi se ştie că apa de baltă face broaşte în burtă. Ei bine nici băutura nu lipsea, şi încă ce băutură!

Pitit într'o glugă de papură verde care-l ţinea rece, un boloboc de-o sută de vedre cu un vin ce'ţi spărgea cerul gurii semăna cu o tainică bisericuţă; pe când în vecinătatea lui se smerea, ca un biet paraclis, un butoiaş de vre-o douăzeci de vedre cu Sfântul Duh al unei sfinte ţuici care ar fi trezit şi pe morţi din mormintele lor, dacă s'ar fi aflat prin împrejurimi!

Din fericire, nu se aflau, ca să ne plictisească cu veşnica lor mărturie a zădărniciei de-a bea şi de-a mânca. Însuşi Cosma, care avea moartea în suflet, o uită în seara aceia, făcu ca toată lumea şi, — ca un viteaz căpitan ce era, — dădu semnalul bătăliei.

Toţi mesenii înşiruiţi în forma unei potcoave,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

fie-care ins se putea duce să'şi taie mămăligă şi să'şi umple troaca cu bucatele din cari îi poftea inima, apoi să se aşeze turceşte şi să mănânce pe genunchi, slujindu-se de leoşcă pentru ciorbă şi de degete pentru fripturi. Cât despre băutură, cofiţele se duceau goale şi reveneau pline, într'un şirag nesfârşit, întocmai ca hagiii la Sfântul Mormânt.

Începutul ospăţului îl făcu ţuica, după cum se şi cuvine. Cosma ridică cel dintâi bărdăcuţa. Comesenii îl urmară. Şi cu faţa aprinsă ca un miez de pepene roşu, căpitanul rosti:

— Prieteni!... Viaţa şi moartea sânt cele două veşnice isprăvi ale iepei Domnului!... Ea este aceia care, cu nările sale, însufleţeşte vieţi pe pământ şi le stinge. Noi n'am cerut să venim pe lume, deci nu datorim nimănui nimic. O singură datorie avem: aceia de-a fi sănătoşi; şi ca să fim sănătoşi, trei lucruri bune trebue să facem: să mâncăm bine, să bem bine şi să pârţâim bine. Începem prin a mânca şi a bea. Pe urmă vom pârţâi sub cort.

Hohote de râs acoperiră cuvintele vorbitorului. Bărdacele se dădură de-a dușca; ţuiculiţa se duse să biciuiască pofta de mâncare; apoi, patruzeci de nebuni se băteau la gura fiecăruia! Dumicaţii de mămăligă, după ce erau frământaţi în mână la repezeală, sburau ca niște vrăbii drept unde le era locul. Leoştele se goleau înainte de-a atinge buzele. Şi când ştiuca şi crapul dădeau

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

prea mult de furcă cu oasele lor vre-unui mâncător, toată umplutura gurii era suflată la spate. Capetele întârziau în cofele cu vin până ce gâturile se umflau, învineţindu-se. Atunci, băutorul avea un singur gând: să mustre pe Dumnezeu că răsuflarea omului e aşa de scurtă, iar locul în pântece, atât de măsurat. Pentru ca să îndrepte oare-cum această greşeală cerească, meseanul care se credea nedreptăţit în socoteala lui se scula copăcel şi-i trăgea un joc pe săltatelea, ursește, ca să mai îndese hale bucate, apoi se aşeza din nou şi-o lua de la 'nceput. Unii se mulţumeau cu câteva râgâieli zdravene, dar treaba asta era cu belea, căci de se întâmpla ca râgâiala să-l picnească pe om când se afla cu gura plină, toată fultuiala era împinsă în cap şi împroşcată pe nări.

Pe la sfârşitul ospăţului, un om ne strică cheful. El sta într'un capăt al potcoavei. Vătaful cetei, care şedea la dreapta lui, se ridică, îl arătă lui Cosma şi zise:

— Căpitane, poate ai băgat de seamă că un strein se află printre noi: e călugărul ăsta. El s'a înfăţişat într'o zi unei streje şi-a cerut să fie îngăduit în rândurile noastre, până la întoarcerea ta. Judecându-l răzvrătit, credincios şi brav, l'am primit. Acuma el vrea să bea în sănătatea ta.

Atunci văzurăm sculându-se un om de statură

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mijlocie, ţeapăn la trup şi tânăr încă. Barbă şi mustăţi roşietice, bine pieptănate. Obraz spălat cu îngrijire. Fruntea, ieşită în afară ca un pepene, era prelungită de pleşuvie până spre creştetul capului şi luminată de ochi mari, cenuşii, cu căutătura deschisă. Comănacu-i castaniu, jerpelit şi pipernicit, îi cădea până la glesne şi-l acoperea de tristeţe.

Cu graiu limpede, el zise cam cele ce urmează:

— Da, Cosmo... Beau în sănătatea ta şi-a tuturor celor de faţă. Dar îngădui'mi să-ţi spun că cuvintele tale de adineauri m'au cam mâhnit. Cum? Viaţa şi moartea sânt isprăvile unei iepe? fie această iapă călărită chiar şi de Domnul, nu, asta nu se poate!.. Viaţa şi moartea sânt făpturile lui Dumnezeu, nu ale iepei lui, presupunând că are una.

„Apoi, ceastă-laltă jignire, adusă omului, care după tine, n'are de cât datoria de-a mânca, de-a bea şi de-a pârţâi!.. Datorie de porc! Sânt mâhnit. Norodul vede în voi pe mântuitorii lui; şi dacă nu sânteţi puşi în furci dintr'o zi pe alta, asta se datoreşte ajutorului său prietenesc. El nu vă opreşte nici să mâncaţi, nici să beţi ca nişte viteji, dar dacă e numai ca să pârţâiţi sub cort, zău mă'ndoesc că sânteţi altceva de cât nişte boieri!..

Nu pot să vă spun astă seară cine sânt şi ce drum am făcut pentru ca s'ajung aici. Vă spun numai atât: *fiţi mântuitori vrednici şi vă voi ajuta!...*

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

De-abia rostise vorba din urmă, că pe loc Floricica sări de lângă Cosma, sbură la călugăr şi-i sărută fruntea:

— Sărut cugetul meu!... zise ea.

Ibovnicele tovarăşilor noştri se porniră pe râs, căci la ibovnice râsul ţine loc de gândire. Haiducii, văzând pe Cosma posomorât de întâmplarea asta, se simţiră strâmtoraţi.

Ilie părea mulţumit. Cosma îl întrebă:

— Ce zici tu, Ilie, de călugărul ăsta ciudat?

Ilie dădu din umeri şi câtă la faţa lui bosumflată:

— Eu zic, Cosmo, că tot călugărul îşi are cazania lui... care place femeilor: îţi aminteşti de izbânda cazaniei tale la arhonte?

. . . . . .

Se întunecase de-abinelea. Oamenii deveniseră nişte umbre negre. Atunci, fiecare pereche se îndreptă spre culcuşul său. Şi în noaptea aceia, din pricina prea marei ghiftueli, auzii tot felul de gemete ieşind de prin corturi.

* * *

Iată acum sfârşitul acestei poveşti:

Cosma se sculă a doua zi rău ca râia şi strigă din uşa cortului:

— Dac'om duce-o aşa încă o bucată de vreme, o s'avem pe curând nevoe de vre-o jumătate duzină de moaşe! Haideţi, muierilor, cărăbăni-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ți-vă și fătați pe la mamele voastre!... Iar noi: la calabalâc!... pe cai!... și la drum!...

— Dar eu? întrebă Floricica.

— Tu...,—tu nu ești o muiere, ci un bărbat, un haiduc! Soarta te trimete ca să-mi iei locul și să faci mai bine de cum n'am făcut eu, în ziua când voi muri, ziua asta e apropiată: asnoapte am visat că cel dintâi foc de flintă ce-l voi trage asupra dușmanului, va da greș pe lună plină. Focul ăsta va fi atunci al treilea, în viața mea, care nu nimerește pe lună plină, și ursitele mele au hotărât să fiu ucis de mâna ăstui din urmă dușman. Așa va fi. Și va fi bine: Cosma a trăit...

Oamenii se puseră pe făcut legături, în vreme ce drăguțele lor, tot pregătind masa din urmă, plângeau cu fruntea sprijinită de-o salcie ori de umărul iubitului care pleca.

Floricica, deși femee, avu o inimă de piatră, inimă de adevărat haiduc, așa cum o judecase Cosma. Ea zise celor cari se văicăreau:

— Bine'nțeles, sânteți nefericite, dar vina e a voastră... Ați uitat că voinicii ăștia sânt prigoniți de ocârmuire, că trebue să doarmă călare și să sărute femeia în goana calului. Ibovnica, aci, are o singură menire: să încarce flinta pe care omul o descarcă. Dacă a-ți fost lăsate în pace, puțin v'ar fi lipsit ca să ziditi o biserică, să faceți o primărie, s'aduceți un zapciu și să ridicați o temniță.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901 1932

Și întorcându-se către oameni:

Ia te uită Doamne la negustorii ăștia de telalâc! Voi, haiduci!?... zău, îmi vine să râd! Broderii, mărgele, cârpe cu farafastâc, junghiuri fără tăiș, pistoale cu gâteli, un întreg bucluc la fel cu boarfele și tinichelele cari încurcă drumurile mahalalelor din Stambul, — ha!... ha!... ha!..

Apoi, către Cosma:

— Tu ești „căpitanul" acestui pazar?!

La cuvintele astea, călugărul se repezi la Floricica:

— Lasă-mă, femee, să-ți pup fruntea, care ascunde gândul meu!...

Floricica îi întinse fruntea.

Cosma privi înlemnit la fapta asta cu neputință, începu să fluere a pagubă și-o porni singur în desișul de trestie și papură, de unde făcu să răsune jalnicul cântec al lui Iancu Jianu:

Floricica bobului:
Pe malul Siretului
Paște calul Iancului!
Calul paște și'mi nechează,
Iancu doarme și'mi visează
Visează de-o amurează;
Amureaza dracului,
Țese pânză Iancului,
Pe valea Gândacului!
Dar nu-i pânză, nici urzeală
De cămeși de primineală;

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Ci un giulgi de-acoperit
Doi ochi negri ce-au iubit!

. . . . . .

Cântecul amuți în depărtare. Fusei cuprins de-o sfâșietoare milă și plecai în urmărirea lui, luându-mă după dâra pașilor săi, dar cu băgare de seamă ca să nu mă simtă. După un ceas de alergătură, tot străbătând desișuri și luminișuri, crezui că i-am pierdut urma, și mă urcai într'o salcie ca să văd în ce parte se mișca tufișul pe unde trecea. Dar el numai era în tufiș, ci pe malul unui lac limpede, la vre-o douăzeci de pași de copacul în care mă aflam, — și atunc văzui și auzii lucruri de necrezut!...

Cosma îngenuchiase și se ruga. O bună bucată de vreme nu făcu decât să bată mătănii cu fruntea de pământ, apoi, un glas de gemăt se auzi :

— Ei bine, Doamne! Să fim drepți, dacă vrei dreptate! Abătutu-m'am eu măcar cu un singur deget de la porunca pe care ai sădit'o în pieptul meu? Eram un băețel când m'ai făcut să simt scârbă de tot ce e câștig murdar și silnicie, și atunci am jefuit pe tata și am împărțit cu săracii. Apoi, am fugit în codru și-am trăit din nelegiuiri și hoții. Da, din nelegiuiri și hoții, după pilda boerilor și ocârmuitorilor cari trăesc din jafuri, cari îți zidesc biserici ca să te ridice în slavă, și pe cari tu nu vrei să-i trăsnești. Peste ei m'am năpustit eu, nu peste săraci. Și dacă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

uneori, gâtuit de mânie, am sărit în cârcă lui Ilie şi l'am smintit, a fost din pricină că avea prea multă dreptate. Dar tu nu faci la fel ? Nu sminteşti tu şi mai rău pe săracul care-ţi impută nedreptăţile tale ? Şi dacă-i aşa, te încumeţi tu să mă dobori cu aste dureri cari 'mi sfâşie maţele ?... Ptiu !...

Şi Cosma scuipă în lac. Apoi se lungi pe spate.

După puţin, o femee care aducea o vacă la adăpat, se ivi din tufiş. Pe când vita bea apă, ţăranca dădu bună ziua lui Cosma, numindu-l „creştin", oftă din adâncul inimei şi-l privi. Cosma n'o luă în seamă. Femeia cu o nuieluşă în mână, încrucişă braţele la piept şi zise :

— Ei... apăi ştiu şi eu că tu eşti Cosma... şi că trăeşti cu soţii tăi p'aci p'ân preajma noastră, pe pământ sălbatic, ca şi bieţii de noi... Eh !... Să te ocrotească Dumnezeu puternicu !... Da' aibi milă şi de noi, oropsiţii de soartă. Sântem nişte sărmani... Boierii ne ia' până şi cămaşa. De ! ce să-i faci ? Aşa vrea Domnu..., ca să ne pedepsească de păcatele noastre !

Cosma, fără să se mişte, răcni la ea :

— Cară-te de-aici !... Scârba dracului !... (Ingânând-o) : *Sânt-tem niş-te săr-mani* !... Sânteţi nişte nemernici !... *A-şa vrea Dom-nu' !...* Dracu să-l ia pă Domnu vostru !...

Şi sărind în picioare, plecă.

Femeia şi făcu cruce şi se rugă :

— Iartă-l, Dumnezeule drăguţ, că nu ştie ce spune şi tare-i asuprit !...

. . . . . .

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Timp de două luni ne târârăm ca niște osândiți la moarte, urcând Dobrogea spre munții Mecinului. Nu trăsesem nici un alt foc de pușcă de cât ca să vânăm. Cosma ne urgisise cu totul; se ținea la oparte. De-abia mai schimba câte-o vorbă cu Ilie și cu mine; cu Floricica, de loc,— deși biata femee făcuse totul ca să-l mângâie.

Oamenii, lăsați pe mâna vătafului, se dădură la prădăciuni nevrednice, pe cari le disprețuise totdeauna.

Și iată-ne din nou în fața Brăilei, paragini prielnice traiului slobod, pline de ascunzători temute de poteraşi.

Aci, de-abia sosiți, Cosma și Ilie ne părăsiră într'o seară în chip tainic, trecură Dunărea și întârziară cinci zile. Când se 'napoiară, Cosma strigă dintr'odată:

— Am tras al treilea foc de flintă pe lună și mi-am scăpat dușmanul! De-acuma să nu mă mai socotiți printre cei vii !...

Și aruncând jos toate armele de pe dânsul sări pe cal și-o luă la pas. Mă luai după el, alături de Ilie. Aceiași pază i-o făcurăm și zilele următoare, căci ne temeam că vrea să'și pună capăt vieței, dar curând ne încredințarăm că bănuiala noastră n'avea temei. De altfel, nu se ducea departe; dădea târcoale în jurul lagărului, venea, mânca la ne-vremea și pleca iar. Era cu toane: nici trist, nici vesel, dar la toate întrebările noastre răspundea ridicând din umeri. Uneori mân-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

gâia capul Florichii, care plângea, îi săruta mâinele şi-l încerca să-l încredinţeze de dragostea ei. El zâmbea.

Şi uitându-te la Cosma despuiat de toate armele, ai fi zis o namilă de porcar.

O, grozavele mândre zile din anotimpul acela!... Vara era pe ducă,—vremea când răsăriturile şi apusurile de soare în bălţi fac să ţipe de bucurie până şi cele mai neînsemnate gângănii. Ouatul şi clocitul sburătoarelor sânt sfârşite... Tineretul păsăresc: raţe şi gâşte sălbatice, lişiţe, nagâţe se avântă în văzduhul limpede ca nişte nori de stoluri, şi la înălţimi ce înciudează pe vânător. Pe puii de lup şi de vulpe, cari dau târcoale în preajma târlelor, îi recunoşti după sfiala cu care se furişează şi după blănile lor desăvârşite. Bondarii, cărăbuşii şi alte vietăţi, sboară ca nişte zăpăciţi, izbindu-se de copaci. Ierburile se opresc din crescut, se odihnesc şi se bucură. E izbânda vieţei asupra morţii.

Era tocmai dinpotrivă în lagărul nostru.

Răzbunarea săvârşită de Cosma şi Ilie, la Brăila, şi care făcuse pe celdintâi să dea greş, pusese în picioare ocărmuirea. Spionii noştri ne vesteau zilnic că potera e pe urmele noastre. Indoirăm straja lagărului. Dormeam cu un ochiu deschis şi schimbam mereu de culcuş.

Faptul acesta sfârşi prin a întărâta pe toată

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

lumea, afară de Cosma, care-şi vedea de hoinăreală ca în cea mai liniştită dintre vieţi.

Intr'o după namiezi, îndată ce isprăvirăm cu masa, el se ridică s'o ia razna, aşa cum obişnuise.

Ilie, răsturnat într'o rână, încercă să-l oprească, cântând cu un glas adânc ce părea că vine dintr'un mormânt:

Bade Cosmo, nu pleca,
Că iacă viinee poteraaa !..

Cosma întoarse capul o clipă şi răspunse, cântând cu un glas şi mai adânc:

Lasă viee, hăt'o'n cruceee,
Că cum viine-aşa s'o duceee !..

Şi sări pe cal.

Incălecarăm şi noi, şi ne ţinurăm ca la treizeci de paşi în urma lui.

Ne aflam prin împrejurimile Isaccei... Drumul singuratic, pustiu... In dreapta şi'n stânga, bălării şi dracilă.

Şi de-odată, sub ochii noştri, două ţevi de flinte se ivesc dintr'un tufiş şi se întind asupra lui Cosma, care ridică braţele şi strigă:

— N'am arme!

— Cu atât mai bine! i-se răspunse.

Şi două focuri trăsniră în acelaş timp. Deabia apucarăm să răspundem prin aprige împuş-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc

Muzeul Digital al Romanului Românesc

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/dr.90.1912